

UNIVERZITA JÁNA AMOSA KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské kombinované štúdium

2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Bc. Marta Dubinová

Agresia a násilie u detí a mládeže z rôznych typov
sociálneho prostredia

Praha 2012

Vedúci diplomovej práce:

Doc. PhDr. Kornel Čajka, CSc.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies

2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Marta Dubinová

Aggression and violence among children and youth
from various types of social environment

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Kornel Čajka, CSc.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa: 11. 3. 2012

Bc. Marta Dubinová.....

Podakovanie

Chcem sa srdečne poďakovať Doc. PhDr. Kornelovi Čajkovi, CSc. za odborné vedenie a cenné rady pri spracovaní mojej diplomovej práce.

Anotácia

Táto diplomová práca sa zaoberá problematikou agresie a násilia u detí a mládeže z rôznych typov sociálneho prostredia. V jednotlivých kapitolách teoretickej časti sa nachádza analýza základnej terminológie a etiológie, druhov a foriem agresie a tiež súčasný pohľad autorov na danú problematiku. Pozornosť je zameraná i na faktory ovplyvňujúce výskyt agresie a násilia, mravnú stránku agresora, vplyv médií a subkultúr mládeže a tiež na prevenciu v šírke jednotlivých dimenzií problematiky. Základom empirickej časti je prieskum výskytu agresie a násilia dospievajúcich v súvislostiach sociálneho prostredia a vlastností osobnosti jednotlivca.

Kľúčové pojmy

agresia, agresivita, agresor, deti, masmédiá, mládež, náhradná ústavná starostlivosť, násilie, prevencia, rodinné prostredie, sociálne prostredie, subkultúra, vplyv

Annotation

This diploma thesis deals with the topic of aggression and violence among children and youth from various types of a social environment. Each chapter from the theoretical part contains the analysis of a basic terminology and etiology, types and forms of aggression, as well as the actual view of contemporary authors on this topic. There is also a focus on factors which affect occurrence of aggression and violence, moral side of aggressor, the influence of media and subcultures of youth, as well as on the prevention in mentioned topic. The basis of the empirical part is a research in the field of occurrence of aggression and violence among adolescents in a context of social environment and personal characteristics of individuals.

Key words

aggression, assertiveness, aggressor, children, media, youth, alternative institutional care, violence, prevention, family environment, social environment, subculture, influence

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. Prehľad základných teoretických poznatkov	11
1.1 Rozlišovanie pojmov agresivita, agresia, násilie	11
1.2 Druhy a formy agresie	14
1.3 Etiológia agresie a násilia	17
1.4 Aktuálny stav riešenia danej problematiky	20
2. Porucha správania u detí a mládeže prejavujúca sa násilným správaním a kriminalitou	24
2.1 Mravná stránka osobnosti agresora	28
2.2 Vplyv subkultúrnych skupín na páchanie násilia	30
2.3 Vplyv masmédií na výskyt agresie a násilia u detí a mládeže	33
3. Podoby agresie a násilia súvisiace s asociálnym správaním v školskom prostredí	37
3.1 Školské šikanovanie a jeho špecifiká	39
3.2 Rodinné prostredie agresora	42
3.3 Rizikovosť prostredia náhradnej ústavnej starostlivosti	46
3.3.1 Zámerné sebapoškodzovanie a suicidalita u detí a mládeže	48
3.3.2 Vychovávateľ ako obeť agresie a násilia	49
4. Možnosti prevencie výskytu agresie a násilia u detí a mládeže	52
4.1 Prevencia v rodine	53
4.2 Prevencia v škole	54
4.3 Prevencia v zariadeniach náhradnej	

ústavnej starostlivosti	56
4.3.1 Terapeutické programy v náhradnej ústavnej starostlivosti	58
5. EMPIRICKÁ ČASŤ	61
5.1 Ciele prieskumu	61
5.2 Prieskumné hypotézy	62
5.3 Metódy prieskumu	63
5.4 Charakteristika prieskumnej vzorky	64
5.5 Priebeh prieskumu	64
5.6 Interpretácia výsledkom prieskumu	97
5.7 Odporúčania pre prax	99
ZÁVER	103
ZOZNAM POUŽITEJ LETERATÚRY	105
ZOZNAM TABULIEK	110
ZOZNAM GRAFOV	111
ZOZNAM SKRATIEK	112
ZOZNAM PRÍLOH	113

ÚVOD

Pri výbere témy tejto diplomovej práce sme sa riadili osobným záujmom o danú problematiku, opakovane zažívanými situáciami na našom pracovisku a v neposlednom rade tiež každodenne vnímanou tvrdou realitou doby, ktorej súčasťou je výskyt negatívnych sociálnych javov, medzi ktoré spomínané prejavy agresie a násilia jednoznačne patria.

V prvej kapitole, venovanej základným teoretickým poznatkom, sa budeme venovať základnej terminológii, klasifikácii a etiológii. Bude tiež oboznámením s aktuálnym stavom riešenia predmetnej problematiky autormi rôznych literárnych prameňov.

Druhá kapitola bude venovaná násilnému správaniu a kriminalite ako prejavu vrodenej či získanej poruchy správania a výsledku vplyvu pôsobenia masmédií a rozličných subkultúrnych skupín mládeže.

V tretej kapitole poukážeme na prejavy agresie a násilia v prostredí školy, rodiny a zariadeniach náhradnej ústavnej starostlivosti.

Štvrtá kapitola, venovaná prevencii, bude poukazovať na jednotlivé možnosti predchádzania výskytu negatívnych prejavov agresie so zameraním na jednotlivé skupiny detí a mládeže. Taktiež bude oboznámením s existujúcimi terapeutickými programami. Pokúsime sa zodpovedať si otázku, či agresia a násilie nevyhnutnosťou.

Empirická časť bude tvoriť piatu kapitolu. Po oboznámení s cieľom, hypotézami a metódami prieskumu popíšeme prieskumnú vzorku a pristúpime k tabuľkovému a grafickému

znázorneniu jeho výsledkov. Budeme tiež slovne interpretovať výsledky prieskumu. V závere sa zameriame na odporúčania pre prax.

Cieľom diplomovej práce bude oboznámiť s teoretickým základom danej problematiky a skúmať príčinné súvislosti, ktoré majú vplyv na výskyt agresie a násilia u detí a mládeže z rôzneho sociálneho prostredia, ich vnímanie vlastnej hodnoty a emocionálnu stránku osobnosti agresora.

1. PREHĽAD ZÁKLADNÝCH TEORETICKÝCH POZNATKOV

1.1 Rozlíšenie pojmov agresivita, agresia, násilie

Často sa stretávame so zamieňaním spomínaných kategórií, a tiež ich rôznym ponímaním u jednotlivých autorov.

„Agresia (z lat. Aggressio) je výpad, útok, jednanie ktorým sa prejavuje násilie voči niektorému objektu, ale tiež nepriateľstvo a útočnosť s výrazným zámerom ublížiť“ (Martínek, 2010, s.9).

Agresia je podľa Ondrejkooviča (2001, s.71) najčastejšie „útočné správanie, ktoré obyčajne nastupuje ako reakcia na skutočné alebo iba zdanlivé ohrozenie vlastnej moci, najčastejšie ako prejav hnevu.“

Podľa Lovaša (2010, s.16) sa agresia „vzťahuje na správanie, ale rovnako ju možno definovať aj ako čin, situáciu alebo udalosť“.

Agresivitu možno charakterizovať ako „relatívne perzistentnú pohotovosť, alebo predispozíciu konať agresívne v rôznych typoch situácií.“ (Lovaš 2010, s.16)

From (In: Verešová 2007, s. 168) definuje agresiu ako jednanie, ktoré spôsobuje alebo sa snaží spôsobiť škodu. Rozoznáva dva druhy agresie: benígnu, ktorá je biologicky nutná k prežitiu a malígnu, ktorá nie je obrannou reakciou, ale jej cieľom je krutosť a deštruktívnosť.

Čermák (1999) definuje agresiu ako „jednanie, ktoré je prevedené so zámerom ublížiť nejakej osobe, alebo ju prinútiť k tomu, aby mu vyhovel.“

Vágnerová (2008, s. 56) popisuje agresiu ako spôsob obrannej reakcie proti záťaži. Upriamuje tiež pozornosť na fakt, že agresia môže byť v rôznych formách obrátená i voči sebe samému a to v rozsahu od sebaobviňovania až po suicídium.

Agresivita (z lat. *agressivus*) je útočnosť, postoj alebo vnútorná pohotovosť k agresii. V širšom zmysle slova sa takto označuje „schopnosť organizmu mobilizovať sily k zápasu o dosiahnutiu nejakého cieľa a tiež schopnosť vzdorovať ťažkostiam.“ (Martínek 2009, s.9)

Agresivita, ako uvádza Heretik (1994, s.144), je „relatívne trvalá dispozícia či vlastnosť osobnosti správať sa agresívne. Je podmienená vrodenými biologickými faktormi (konštitúcia, temperament, biochemické faktory v CNS) a sociálnym učením – (najmä imitačným).“

Vágnerová (2008, s. 757) pojmom agresivita označuje tendenciu, pohotovosť k násilnému spôsobu reagovania a pojmom agresia reálny prejav takéhoto násilného správania

Jedlička (2011, s. 165), zdôrazňuje fakt, že „agresívne sa prejavujú predovšetkým tí, ktorých výchova bola od detstva založená na opakovanom, spočiatku neodôvodnenom trestaní, necitlivom zaobchádzaní, urážajúcom ponižovaní spojenom so zažívaním bezmocného strachu.“

„Agresívne správanie môžeme definovať ako porušenie sociálnych noriem, ktoré obmedzuje či poškodzuje živé bytosti a neživé objekty.“ (Vágnerová, 2008, s. 757)

Pôvodným významom pojmu agresivita je prejavovanie agresie. V súčasnosti sa chápe agresivita najmä ako agresívny čin, tendencia správať sa agresívne, zámerne ubližovať. Základný rozdiel medzi agresiou a agresivitou môžeme chápať nasledovne: Agresia je uskutočnený čin alebo prebiehajúce správanie zjavne smerujúce k ublíženiu, zatiaľ čo agresivita sa

v správaní nemusí prejavíť vôbec. Plánovanie napadnutia, úkladného ublíženia nejakej osobe je prejavom agresivity, ale nie je to agresia. Agresiou sa naozaj stane, keď človek túto osobu aj napadne.

Násilie Jandourek (2001, s.168) definuje ako „jednorazové jednanie, ktorým jeden človek druhému spôsobí fyzickou silou nejakú škodu.“

Schusterová (2010, s. 47) poukazuje na násilie v obsahovom význame zodpovedajúcom u iných autorov agresii.

Lovaš (2010, s. 99) taktiež násilie definuje zhodne ako agresiu, čiže ako zámerné ubližovanie vykonávané s úmyslom poškodiť obeť, no rozdiel je v závažnosti dôsledkov.

Vo všeobecnosti je násilie oblasťou agresie, ktorá má vážne dôsledky, stotožňuje sa s fyzickou agresiou, resp. s jej najtvrdšími formami (vraždy, prepadnutia, znásilnenia a podobne).

O násilí spravidla hovoríme v súvislosti s kriminalitou. Často hovoríme o násilí v rodine, v školách, násilí voči ženám, cudzincom, o násilí v armáde a v iných špecializovaných spoločenských inštitúciách, ale aj o každodennom násilí na ulici, o násilí skrytom, otvorenom a pod. Násilie znamená tiež najčastejšie označenie jednorazového fyzického aktu, respektíve postupu, pri ktorom človek spôsobuje ujmu druhému človeku“ (Ondrejko 2001, s.74).

Z psychologického aspektu podľa Sejčovej (2001, s. 19) rozumieme pod pojmom násilie patologický spôsob kontaktu jedinca s okolím. Tu radíme aktivity voči jedincovi alebo skupine a to spôsobom, ktorý je vnímaný ako agresívny alebo manipulatívny.

1.2 Druhy a formy agresie

Agresiu môžeme klasifikovať podľa rôznych autorov a rôznych charakteristík.

Čermák (1999, s. 9-10) využíva Mayerovu klasifikáciu, ktorá zahŕňa sedem druhov agresíí, vyskytujúcich sa u ľudí a zvierat. Mnohé sa vyskytujú aj v školskom prostredí – u žiakov, pedagógov i rodičov:

- predátorská agresia
- agresia medzi samcami
- agresia vyvolaná strachom
- dráždivá agresia
- materská agresia
- sexuálna agresia
- agresia ako obrana teritória

Spomínaný autor zdôrazňuje, že ľudskú agresivitu je potrebné chápať, aj ako porušenie práv iného človeka.

Martínek (2009, s. 33) upriamuje pozornosť, že agresiu možno rozdeliť predovšetkým na 3 základné druhy:

- emocionálnu
- frustračnú
- inštrumentálnu

Emocionálna agresia sa prejavuje silným emočným nábojom, poväčšine býva reakciou na nepríjemný podnet. Martínek (2009, s. 34) ju popisuje ako stav, keď jedinec kričí, kope, udiera a v danej chvíli už nedokáže rozumom ovládnuť svoje konanie. Základným pravidlom na zvládnutie takejto agresie je nereagovať, nakoľko každá naša reakcia voči agresorovi je v danej chvíli len povestným prilievaním do ohňa.

Samozrejme toto je možné len v situácii, ak svojim agresívnym správaním neohrozuje iných. V opačnom prípade je nutné ho izolovať od možných obetí a ponechať mu čas na odznenie agresívnej reakcie. Trestanie v danej chvíli je vzhľadom k situácii kontraproduktívne, nakoľko v tej chvíli takýto jedinec nie je schopný uvedomiť si súvislosti.

Čermák (1999 In: Martínek 2009, s. 33) popisuje tento druh agresie predovšetkým u ľudí s prevládajúcou zlou náladou, netrpezlivých, precitlivených, bez kontroly. Vhodným spôsobom zvládania tohto druhu agresie je aj tzv. agresia na želanie, keď agresor dostáva za úlohu vybiť si agresiu na určenom predmete napr. boxovacím vaku.

Frustračná agresia sa často prejavuje formou manipulácie ostatnými, ohováraním, intrigami, popieraním skutočnosti, prekrúcaním, hnevom. Martínek (2009, s. 33) ju spája predovšetkým s frustráciou, ku ktorej dochádza pri strete s prekážkou brániacou dosiahnutiu cieľa. Túto frustráciu môžu spôsobiť jednak osoby svojim správaním (najmä rodičia, učitelia, vychovávatelia), ale tiež bežné životné ťažkosti (najmä u detí vychovávaných príliš liberálne, rozmaznávajúco). Zvládnutie je v prvom prípade podmienené zmenou správania frustrujúcej osoby, v druhom prípade ovplyvniteľné poukázaním na riešiteľnosť životných ťažkostí.

Inštrumentálna agresia je agresiou premyslenou, naprogramovanou, cielenou. Martínek (2009, s. 35) ako príklad uvádza lúpežné prepadnutie banky, pri ktorom je zranenie či zabitie len prostriedkom, vedľajším produktom. Ide o vedomé. Jej výskyt u detí v školskom prostredí možno zaznamenať najmä pri vynucovaní si známok či výhod, ale tiež vo forme šikanovania. Zvládnutie si vyžaduje jednoznačné vyvodenie dôsledkov vo forme nesenia zodpovednosti a udelenia trestu.

Podskupinou inštrumentálnej agresie je tzv. nutná inštrumentálna agresia. Ide o žiaducu obranu, je však často nesprávne vyhodnotená a trestaná. Zvládnutím je práve správne vyhodnotenie situácie, identifikácia prvotného agresora a vyvodenie dôsledkov voči nemu. Až následne je možné dohovorom poukázať na nie najvhodnejšie riešenie situácie a vyjadriť jednoznačnú podporu.

Danek (2007, s. 96) uvádza nasledovné možné podoby agresie:

- Bezprostredná agresia - ide o bezprostredný útok agresora na obeť
- Sprostredkovaná agresia – medzi agresorom a obeťou je určitý medzičlánok, iná osoba, alebo vec
- Fyzická agresia – ide o fyzické napadnutie obeť
- Verbálna agresia – príkladom môže byť vyhrážanie, nadávky

Kategorizácie agresie majú rôznu podobu. Martínek (2009, s. 29 – 31) pre priblíženie školského prostredia a agresie v ňom určil nasledujúce kategórie:

- Fyzická aktívna priama agresia - znamená bitie obeť, fyzické ponižovanie, využívanie fyzickej prevahy nad obeťou. V školskom prostredí sa s formou tejto agresie stretávame ako so šikanovaním.
- Fyzická aktívna nepriama agresia – využitie iného človeka k ublíženiu obeť. Pôvodný agresor iba prihliada na to, ako je obeť ubližované, vymýšľa rôzne techniky, ale na samotnej agresii sa nepodieľa.
- Fyzická pasívna priama agresia – ide o fyzické bránenie niekomu v dosahovaní jeho cieľov. Pomerne častá je v školskom prostredí. Agresia spolužiaka spočíva v ničení

pomôcok alebo rôznych výrobkov inému spolužiakovi - napríklad na odbornej praxi.

- Fyzická pasívna nepriama agresia – s touto agresivitou sa tiež môžeme stretnúť v školskom prostredí. Prejavom je odmietnutie splnenia požiadavky, napríklad pomoci hendikepovanému spolužiakovi, uvoľnenie miesta v lavici, uvoľnenie telocvične pre inú triedu.
- Verbálna aktívna priama agresia – tu môžeme hovoriť o nadávkach, urážkach, slovnom ponižovaní, používaní rôznych vulgárnych výrazov a osočovaní.
- Verbálna aktívna nepriama agresia – jedná sa o mierne, väčšinou psychické ubližovanie. Ide o prvé štádium šikanujúceho chovania – tzv. ostrakizmus či ostrakizáciu. Možno sem zaradiť aj tzv. symbolickú agresiu – zosmiešňujúce básne, kresby a podobne.
- Verbálna pasívna priama agresia – ide o úplnú ignoranciu človeka, odmietnutie odpovedať na pozdrav, na akúkoľvek otázku. Táto agresia úzko súvisí s ostrakizáciou.
- Verbálna pasívna nepriama agresia – znamená nezastať sa niekoho, kto je nespravodlivo kritizovaný a trestaný.

1.3 Etiológia agresie a násilia

Každý človek má predispozíciu či potenciálny sklon k agresívnemu správaniu. V možných príčinách sa autori zhodujú:

Vágnerová (2008, s. 758) popisuje príčiny vzniku agresivity ako multifaktorálny komplex vrodenej dispozície danej dedičnosťou, biologických predpokladov daných zmenami v štruktúre či funkcii mozgu, duševných ochorení spojených

s užívaním psychoaktívnych látok, vplyvov prostredia a aktuálnej situácie.

Podľa Fischera a Škodu (2009, s. 51-53) príčiny agresie môžeme rozdeliť na biologické a sociokultúrne. Biologické dispozície súvisiace s agresiou sa u mnohých autorov dávajú často do súvislosti s charakteristikou fungovania nervového systému, biochemickými procesmi a dedičnosťou. Spomínaní autori (tamtiež) uvádzajú zvýšenú mieru výskytu agresívneho správania u mužov v súvislosti s ich hladina testosteronu, čo preukázali aj výskumy zamerané na protispoločenské správanie. Tieto biologické príčiny súvisia so zmenou v štruktúre CNS, so stavmi po úrazoch, hyperaktivitou a ADHD.

Atkinson (2003, s. 408) tvrdí, že aj keď je tu spojitost medzi spomínanými biologickými faktormi, výskumy súvisiace s testosteronom a agresiou sú často slabé a pokladá za potrebné hľadať ďalšie determinanty agresie.

Sociokultúrne dispozície popisuje tiež Hurban (1997, s. 56). Uvádza, že vývoj a tendencie smerujúce k agresívnemu správaniu u detí a mládeže môžu byť ovplyvnené nielen vrodennými, ale tiež získanými podmienkami. Tieto podmienky sa utvárajú v rodine, v náhradnom ústavnom zariadení, ale tiež vplyvom sociálnych skupín počas voľnočasových aktivít. Ďalej Vplyv na vznik agresie a násilia majú aj masmédiá – predovšetkým internet, počítačové hry a televízia. Dieťa preberá vzory a spôsob správania.

Danek (2007, s.189) vo svojej štúdiu popisuje, že vplyv na agresiu môže mať aj nízka hladina cukru v krvi. Nezanedbateľný vplyv na agresiu jedinca má tiež alkohol, pričom nízka dávka spravidla navodzuje útočné správanie, zatiaľ čo vysoká dávka ho potláča.

Podľa Čermáka (1999 In: Danek 2007) je agresia pod vplyvom alkoholu zapríčinená skôr stratou zábran, ako priamym vplyvom na produkciu agresie. Štatistiky sú však alarmujúce, potvrdzujú, že vzťah alkoholu a agresie je dobre známy nie len odborníkom. Obraz páchatel'ov, ktorí boli v čase spáchania trestného činu pod vplyvom alkoholu hovorí jasnou rečou: v prípade zabitia bolo pod vplyvom alkoholu 86% páchatel'ov, pri sexuálnych trestných činov 60% páchatel'ov, pri prepadnutiach 37% páchatel'ov. Z uvedeného bolo 57% mužov a 27% žien.“ (Lovaš 2010, s. 53). Tamtiež poukazuje na fakt, že vplyv drog na agresívne správanie nie je úplne jednoznačný. Aj keď najnovšie zistenia poukázali napríklad na súvislosť dlhodobého užívania extázy a výskyt agresivity, táto súvislosť bola preukázaná len od určitého množstva resp. veľkosti dávky. Analýzy poukazujú tiež na súvislosť vplyvu drogy a zvýšenej agresivity najmä u ľudí s nízkou úrovňou sebakontroly.

Čermák (In: Danek 2007, s.191) upriamuje pozornosť na fakt, že dieťa sa naučí agresívne správať, keď zažije krutosť týrania a presadzovania si moci od svojich rodičov. Tento trestajúci model je pre rodiča úspešný a dieťa sa stane iniciátorom napodobňovania takéhoto správania. Zaujal nás k tejto problematike aj experiment, ktorý na dobrovoľníkoch vykonali psychológovia pod vedením amerického profesora Zimbardema (In: Fischer 2009 s.52) kde v uzatvorenom priestore vytvorili fiktívnu väznicu, v ktorej boli vytvorené role pre väzňov a dozorcov. Tento kontroverzný experiment bol predčasne ukončený z dôvodu nadmernej krutosti dozorcov a psychickému stavu daných účastníkov.

Ďalším častým spúšťačom agresie u detí a mládeže je reakcia na stresovú udalosť. Jedna z psychických reakcií na stres je frustrácia resp. následná agresia. Keď deti často zažívajú frustráciu, hnev, ich správanie začne byť agresívne. Na toto

tvrdenie poukazuje Atkinson (2003, s. 494) – predovšetkým zvyrazňuje spojitosť medzi frustráciou a vznikom agresie. „Keď je osobe znemožnené dosiahnuť cieľa o ktorý sa usiluje, dochádza k vyvolaniu agresívneho pudu, ktorý motivuje chovanie smerom k poškodeniu objektu, alebo osoby, ktorá frustráciu spôsobila“ (Atkinson 2003, s. 495). Autorka tamtiež uvádza, že je možné predpokladať u dieťaťa, ktoré si chce napríklad zobrať svoju hračku od iného dieťaťa, ktoré mu ju odmieta dať, že naňho fyzicky zaútočí.

V USA na konci osemdesiatych rokov zaznamenali agresívne správanie u vodičov motorových vozidiel v horúcich dňoch, keď boli frustrovaní dlhými kolónami na cestách, dokonca začali po sebe strieľať.

1.4 Aktuálny stav riešenia danej problematiky

Agresivita a kriminalita školní mládeže (2009). Autor Zdeněk Martínek zoznamuje pedagógov a študentov učiteľstva so spôsobmi agresívneho správania detí a mládeže v škole, s jednotlivými druhmi agresii s ktorými sa môžu stretnúť v školskom prostredí, s jej príčinami a dôsledkami pre ďalší vývin jedinca.

Agresia a násilie (2010). Autor Ladislav Lovaš v tejto publikácii prináša prehľad poznatkov zo psychológie agresie. Vychádza z chápania agresie ako zámerného ubližovania inej osobe, konaného s úmyslom poškodiť ju. Podáva prehľad poznatkov týkajúcich sa rôznych faktorov agresívneho správania ľudí, podôb a faktorov agresie. Taktiež analyzuje agresiu

v domácom prostredí, v škole, v práci, vo väzniciach a v oblasti športu.

Násilie, jeho variabilita, obeť a možnosti riešenia (2010) je autorským dielom Ivety Schusterovej, ktorá poukázala na negatívny spoločenský jav násilia z rôznych pohľadov. Pokúsila sa hlbšie vtiahnuť čitateľa do dilemy predkladaných problémových okruhov, porozumieť obeť, násilníkovi i pomáhajúcemu pracovníkovi. Poukázala na potrebu sústrediť sa na prevenciu násilia, spočívajúcu v ochrane a pomoci ohrozeným obetiam. Pritom prikladá význam aj terapii násilných osôb, ktorá sa však nedá realizovať bez zmeny zakorenených postojov spoločnosti k násiliu každého druhu.

Prevýchova (2011). Autor Albín Škoviera sa prihovára špeciálnym, liečebným i sociálnym pedagógom, osobitne však vychovávateľom a učiteľom. Kniha neponúka riešenia, ale skôr pohľad na problém - ako možno prevýchovu vnímať, čo môžeme na úrovni organizačnej i obsahovej urobiť pre dobrý chod prevýchovnej inštitúcie, ako môžeme prevýchovnú prácu robiť profesionálne.

Psychologie (2003). Autorka Rita L. Atkinson podáva ucelený prehľad najdôležitejších súčasných psychologických poznatkov. Jednotlivé kapitoly sa prelínajú do všetkých oblasti psychologie. Nájdeme tu odpovede na skúmané oblasti agresie a násilia, sociálneho chovania, psychopatológie, psychoterapie a podobne. Autorka tiež ponecháva priestor pre čitateľa na utváranie si vlastného názoru a poukazuje na aplikáciu praktického využitia získaných poznatkov.

Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže (2003). Autor Karol Turček sa predkladanou knihou a jej komplexným spracovaním snaží prispieť k prehĺbovaniu poznatkov študentov pedagogiky a psychológie

o psychopatológii za účelom lepšieho poznania psychických odchýlok detí a mladistvých.

Riziková mládež (2001). Autor Vladimír Labáth v knihe predstavuje mladých ľudí, ktorí sú v období dospievania ohrození v zmysle ich sociálnej adaptácie. Popisuje vybrané formy behaviorálnych problémov dospievania, disociálneho správania a agresívnych prejavov.

Sociálna patológia. (2009) Peter Ondrejkovič prináša nové vedecké pohľady na skúmanú problematiku. Zaoberá sa predovšetkým súčasnými sociálnymi javmi. V obsahu pojednáva o sociálnej patológii, sociálnej deviácii a anómii. Publikácia si nekladie za cieľ analyzovať problémy vyčerpávajúcim spôsobom, ale vysvetľovať názory na niektoré otvorené problémy a súčasne predkladať ďalšie nevyriešené otázky.

Sociální patologie (2009) je autorským dielom Slavomíra Fischera a Jiřího Škodu, ktorí venujú pozornosť predovšetkým javom s vyšším stupeň nebezpečnosti pre spoločenský vývoj, stav spoločnosti. Rozoberajú spoločensky závažné témy ako napríklad kriminálne chovanie, impulzívne a návykové poruchy, problémy spojené s nevhodným pôsobením rodiny, otázky agresivity, násilia, suicidality a pod.

Subkultury mládeže (2010). Autor Jozef Smolík v tejto knihe prináša podrobnú analýzu vybraných subkultúr mládeže. Zaoberá sa typológiou jednotlivých subkultúr mládeže a ich vzťahom k sociálnopatologickým javom, médiám, trhu a politike. Bližšie predstavuje subkultúry ako hippies, skinheads, futbalových chuligánov, punk a podobne.

Teória výchovy, hľadanie dobra (2004). Jej autorom je Miron Zelina. V tejto knihe sa pokúsil zmapovať oblasť teórií, prístupov a pohľadov na výchovu a to najmä pre učiteľov, ktorí by sa mali oboznámiť s novými myšlienkami a prúdmi

v pedagogike a zamyslieť nad tým, ako vychovávať zverené deti, ovplyvňovať ľudí okolo seba a pozitívne dotvárať aj vlastnú osobnosť.

Gény a osobnosť (2003). V publikácii sa autori Dean Hamer, a Peter Copeland zamýšľajú nad tým, či sa osobnosť človeka utvára pod vplyvom výchovy, alebo genetiky. Popisujú z genetického hľadiska i niektoré stánky osobnosti ako je agresivita, depresia, inteligencia. Autori čerpajú z aktuálnych výskumných výsledkov. Publikácia je určená študentom psychológie, biológie a príbuzných odborov.

2.PORUCHA SPRÁVANIA U DETÍ A MLÁDEŽE PREJAVUJÚCA SA NÁSILNÝM SPRÁVAIM A KRIMINALITOU

Pojem porucha správania u detí a mládeže má veľmi široký rozsah. Používa sa v psychológii, lekárstve, pedagogike, súdnictve, ale i každodennej pedagogickej praxi.

Hartl a Hartlová (2000, s.426) definujú poruchu správania (behaviour disorder) podľa medzinárodnej klasifikácie chorôb ako „skupinu porúch, ktorá sa prejavujú opakujúcim sa trvalým obrazom disociálneho, agresívneho a vzdorovitého správania“. Tamtiež uvádza, že stanovenie tejto diagnózy musí mať jednoznačné spoločné znaky v správaní, nakoľko nejde len o občasné detské huncútstvo v správaní alebo občasné výbuchy zlosti. Je to opakované nevhodné správanie, ktoré sa nezlučuje s normami spoločnosti. Najčastejšími prejavmi sú: silné výbuchy zlosti, záškoláctvo, krádeže, klamstvo, bitky, úteky z domu, vandalizmus krutosť, tyranizovanie mladších, krutosť k iným ľuďom i zvieratám.

Čačka (2000, s.340-341) poukazuje na fakt, že opakujúce sa pretrvávajúce porušovanie spoločenských noriem, týkajúce sa porúch správania, môže v niektorých prípadoch u detí a mládeže vyvolať disociálnu poruchu osobnosti. K charakteristickým znakom tejto poruchy u detí a mládeže patrí nespoľahlivosť, dráždivosť, agresia, nepripúšťanie si zodpovednosti a pocitu viny. Dôležité pri správnom diagnostikovaní je skúmať, či sa takéto správanie vyskytuje ojedinele. V takom prípade sa nejedná o poruchu správania. Stanoviť poruchu správania je možné iba v prípade, ak sa určité znaky alebo kategórie vyskytujú aspoň šesť mesiacov.

Nývltová (2008, s. 137) poukazuje na častý výskyt agresivity v kombinácii s inými poruchami správania. Taktiež sa zamýšľa nad dôvodom týchto kombinácií z hľadiska etiologických súvislostí ako život v dysfunkčnej rodine, nevhodné vzorce správania a podobne. V súvislosti s dysfunkčnou rodinou a s poruchou správania u detí prejavujúcou sa zvýšenou agresivitou a nepokojom, záškoláctvom, krádežami a asociálnym správaním správania Šebek (1991, In: Turček 2003, s. 68) poukazuje na nerozpoznaný syndróm týraného dieťaťa, ktorý sa môže za všetkými spomínanými prejavmi skrývať.

Kriminalita je podľa Matuška (2003, s. 315) súborom všetkých trestných činov, ktoré boli spáchané (úmyselne alebo z nedbanlivosti) kýmkoľvek, aj osobou, ktorá nie je ešte trestnoprávne zodpovedná.

Medzi najčastejšie poruchy správania detí a mládeže spojené s agresívnym správaním u detí a mládeže podľa Martínka (2009, s.85) patria:

- ADHD
- Opozičná porucha
- Klamstvo
- Krádeže
- Záškoláctvo
- Úteky a túlanie
- Porucha správania s protispoločenskými rysmi

Macek (2003, s. 77) poruchy správania nazval obdobím rizikového a problémového správania, ktoré rozdelil na dva druhy:

- rizikové správanie týkajúce sa poškodzovania zdravia adolescenta (telesného alebo duševného)

- problémové a rizikové správanie spojené s ohrozovaním spoločnosti t. j. negatívnym vplyvom a poškodzovaním druhých ľudí

Najčastejšie rizikové správanie podľa Maceka (tamtiež):

- delikventné správanie a páchanie trestnej činnosti
- agresia, násilie, šikanovanie a týranie – vrátane rasovej neznášanlivosti a diskriminácie niektorých skupín
- sexuálne rizikové správanie, vrátane predčasného materstva a rodičovstva
- užívanie návykových látok, vrátane alkoholu a fajčenia
- poruchy príjmu potravy
- samovražedné pokusy a dokonané suicidium

Průcha (2009, s. 221) rozlišuje nasledovné poruchy sociálneho zaradenia mladistvých:

- kriminalita mládeže (juvenilní delikvence)
- vandalizmus
- sprejerstvo a graffiti
- pouličné násilie a extrémistické hnutia

V našej praxi sa denne stretávame s novodobou zábavou našej mládeže a to s vandalizmom a sprejerstvom. Tie idú ruka v ruku aj s inými sociálne nežiaducimi javmi. Naša mládež si našla spôsob ako tráviť voľný čas, je to ich novodobý štýl organizovaný v rôznych partiách. Mládež, ale aj deti bývajú pri páchaní týchto trestných činov často pod vplyvom rôznych návykových látok, predovšetkým alkoholu. Predmetom poškodzovania sa stávajú verejné dostupné predmety a objekty. Často svoju agresiu zmarievajú na budovy materských škôl, ktoré navštevovali, alebo škôl ktoré navštevujú v súčasnosti, budovy náhradnej ústavnej starostlivosti v ktorých boli umiestnení, ničenie náhrobných pomníkov na cintoríne, a tiež devastovanie zastávok pre verejnú dopravu. Ďalším spôsobom

vandalizmu u tejto mládeže sú hanlivé nápisy (prevažne s xenofóbnym a rasistickým textom), na náhrobných kameňoch, dopravných prostriedkov a železničnej i autobusovej doprave.

Lubelcová (2009, s. 165-168) poukazuje na podiel kriminality, ktorú páchajú deti a mládež na Slovensku. Jednoznačné prvenstvo v tejto trestnej činnosti má majetková trestná činnosť. Sú to najmä trestné činy ako krádeže vlámaním, krádeže motorových vozidiel a vreckové krádeže. U mládeže je vyššie percento výskytu mravnej kriminality, ako v ostatných vekových kategóriách. Najviac frekventovaný trestný čin tejto kategórie je pohlavné zneužívanie medzi mládežou, ktoré je špecifické tým, že sa objavuje medzi hranicou detstva a mladej dospelosti. Mladí ľudia si neuvedomujú následky svojho konania, jednajú pod vplyvom nastupujúcich hormónov alebo prvého zamilovania. Nie sú až také zriedkavé prípady 13 – 14 ročných dievčat, ktoré sa stali mamičkami.

Danek (2007, s. 83) rozdelil príčiny psychologicky podmienených porúch správania nasledovne:

- Náhradné uspokojenie - ak sa jedincovi nedostáva naplnenia citových potrieb, lásky, uznania, uplatnenia či pozitívneho hodnotenia, nastáva deprivácia, ktorá vyúsťuje do poruchy správania
- Volanie o pomoc- jedinec, ktorý je vystavený záťaži, je úzkostný, alebo depresívny, chová sa nezmyselne, akoby v panike, nevie vysvetliť dôvod svojho správania.
- Emočná deprivácia – dlhodobá citová deprivácia jedinca v rodine, alebo ústavnom prostredí, poruchy spojené s LMD, alebo poruchami učenia. Jedinca sa cítia spoločnosťou odstrkovaní, vylučovaní. Často sa tiež u nich vyskytuje impulzívne jednanie a problémy

v rodinnom prostredí, prevláda nedôslednosť a nedostatok disciplíny

- Disharmonický vývoj osobnosti – jedinec nie je schopný naviazať priateľské vzťahy s inými ľuďmi, lásku a pocit viny. Nemá zábrany, ani spätnú kontrolu, chová sa impulzívne s agresívnymi, násilnými tendenciami. Jedná sa o trvalé narušenie asociálne štruktúrovanej osobnosti
- Psychické poruchy - poruchy správania sú prejavom inej závažnej choroby napr. schizofrénie, depresie a iné

2.1 Mravná stránka osobnosti agresora

Každý z nás má rôzne predstavy o agresorovi. Aký vlastne je dnešný agresor? Nemusí to byť len zakomplexovaný jedinec s primitívnym, násilným správaním, môže to byť aj vysoko inteligentný, vzdelaný, úspešný človek s pevnou vôľou. Môže sa zdať, že ich nespájajú žiadne spoločné charakteristické znaky, no predsa ich niečo spája: Sebecká orientácia, absencia duchovných a mravných hodnôt a chýbajúca „kontrolka“ v ich svedomí, ktorá by zastavila akékoľvek ich nemorálne správanie. Mravnosť sa spája so súborom zásad a pravidiel, ktoré agresor absolútne nerešpektuje. Agresor nerozlišuje čo je dobré alebo zlé. Nerešpektuje identitu inej osoby či skupiny. Väčšinou si agresori nevážia samy seba, majú zníženú sebahodnotu, prípadne nemajú o nej žiadne predstavy.

Ako uvádzajú Hamer a Copeland (2003, s.78): je zrejmé, že súčasnú vlnu nenávisti, nemorálnosti, agresivity, kriminality a násilia po celom svete nie je možné zvažovať na genetické a biologické príčiny. Genofond súčasných ľudí je dnes prakticky

rovnaký, ako pred sto či tisíc rokmi. Z genetického hľadiska sme prakticky rovnakí. Zmenilo sa však naše správanie a spôsob nášho života. Zločinnosť nie je problémom iba jedinca, ale celej spoločnosti. Poznáme mnoho agresorov, ktorí si upravujú mravné normy podľa seba. Nezažívajú pocity viny, svoju agresiu a násilie zdôvodňujú, že sa vlastne ubližovalo im. Stretávame sa s argumentom, že agresori nechceli nikomu ublížiť, boli „vyprovokovaní“ a trest vnímajú a prijímajú ako krivdu. Častokrát sa agresor pokúša zakryť ešte oveľa temnejšiu stránku svojho „ja“, a nechce, aby bol odhalený.

Kolář (2000, s.48) prezentuje názor, že morálna slepota je spôsobená prevažne na dvoch úrovniach:

- Na povrchnejšej úrovni má charakter obrany sebapoňatia, čo sa potvrdilo v rôznych variantoch a prípadoch
- Na hlbšej úrovni a ako základný zdroj morálnej slepoty sa ukázala sebecká a sebestredná orientácia

Mravné mantinely agresorov sú podľa Koláča (2000, s. 49) „pružné a preto vždy nachádzajú prijateľné vysvetlenie pre svoje nemorálne a často i zákon prekračujúce správanie. Sami ani netušia, že sú vedení nutkavou potrebou rozpúšťať vlastný strach a vytvárať falošný pocit bezpečia“.

Súčasný stav dnešnej spoločnosti, v ktorom sa odráža mravná situácia mládeže, má určité tendencie mravnej skazy. Podľa Tirpáka (2010, s. 125) ide hlavne o tieto javy:

- nedostatok integrálneho pohľadu, strata zmyslu života
- otrášená, alebo zavrhnutá objektívna hierarchia hodnôt
- stotožnenie dobra s tým čo je ľahké a príjemné
- jav mravnej permisívnosti
- morálny relativizmus
- etický situacionizmus
- prehnaná dôvera a viera v to, čo prináša technický pokrok

2.2 Vplyv subkultúrnych skupín na páchanie násilia

Hľadáním vlastnej identity mladého človeka a prispôsobovaním sa dospelému svetu prechádza mládež cez rozličné vzťahy so svojimi vrstovníkmi. Mladý človek má často silnú potrebu odpútať sa od neraz dysfunkčného rodinného prostredia a túži patriť niekam, kde má vlastnú hodnotu, získa sociálny status. Tieto vzťahy s partiami mladých môžu mať veľa podôb. Subkultúry mládeže ponúkajú svojim rovesníkom alternatívnu zmenu v smerovaní ich štýlu, možnosť sebarealizácie, spoločné ideológie. Niektoré tieto subkultúry majú však vplyv aj na rizikové správanie sa detí a mládeže, na nárast agresie a násilia v spoločnosti.

Subkultúra mládeže podľa Smolíka (2010, s. 35) je „typ subkultúry viazaný na špecifické spôsoby správania mládeže, na jej sklon k určitým hodnotovým preferenciám, akceptovanie, či zavrhovanie určitých noriem, životný štýl, odrážajúci podmienky života.“ Medzi významné súčasné subkultúry patria najmä: graffiti a street, emo, punk, metal, hippies a futbaloví chuligáni. So subkultúrou mládežou sa často spájajú sociálne deviácie a sociálnopatologické javy. Podľa Smolíka (2010, s. 46) ide predovšetkým o:

- kriminalitu,
- narkomániu, alkoholizmus,
- promiskuitné - sexuálne správanie (hippies),
- politická ortodoxia - rasizmus, politický extrémizmus, antisemitizmus, politické násilie
- samovražednosť (Emo)
- vandalizmus, agresia
- sebapoškodzovanie (Emo - gothic rock)

Havlík a Kořa (2002, s. 55) zdôrazňujú pri formovaní sa mladého človeka jeho snahu vyviaznuť zo závislosti na rodine, prekonať nepochopenie zo strany dospelých a stať sa im rovnocenným partnerom pomocou vysokej konformity s vrstovníkmi. Spomenieme niektoré subkultúry, ktoré preferuje dnešná mládež.

Skinheads - táto subkultúra mládeže stavia na hodnotách nekvalifikovaných „bielych“ mužov v šesťdesiatych rokoch. Nepriatelia skinhedov boli pre nich čerství imigranti, alebo nekvalifikovaní ľudia s etnických menšín. Nebezpečnosť tejto subkultúry mládeže súvisí s vlnou rasizmu a xenofóbie, ktorá šíri rasistickú ideológiu, a obdivuje predstaviteľov fašizmu. Charakteristickou črtou tejto skupiny v súčasnosti je nepriateľstvo voči menšinám - hlavne Rómom, prisťahovalcom, homosexuálom, ale všeobecne aj ľuďom inej rasy. K ich poznávacím znakom v ich správaní patria hlavne agresia, násilie, rasizmus, xenofóbia, nacionalizmus. Zarážajúce je, že k spomínanej subkultúre sa hlásia čoraz mladšie ročníky detí, ktoré ešte navštevujú základnú školu. Stáva sa, že často ani nerozumejú, čo toto hnutie predstavuje, k akým ideológiám sa hlásia. Spája ich sila danej skupiny, v ktorej môžu prejaviť svoj hnev, agresiu, násilie, pri ktorých možno prvý krát zažijú svoju jedinečnosť, výnimočnosť. V skupine sú uznávaní ostatnými členmi, najmä pri protispoločenskom, alebo kriminálnom čine, ktorý spáchajú. Rodičia sú často benevolentní k svojim deťom, aj potom, keď zistia, k čomu ich dieťa inklinuje, dovoľia im počúvať hudbu s rasistickými textami aj v rodinnom prostredí, nevšímajú si nevhodné oblečenia s rasistickými symbolmi a zvláštnych priateľov zo spomínaných partii. Závažnosť správania svojho dieťaťa zistia väčšinou až keď je na ich dieťa podané trestné oznámenie.

Šišková (2008, s. 10) definuje xenofóbiu ako „prejav nedôvery k odlišnostiam a odchýlkam.“ Základom každého prejavu xenofóbie či rasizmu je predsudok ako zvláštny komplex ľuďmi postavených a osvojených stanovísk a postojov (väčšinou negatívnych).

Rasizmus Šišková (tamtiež) definuje ako „súbor koncepcií vychádzajúcich z xenofóbie a tvoriacich jeho ideologickú nadstavbu, ktorý predpokladá fyzickú a duševnú nerovnosť ľudských plemien a rozhodujúci vplyv rasových odlišností na históriu a kultúru ľudstva, pracuje s predstavou, že ľudstvo je rozdelené na vyššie a nižšie – menejcenné rasy“.

Podľa Smolíka (2010, s. 153) futbalové chuligánstvo, je založené na rôznych partiách. Sú to prevažne mladí priaznivci futbalu, ktorí prídu na zápas už s vedomím, že vyvolajú bitku, alebo konflikt so súperovou skupinou. Tieto kluby sú väčšinou dobre organizované, majú vlastné vlajky, názvy, čím sa odlišujú od neorganizovaných skupín. Často týchto mladých spája nenávisť k iným skupinám, názory na politické, rasové, či národnostné motívy.

Emo je odvodený od pojmu emotívny, je podštýlom gothického rocku. V poslednom desaťročí je medzi mládežou veľmi populárny. Jeho fanúšikovia sú väčšinou nevyrovnaní a emocionálne labilní. Veľký dôraz kladie na imidž a duševné prežívanie. Smolík (2010, s. 232) za základnú charakteristiku emo štýlu pokladá „citlivosť až precitlivenosť voči sebe i okolitému svetu“. Rizikový je výrazne vyšší výskyt sebapoškodzovania a suicidálnych pokusov či dokonaných suicídií ako v iných subkultúrnych skupinách.

2.2 Vplyv masmédií na agresiu a násilie u detí a mládeže

Dôležitú úlohu pri formovaní jedinca majú nepochybne aj masmédiá, ktoré vplývajú na deti a mládež, na ich názory, vzory, postoje a iné. I keď nemôžeme nespomenúť pozitívny vplyv masmédií na vývin detí a dospievajúcich, odborníci sa prikláňajú najmä k názoru, že masmédiá sú novodobou hrozbou. Tento fenomén doby mladému konzumentovi pravidelne dávkuje agresiu a násilie vo všetkých podobách a nepriamo ponúka návody na asociálne činy, ktoré im časom zovšednejú a stávajú sa ich každodennou súčasťou. Následne je už len krôčik k tomu, aby mladý človek začal páchať podobné násilie. Medzi najviac frekventované masmédiá medzi deťmi a mládežou radíme televíziu, internet a počítačové hry, v menšej miere rozhlas a tlač.

Martínek (2009, s 78) zdôrazňuje obrovský potenciál masmédií a ich veľký podiel na výskyte agresie u detí a mládeže.

Známe sú viaceré teórie vplyvu masmédií s prvkami pozitívnymi alebo negatívnymi.

Pozitívna teória, podľa Freuda (In: Démuthová, 2006 s.136) „vychádza z hlbinej psychológie a presvedčenia, že je vhodné umožniť psychike, aby sa otvorila cesta k uvoľneniu energie napr. cez identifikáciu sa s agresívnou postavou.“

Negatívnou teóriou v súvislosti s výskytom násilia v médiách je teória sociálneho učenia Alberta Banduru, konkrétnejšie - učenie sa správaniu pozorovaním. „Dieťa a mladistvý sledujúci násilné agresívne scény si takto osvojuje nevhodné modely správania a učí sa agresívne niekedy až

brutálne reagovať na konfliktné situácie.“ (Démuthová, 2006 s. 137). Spomínaná Bandurova teória naučenej agresivity považuje za najdôležitejšie učenie napodobovaním – teda odpozorovaním agresívnych prejavov iných ľudí. Svoje tvrdenie zakladá na experimente z roku 1973, keď Bandura spolu s kolegom Waltersom premietli deťom v materskej škole film, v ktorom sa rôzne zaobchádzalo s panáčikom Bobom. Deti následne kopírovali v svojom správaní sa voči danému panáčikovi práve agresívne prejavy – udierali a kopali do nej tak, ako videli na televíznej obrazovke. Ich správanie umocnilo keď videli, že herec je za dané správanie odmenený. (Vágnerová, 2008, s. 763).

Dinka (2008, s. 271) poukazuje na reklamu, keď hovorí, že „v niektorých médiách dennodenne reklama ohrozuje fyzický, psychický a morálny vývin detí a mládeže, narúša ich duševné zdravie a emocionálne postoje, zneužíva neskúsenosť a dôverčivosť.“

Podľa výskumu Saka a Sakovej (In: Průcha 2009 s.495) deti a mládež trávia v spoločnosti médií podstatnú časť voľného času, ide o najvýznamnejšiu voľnočasovú aktivitu, hneď po spánku. Mládež sa čím ďalej tým menej venuje tlačovým médiám. Zaznamenaný je tiež pokles v sledovaní televízie oproti posledným desiatim rokom, kedy mal stúpajúcu tendenciu. Naopak je enormný nárast počítačových (internetových) médií. Je však dokázateľné, že televízia mení spôsob, ako dieťa vníma svet. Predkladá obraz sveta nebezpečnejšieho než v skutočnosti je. „Dospievajúca mládež má preto sklon reagovať na problémy, s ktorými sa stretáva, rovnakou neprimeranou agresivitou.“ (Antierová, 2004, s.72).

Fischer a Škoda (2009, s 54-55) sa zameriava na výsledky výskumov, ktoré často poukazujú na nárast násillia v detskom publiku po vzhliadnutí filmov a videohier s násilným obsahom.

U dospelých nie je tento negatívny vplyv tak markantný ako u detí, kde zasahuje do utvárania ich osobnosti. Spomínaní autori (tamtiež) apelujú na rodičov, aby zvažovali, čo svojmu dieťaťu dovoľia pozerať, nakoľko len oni nesú plnú zodpovednosť za ich zdravý osobnostný vývin. Poukazujú pritom na násilné správanie, ktoré si dieťaťo osvojuje od najútlejšieho veku, rizikovým obdobím je vek medzi 6.-8. rokom. Malé dieťa nemá ešte dobre rozvinutú rozlišovaciu schopnosť - čo je reálne a čo je fikcia.

Z vlastných skúseností vieme, ako sa účelovo zameriava komerčná televízna tvorba na detského diváka. Rôzne príbehy majúce násilie a agresiu dokonca už v názve, môžu navodiť u detského diváka pocit, že dobro je na strane agresora, nakoľko tento je počas celého deja hrdinom. Často je obsahová stránka v príbehu len druhoradá, dôležité sú efekty, grafika a zvuky, ktoré svojou mohutnosťou detského diváka ohromia. Hrdina jednoznačne nie je na strane dobra, keďže používa rôzne intrigy, zbrane, verbálne aj fyzické agresívne útoky. Môžeme konštatovať, že rozlíšenie dobra a zla nie je vždy jednoznačné.

Špecifickým obdobím detského veku je obdobie puberty a adolescencie, kedy sa formujú u mladého človeka životné hodnoty a postoje. Ak nefunguje dobre rodinné prostredie, mladý človek si okamžite toto vákuum nahrádza inými vzormi. Často sa práve táto veková skupina spolieha na hrdinov rôznej virtuálnej reality - najmä počítačových násilných hier. Spomínanú tému zahrňuje do svojich výskumov množstvo odborníkov. Ťažiskom spomínaných výskumov mediálneho násilia súvisiacich s počítačovými hrami je stúpajúce násilie u týchto jedincov. Lovaš (2010, s. 130-132) zdôrazňuje potrebu venovať tejto téme zvýšenú mieru pre častý výskyt strelby na školách, ktorú zaznamenávame v celosvetovom meradle.

Spomínaní útočníci trávili veľmi veľa času hraním počítačových hier v ktorých dominovalo násilie.

Schusterová (2010, s.91) charakterizuje činnosť CNS u hráčov počítačových hier nasledovne: „Počítačová hra stimuluje mozog a zároveň umožňuje mať komplexné zážitky. Počas hrania počítačových hier sa do mozgu uvoľňuje encefalín a dopamín, čo u hráča vyvoláva pocit slasti, akoby vynaložil veľké úsilie, alebo bol úspešný v nejakej činnosti.“ Počítačové hry a v nich prezentované násilie je v konečnom dôsledku nebezpečnejšie, ako násilie vo filmoch, pretože mládež v týchto hrách vytvára stratégiu násilia, s cieľom dosiahnuť víťazstvo. Okamžite sa dostavuje pocit úspechu, ktorý hráča posielá do ďalšieho kola. Súhlasíme s názorom autorky (tamtiež), že hranie počítačových hier môže zvyšovať agresívne myslenie, hostilitu a fyziologické nabudenie hráčov, ale jednoznačne záleží na konkrétnej osobnosti hráča.

Vágnerová (2008, s. 776) kladie dôraz na významnú úlohu postoja spoločnosti pri budovaní postoja jednotlivca. Vplyvom médií, ktoré pohľad na násilie ponúkajú vo všetkých typoch relácii, sa deformuje vnímanie jedinca, násilie je považované za bežný typ reakcií. Čokoľvek, čo vnímame ako bežné, sa prestáva subjektívne skúmať a hodnotiť, stráca sa schopnosť rozpoznávať dobro od zla. Agresívne prejavy sa tak môžu stať normou bez toho, aby si jedinec alebo celé sociálne skupiny uvedomili, že to obmedzuje ich osobné práva alebo práva ostatných.

3 PODOBY AGRESIE A NÁSILIA SÚVISIACE S ASOCIÁLNYM SPRÁVANÍM V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ

Pedagógovia a iní odborníci venujú zvýšenú pozornosť narastajúcim prejavom agresie a násilia v školskom prostredí. Spomínané prejavy môžu ohrozovať svojho nositeľa, ale aj jeho okolie. Naša spoločnosť nie je dostatočne pripravená danému fenoménu čeliť. Výskyt nežiaduceho asociálneho správania na školách prudko narástol po roku 1989. Učiteľ stráca prirodzenú autoritu a úctu, často je rukojemníkom medzi rodičmi vedením školy a žiakom. Má len veľmi obmedzené kompetencie, ktoré by ho oprávňovali zakročiť, aby sám nestál na strane obžalovaného. Nie je ojedinelé, že samotné vedenie školy zakrýva výskyt asociálneho správania u konkrétneho žiaka, nakoľko otec napríklad sponzoruje školu. Demokracia má aj takúto podobu.

V prostredí školy sa najčastejšie stretávame s nasledovnými prejavmi agresie:

- vzdorovitosť
- klamstvá a podvody
- krádeže
- záškoláctvo a úteky
- šikanovanie

Niektoré deti sa chovajú agresívne i dlho po tom, ako si uvedomia, že ostatným svojim správaním ubližujú. Vysvetlenie tohto javu podáva Kasta (2007 s.73): Mnohým deťom sa nedostáva žiadneho potrestania za ich agresívne správanie, často sa následne cítia ako víťazi v boji proti svojim učiteľom, čo im dodáva síl na to aby pokračovali. Zaznamenané u týchto detí je

surové silácke správanie, ktoré je známkou ich oslabeného či narušeného správania. Deti, ktoré nie sú v škole zvlášť atraktívne, úspešné, či obľúbené, je ich agresívne chovanie jediným východiskom. Takto aspoň cítia od učiteľov určitú pozornosť a od ostatných vrstovníkov rešpekt. U mnohých detí je agresívne správanie len akousi zvláštnou formou ich impulzivnosti. Tieto deti dobre poznajú pravidlá, rozumejú im, ale v záťažovej situácii aj tak jednajú spontánne, nepremyslene. Okamžitou reakciou sú výbuchy zlosti, agresiu si vybijú na rôznych neživých predmetoch. Je však potrebné rozlišovať a uvedomovať si rozdiel, či jednáme s fyzicky agresívnym dieťaťom alebo s dieťaťom, ktoré má iba tzv. detskú vzdorovitosť, zlosť.

U týchto detí sú príčinami ich agresívneho správania tri aspekty:

- Nedostatok jasných pravidiel
- Nízke sebavedomie
- Neschopnosť udržať svoje správanie pod kontrolou

Predovšetkým deti a adolescenti s komplikovanou sociálnou osobnosťou sa uchýľujú k násiliu z dôvodu potreby presadiť sa, čo však dokážu len pomocou extrémnej arogancie, vzdorovitosti a bezohľadnosti. Prestíž si vynucujú hrozbou agresie i reálnou agresiou. Drzosť voči učiteľom i vychovávateľom je ich naučeným modelom správania, ktorý je viac ako komplikované pozmeniť.

3.1 Školské šikanovanie a jeho špecifiká

Prostredie školy by malo byť v prvom rade prostredím bezpečným, podnetným a demokratickým. Len z takéhoto totiž deti a dospievajúci môžu vyrásť na samostatných jedincov s morálnymi vlastnosťami. Súčasné špecifiká v správaní detí a mládeže v školách však naznačujú niečo iné. V školskom prostredí si do popredia čoraz intenzívnejšie razí cestu agresia a násilie v najrôznejších podobách. Môžeme povedať, že častým a výskytovo stúpajúcim prejavom agresie na školách je šikanovanie.

Šikanovaním (z franc. *chicane*) označujeme zlomyseľné obťažovanie, týranie, sužovanie, prenasledovanie. S týmto pojmom sa stretávame v rôznych prostrediach, vo veľkej miere však práve v školskom prostredí. Šikanovanie sa bezprostredne dotýka §235 a §237 Trestného zákona. V jeho 8. Hlave sú uvedené skutkové podstaty trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Definíciu šikanovania môžeme definovať podľa Říčana (1998, s.21) nasledovne: „o šikanovaní hovoríme vtedy, keď jedno dieťa, alebo skupina detí hovorí inému dieťaťu škaredé, alebo nepríjemné veci, bije ho, kope, vyhráža sa mu, zamyká ho v miestnosti a podobne. Tieto incidenty sa môžu často opakovať a pre šikanované dieťa je obťažné, aby sa samo ubránilo. Ako šikanovanie môžu byť označené tiež opakované posmešky, alebo nepekne poznámky o rodine. Šikanovaním neoznačujeme občasnú bitku alebo hádku približne rovnako fyzicky vybavených súperov.“

Podľa zákona č. 29/1984 Zb. O sústave základných a stredných škôl v znení neskorších predpisov §3, §6, §19, a

§29 ochranu detí a mládeže v škole zabezpečuje právny dokument Dohovor o právach dieťaťa a Školský poriadok. Za samotný výskyt šikanovania v školách zodpovedajú učitelia, preto je dôležité, aby tieto asociálne javy dostatočne skoro spozorovali a vyvodili potrebnú intervenciu (Ondrejko, 2009 s. 479)

V súčasnej pretechnizovanej dobe v súvislosti s formami agresie a násilia vystupuje nový fenomén – kyberšikanovanie. Ako upozorňuje Willard (In: Hanuliaková - Hollá 2008, s.8): Táto forma spoločenskej agresie sa šíri využívaním internetu, alebo inej digitálnej technológie. Kyberšikanovanie možno definovať, ako „agresívne správanie sa, často opakované, vykonávané skupinou alebo jednotlivcom pomocou nových elektronických médií proti obetiam, ktoré sa nemôžu brániť.“ (tamtiež). Poznáme prípady, kde žiaci zverejnili nevhodné videá na internete, či už so sexuálnym intímny obsahom, alebo inými zmanipulovanými nahrávkami žiaka či skupiny žiakov. Po týchto zverejneniach museli rodičia pre svoje dieťaťu vyhľadať pomoc psychológa resp. psychiatra, nakoľko dieťa nebolo schopné toto samo spracovať a odmietalo chodiť do školy. Známe a nie vzácné sú aj prípady, keď sa takého dieťa pokúsilo o samovraždu.

Iniciátorom šikanovania je agresor. Je to človek, pre ktorého je typická túžba dominovať, bezohľadne sa presadzovať a ovládať druhých. Svoj strach vedia agresori väčšinou skrývať a zneužívajú strach iných. Agresori za prirodzený prostriedok svojho uspokojenia považujú otvorené násilie. (Hroncová 2006, s.181)

Obetou je spravidla dieťa, ktoré je dlhšiu dobu predmetom agresie iných. Často sa nedokáže ochrániť samo. Hroncová (tamtiež) uvádza, že obeť majú nasledovné spoločné znaky: sú

citlivejšie, úzkostnejšie, opatrnejšie, neistejšie. Dá sa povedať, že sú to prevažne okrajoví členovia skupiny, osamelí jedinci neschopní zaujať. Často sa stretávame s obeťou, ktorá je odlišná rasovo, ekonomicky, sociálne či nábožensky.

Kolář (2000, s.55) rozoznáva tri typy agresorov šikanovania:

- typ hrubý - primitívny, impulzívny, s problémami v správaní, narušeným vzťah k autorite, zapojený do partie páchajúce trestnú činnosť. Šikanuje tvrdo a neľútostne. Častý je výskyt brutality u rodičov.
- typ slušný - kultivovaný, narcistický, úzkostný, sadistické tendencie v sexuálnom zmysle. Šikanuje cieľeným mučením, násilím, ktoré sa deje bez svedkov. V rodine častá vojenská drezúra bez lásky.
- typ srandista - optimistický, dobrodružný, sebavedomý, obľúbený a vplyvný. Šikanuje pre svoju zábavu aj pre pobavenie iných. V rodine absencia duchovných a mravných noriem

Průcha (2009, s.218) rozoznáva 5 štádií vývinu šikanovania:

- Ostrakizmus
- Fyzická agresia a pritvrdzovanie manipulácie
- Vytvorenie jadra
- Prijímanie normy agresorov
- Totalita – dokonalé šikanovanie

Agresori bránia vytváraniu emocionálnej, komunikačnej, tvorivej, mravnej a humánnej klímy triedy, čo vedie k zníženiu motivácie žiakov do učenia, vytváraniu a rozvíjaniu sociálnych vzťahov, zníženiu kooperácie a participácie žiakov v triede.

Svojimi prejavmi správania sa tak podieľajú na vytváraní atmosféry strachu a napätia.

3.2. Rodinné prostredie agresora

Skôr, ako z dieťaťa stane agresor, musí prejsť cez svoje sociálne prostredie a to zväčša rodinu. A práve tu, vo svojej rodine, stratí dieťa prvýkrát životné istoty.

Rodina, ako ju charakterizuje Fischer (2009, s.140) je považovaná za „najdôležitejšiu sociálnu skupinu v ktorej človek žije. V rodine dochádza k uspokojovaniu jeho fyzických, psychických a sociálnych potrieb.“ Fischer (tamtiež) popisuje, že práve rodina vytvára systém hodnôt, ktoré ovplyvňuje správanie všetkých členov s interakciou so svojim okolím. Rodina formuje dieťa v priebehu jeho vývinu a je hlavným nositeľom spoločenských rolí a identity všeobecne.

Rodinné prostredie Průcha (2009, s. 249) považuje za „najvýznamnejší zdroj vplyvov formujúcich vývin jedinca. Rodinné prostredie pôsobí na základné psychické, telesné, a sociálne charakteristiky vývinu dieťaťa od narodenia až po dospelosť.“ Ako ďalej (tamtiež) autor konštatuje, rodinné prostredie utvára životný štýl ľudí, na ich životných a procesných dráhach ich ekonomické postavenie. Rôzne negatívne javy ,ako násilie, agresia, drogová závislosť, uvoľnená sexualita sú zapríčinené predovšetkým nekvalitné rodinné prostredie pôsobiace na jedincov, nositeľa týchto negatívnych javov.

. K ohrozeniu zdravého vývoja dieťaťa dôjde pokiaľ sú podmienky v rodine nepriaznivé ako „bieda alkoholizmus,

zanedbávanie dieťaťa, duševná choroba rodiča.“ (Sobotková, 2007, s.83)

Dunovský (In: Průcha, 2009 s. 491) rozdelil štyri pásma funkčnosti rodiny:

- funkčná rodina- nenarušená, zabezpečuje dieťaťu dobrý vývoj a prosperitu
- problémová rodina – vyskytujú sa niektoré poruchy funkcie rodiny, neohrozujú bezprostredný vývoj dieťaťa, problémy si vie riešiť sama, alebo za pomoci druhých
- dysfunkčná rodina – vyskytujú sa vážnejšie poruchy, niektorých, alebo všetkých funkcií, stredne ohrozuje dieťa vo vývoji, potrebuje sústavnú pomoc odborníkov
- afunkčná rodina – poruchy takého rozsahu a kvality, že rodina prestáva plniť svoj účel, ohrozuje deti alebo im škodí, riešením je umiestnenie dieťaťa do náhradnej rodinnej starostlivosti

U citovo deprivovaných detí pochádzajúcich z nevhodného rodinného prostredia sa okrem emočnej plochosti, nedôverčivosti a hostility vo veľkej miere prejavuje i agresia a násilie. Dôvodom je ich nízka frustračná tolerancia, zvýšená dráždivosť a nedostatočné orientovanie sa vo vlastných pocitoch. (Vágnerová, 2008, s. 599)

Havlík a Kořa (2002, s. 79) poukazujú na výrazný vplyv prostredia nefunkčných a disfunkčných rodín, často spôsobujúci nárast deviácie medzi deťmi a mládežou.

Kolár (2000, s. 64) zdôrazňuje niektoré nápadnosti v rodinách agresorov. Tieto rodiny predovšetkým zlyhávali v napĺňaní citových potrieb svojich detí. Pre rodiny agresorov bola tiež charakteristická absencia duchovných a mravných

noriam. Väčšina agresorov prejavovala známky citovej deprivácie, alebo subdeprivácie. Branie ohľadu na slabších bolo chápané ako zbytočná malichernosť. Táto skutočnosť naznačuje, čo sa skrýva za poruchou duchovného a mravného vývoja znásilňovateľov slabých.

V našej praxi – v náhradnej ústavnej starostlivosti v chlapčenskej špecializovanej skupine pre poruchy správania sa stretávame s obrazom detských agresorov, ktorí majú spoločné charakteristické znaky. Prevažne ide o chlapcov, ktorí k nám prichádzajú z málo podnetného rodinného prostredia s veľmi nízkou sociokultúrnou úrovňou. V každej z týchto rodín bol minimálne jeden z rodičov závislý na návykových látkach – prevažne na alkohole. Konflikty doma s deťmi sa riešili bitkami, hádkami, urážkami, vydieraním, šikanovaním, týraním, sexuálnym zneužívaním. Deti boli svedkami násilného správania rodičov medzi sebou. Neschopnosť rodičov zabezpečiť naplnenie základných funkcií rodiny dovedla deti až na prah zariadenia náhradnej ústavnej starostlivosti. Niet sa čo čudovať, že tieto deti a mládež vykazujú poruchy správania. V ich správaní boli prítomné agresívne násilné prejavy a iné sociálnopatologické javy. Mnohí mali skúsenosť s páchaním kriminálnej činnosti. V období dospievania sa dopúšťali rôznych negatívnych skutkov pričom nedomýšľali následky svojho správania. Ich pocity a prežívanie boli veľakrát úplne neprítomné. Často hľadali únik z tohto bludného kruhu. Väčšinou iba náhoda rozhodla, či sa z nich stali agresori, kriminálnici, drogovzo závislí ľudia, alebo vyznávači iného sebazničujúceho správania.

Prikláňame sa k tvrdeniu autorky Vágnerovej (2008, s. 615), že agresia u detí a mládeže býva často aj prejavom týraného dieťaťa, ktoré si ako spôsob vnútornej obrany zvolí tzv. identifikáciu s agresorom. Prejavuje sa agresívne a bezohľadne voči svojmu okoliu, vyvoláva konflikty, útočí.

Dôvodom býva potreba zbaviť sa strachu, ktorý dieťa zažilo v úlohe týraného – a práve úloha mocného, aktívneho násilníka mu toto poskytne.

Konflikty v rodine môžu prerásť až do násilného správania. Rodičia musia u svojich detí od raného detstva zachytiť tieto negatívne sklony a primerane ich socializovať. (Trélaun 2005, s.13). Keď nebude naplnená táto zložka výchovy, konflikty budú prechádzať do negácie, fyzickej alebo psychickej deštrukcie. Nevyriešený problém - dlhotrvajúca nespravodlivosť dieťaťa môže spôsobiť, že sa začne správať agresívne a násilnícky, aby ukázalo, že ešte existuje. K opätovnej komunikácii medzi dieťaťom a rodičom je často potrebný zásah odborníka – psychológa či psychiatra, pomocou ktorého dieťa potrebuje vystúpiť zo špirály agresie a násilia.

Možno súhlasiť aj s autorom Hamerom (2003, s.78), ktorý konštatuje, že pomocou analýzy DNA nie je možné predvídať, ktorí jedinci budú budúci agresori a násilníci. Najlepší spôsob ako predpovedať, že z dieťaťa vyrastie násilnícky agresor je sledovanie jeho rodinného prostredia. Spoločenské faktory a vplyvy prostredia na vysvetlenie agresie a násilia však nestačia. Keby to bolo také jednoduché, tak ten, kto by sa narodil v gete, by bol agresor a kriminálnik a ten, kto v bohatej rodine, seriózny občan. Pravda je zložitejšia. Viaceré výskumy ukazujú, že agresia a násilie a ich viditeľné následky, ako kriminalita nie sú spôsobené výhradne vplyvom prostredia v ktorom dieťa vyrastalo, ani výhradne biologickými faktormi. Genetická výbava tiež nerobí z človeka zločinca. Rozhodujúca je tu kombinácia génov a prostredia, povahy a osobnosti jedinca. V žiadnej inej oblasti ľudského chovania sa povahové vlastnosti a výchova tak dôkladne neprelínajú ako tu.

3.3 Rizikovosť náhradnej ústavnej starostlivosti

Prameňom pre pochopenie našej identity, príslušnosti a stability je rodina. Sú však deti ktorým osud rodinu odoprel. Väčšinou sú vychovávané v detských domovoch, reedukačných zariadeniach a iných zariadeniach náhradnej ústavnej starostlivosti.

Podľa údajov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR (In: Škoviera 2007, s. 125) dôvodom umiestnenia detí do DD sú v 38% výchovné problémy, v 27% ekonomické problémy, v 23% rozvrat rodiny a v 12% bytové problémy.

„Výchovné zariadenia majú predchádzať vzniku negatívnych prejavov správania dieťaťa, alebo narušeniu jeho zdravého vývinu, zmierovať, alebo odstraňovať príčiny či dôsledky už vzniknutých porúch správania a prispievať k zdravému osobnostnému vývoju dieťaťa“ (Malach, 2007 s.99).

Deti, ktoré vyrastajú v náhradnej ústavnej starostlivosti zažili vo svojich rodinách bolesti a traumy, ktoré si často nesú po celý život. Prinášajú si so sebou minulosť vrátane významných strát počas ich života. Majú nízku sebaúctu, trpia rôznymi úzkosťami, vykazujú rôzne sociálnopatologické javy, ich správanie je často agresívne, protispoločenské. Agresívne správanie je pre nich len jedným zo spôsobov vyrovnávania sa s náročnou životnou situáciou.

Výraznejší sklon k agresívnemu jednaniu býva aj jedným z prejavov posttraumatickej stresovej poruchy. (Vágnerová 2008, s. 434)

Agresívne správanie sa stáva problémom, keď intenzita agresie prekročí hranice stanovené sociálnymi alebo právnymi normami, prípadne ak je reakcia neúmeraná podnetu. Často ide

o prostriedok dosiahnutia uspokojenia, ktoré je z nejakých dôvodov horšie dostupné. (Vágnerová, 2008. s. 757)

Škoviera (2007 s. 84) konštatuje, že deti a mládež zverenú do náhradnej ústavnej starostlivosti najmä tí z nich, ktorí majú za sebou kriminálnu činnosť vykazujú nasledovné:

- Negatívny sebaobraz a zníženie sebaúcty
- Nedôvera voči dospelým
- Potláčanie emócií
- Oslabená úroveň vlastného ega , motivácie a vôle

V záujme dieťaťa je potrebné zaistiť, aby doba po ktorú bude dieťa v náhradnej ústavnej starostlivosti resp. v inej forme, nebola prázdny časom v živote dieťaťa. Táto doba má zabezpečiť od prvých momentov znížovanie citovej deprivácie. (Bechyňová – Konvičková 2008, s.15)

Obvyklá situácia mladých ľudí po odchode z detského domova podľa pracovníkov týchto domovov. (Kovařík In: Průcha 2009, s.3)

	Rodinné zázemie %	Sociálne zázemie %	Sociálne zručnosti%
Veľmi problematické	35	12	6
Problematické	64	53	37
Dobré	1	34	51
Veľmi dobré	0	0	6
Nevieme	0	1	0

3.3.1 Zámerné sebapoškodzovanie a suicidalita

V našej praxi sa vo väčšej miere stretávame s takou agresiou u detí a mládeže, ktorej najčastejším prejavom techniky je agresia vybitá na neživých predmetoch, prípadne s presunutím agresie z jednej osoby na inú a tiež šikany medzi deťmi a mládežou. Špecifická nezanedbateľná agresia, ktorá ma stúpajúcu tendenciu a nedozerné následky na mladého človeka, je zámerné sebapoškodzovanie prípadne až suicidalita. Toto presunutie agresie u detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti na vlastnú osobu často súvisí so silne vyvinutými pocitmi viny za svoj doterajší život. Hlavnou príčinou tohto konania sú prežitie rôzne traumy, bolesti a straty, ktoré dieťa nedokáže spracovať, preto siaha po jedinom možnom riešení z tohto bludného kruhu a trestá seba samého.

Jedlička (2011, s. 46) popisuje u mladých ľudí so znakmi psychickej subdeprivácie (najčastejšie spôsobenej nefunkčnou rodinou v období raného detstva) a z toho vyplývajúcej citovej frustrácie percentuálne výrazne vyšší výskyt agresie voči druhým ale tiež sebapoškodzovania a suicidálnych aktivít.

Potláčaná agresia sa v niektorých prípadoch môže prejaviť vo forme somatiformnej poruchy. Ak je potláčanie agresie spojené s fanatickým religionizmom alebo inou extrémnou formou tlaku na sebaovládanie, pod vplyvom pocitov viny často dochádza k rôznym formám sebatrestania. (Beers In: Vágnerová, 2008 s. 456)

Mummendey (2006 In: Jedlička 2011 s. 108) poukazuje na naučené agresívne a útočné konanie ako spôsob zvládania záťaže naučené podmieňovaním alebo imitáciou emočne významných vzorov.

Sebapoškodzovanie je autoagresiou – agresiou zameranou voči sebe samému. Martínek (2009, s. 24) nasledovné formy sebapoškodzovania: pichanie či rezanie do kože, extrémne obhrýzanie nechtov a vytrhávanie vlasov udieranie sa, spôsobovanie si popálenín. Základom sebapoškodzovania je vo väčšine prípadov veľmi silné vnútorné napätie, ktoré sa zmierni práve sebapoškodzovacou aktivitou. Najvyšším stupňom je demonštratívna či dokonaná samovražda. .

„Suicidálne jednanie je možné chápať ako krajnú reakciu na subjektívne významnú záťaž, ktorá predstavuje stratu alebo ohrozenie nejakej osobne dôležitej hodnoty a vedie k dočasnému pocitu straty zmyslu ďalšieho života“. (Vágnerová, 2008, s. 496)

„Samovražednú aktivitu môžeme chápať ako poruchu postoja k vlastnému životu, ako komplexnú obrannú reakciu, ktorá zahŕňa ako únikový tak i útočný, násilný spôsob riešenia, keď je agresia zameraná proti vlastnej osobe“. (Tamtiež)

3.3.2 Vychovávateľ ako obeť agresie a násilia

Lovaš (2010, s.129-130) poukazuje na často prehliadanú oblasť agresie vo výchovnovzdelávacom prostredí, ktorou je napádanie pedagogických pracovníkov (učiteľov a vychovávateľov) deťmi a mládežou, ktoré sú im zverené počas vyučovania alebo výchovnej činnosti.

Ondrejkovič (2000, s. 109) upozorňuje: „Násilie na školách pokladáme za sociálnopatologický jav, ktorý je neobyčajne komplexný a multikauzálny. Súvisí s procesom individualizácie mládeže, štrukturálnymi zmenami v rodine, oslabovaním sociálnej kontroly a prvkami anómie spoločnosti“.

Agresia má vzostupnú tendenciu. Kým spočiatku sa agresori uspokojia v svojich agresívnych výpadoch voči vychovávateľom s nezáujmom, ignoranciou, netolerantnosťou, a bojkotovaním pokynov, neskôr často prechádzajú k otvorenému verbálnemu a fyzickému napádaniu. Nadávky, urážky zosmiešňovanie a vyhrážky nemusia byť konečnou možnosťou. Zriedkavosťou nie sú ani údery, facky, kopance či útoky slzným plynom.

Reálnu situáciu v tejto oblasti na Slovensku skúmali Džuka a Dahbertová v roku 2007 a Lovaš v roku 2008. Z výsledkov vyplynulo, že za posledných 30 dní bolo nadávkami a urážkami napadnutých 51,5 % vydieraných formou vyhrážania 24,5 %, označených sťažnosťou 18,3 %, zosmiešňovaných 26%, fyzicky napadnutých 10 % pedagogických pracovníkov (Lovaš 2010 s. 130).

Celú situáciu významne ovplyvňuje osobnosť vychovávateľa a erudovanosť jeho prístupu. Vychovávateľ musí hneď pri prvých kontaktoch so zverenými deťmi dať najavo svoj postoj k násiliu, jeho absolútnu netoleranciu. Mať prirodzenú autoritu, dostatočne empatický prístup a nedať sa vyprovokovať je základnou stratégiou v podobných situáciách. Problémom môže byť nadradený prístup zo strany vychovávateľa a tiež čoraz viac sa vyskytujúci syndróm vyhorenia. V súvislosti s erudovanosťou pokladáme za potrebné upozorniť, že vyššia pozornosť spomínanému problému by mala byť venovaná už v profesijnej príprave učiteľov a vychovávateľov.

Vychovávatelia sú povinní pomôcť deťom zvládnuť toto náročné obdobie. Naučiť tieto deti dobrým sociálnym zručnostiam je dôležité pre ich úspešné fungovanie v životnej realite. Tieto zručnosti umožnia, aby sa stali osobnosťami, aby vedeli v sebe objaviť všetky existujúce prvky ako sebapoznanie,

sebaúcta, sebahodnotenie vlastného „ja“, aby vedeli čo povedať, ako urobiť správnu voľbu a ako sa správať v najrôznejších situáciách.

Kozoň (1997, s. 25) uvádza: „Správanie nie je niečo osudovo dané, ale má určité zákonitosti a určitú štruktúru“.

Vzťah dieťa - vychovávateľ sa môže pozitívne rozvíjať vďaka pozitívnej sociálnej zručnosti komunikácie a pozitívneho nadväzovania vzťahov. Podstatou vzťahu vychovávateľ – dieťa, bude vytvorenie priateľstva a úplné osobné zaangažovanie vychovávateľa.

4 MOŽNOSTI PREVENČIE AGRESIE A NÁSILIA U DETÍ A MLÁDEŽE

V poslednom období sa naša spoločnosť intenzívne zaoberá negatívnymi javmi, pričom najviac ohrozenou skupinou sú práve deti a mládež. Nástrahy doby v podobe médií, rozmáhanie rôznych subkultúr, ktoré svoju ideológiu majú postavenú na agresii a nenávisti voči všetkému, narastajúca suicidalita u mládeže a mnoho iných negatívnych javov sú jasnou prekážkou zdravého vývinu osobnosti dospelujúceho jedinca. Ak chceme pomôcť preklenúť túto rizikovú etapu života mladého človeka, musíme zvoliť také postupy a opatrenia, pomocou ktorých budeme spomínaným javom predchádzať.

Podľa Ondrejковиča (2001) môžeme označiť za sociálnopatologické javy agresiu, hostilitu, násilie, kriminalitu, drogové závislosti, samovražednosť, xenofóbiu a rasizmus, rozvodovosť a mnohé iné.

Prevenčia (z lat. slova „praeventus“) znamená predchádzanie, ochranu pred potenciálnym ohrozením.“ Jej predmetom je spôsob, akým možno riešiť v celej kontinuite špecifické a nešpecifické prejavy, vrátane individuálnych a spoločenských dimenzii problému. Nakoľko spomínané negatívne javy spolu úzko súvisia, prevenčia by mala byť systematická a zameraná na komplexné ovplyvňovanie podmienok vzniku týchto javov (Emmerová 2006, s.33)

Sociálna prevenčia je zameraná na sociálnopatologické javy. Podľa Hupkovej (In: Kunák 2007, s.33) pre celospoločenskú prevenciu sociálnej patológie je potrebné realizovať opatrenia v celej spoločnosti. Sociálna prevenčia ako súčasť sociálnej politiky, je zameraná na všetky negatívne javy,

ktoré sa v spoločnosti vyskytujú. Najvýznamnejšie prostriedky sociálnej prevencie sa môžu realizovať v rodinách výchovným pôsobením rodičov, vplyvom školského a mimoškolského prostredia.

4.1 Prevencia v rodine

Najväčší vplyv na formovanie morálnych a mravných hodnôt detí má i v súčasnosti rodina. Pri aktuálnych trendoch, keď prioritou číslo jedna býva čokoľvek iné ako skutočne zodpovedná výchova detí, môžeme konštatovať, že elementárnym základom spomínanej prevencie na úrovni rodiny je práve napĺňanie je základných funkcií. Môžeme tiež konštatovať, že spúšťačom problémov u detí mládeže býva málo podnetné rodinné prostredie a najmä narušenie komunikácie rodičov a detí.

Kunák (2007, s. 37) uvádza nasledovné: „Ideálny prevenčný prístup rodičov by sa dal zastrešiť aj pojmom náročná láska, čo znamená, že rodičia sú vrúcni, pomáhajúci, uspokojujú emočné potreby dieťaťa, no zároveň vymedzujú určité hranice, kladú požiadavky a počínajú si cieľavedome.

Kunák (tamtiež) zároveň upozorňuje, že v rodine v rámci preventívneho pôsobenia je potrebné zamerať sa nielen na dieťa, ale tiež prispôbiť celú rodinnú atmosféru. V takomto prostredí sa dieťa nebude mať strach hovoriť o svojich potrebách, emóciach, túžbach.

Nemcová (2004 In: Kunák 2007, s. 38) zdôrazňuje, že „základom pre vytvorenie zdravého prostredia pre všetkých členov rodiny je dobrý a fungujúci partnerský vzťah, láska a spolupatričnosť, vzájomná úcta a rešpekt manželov a rodičov.

Pokladáme za potrebné upozorniť na veľmi vhodnú spoluprácu rodičov so školou, prípadne zariadeniami pedagogicko-psychologického poradenstva.

4.2 Prevencia v škole

Prevenciou v škole je potrebné predchádzať nárastu agresie a násilia vo všetkých jeho formách. Celé úsilie prevencie v školských a mimoškolských zariadeniach musí byť zamerané na výchovu k tolerancii, morálke, na formovanie pozitívnych postojov u žiakov. Rozvíjanie pozitívnych vlastností a vhodné usmerňovanie výskytu prípadných osobnostných nedostatkov vedie k optimálnemu vývinu žiaka. Ak chceme byť úspešní pri ovplyvňovaní či zmene postojov detí a mládeže i voči konkrétnym jedincom a skupinám vykazujúcim nevhodné správanie, je potrebné pôsobiť na osobnosť jedinca vo všetkých jej zložkách. V školskom prostredí sa okrem kľúčového kontaktného pedagóga na predchádzaní problémovému správaniu podieľa aj odborný tím, ktorý tvorí psychológ, špeciálny pedagóg, výchovný poradca, psychológ.

V primárnej prevencii je potrebné zamerať sa všetkých žiakov, dôležité je nevynechávať najmladšiu vekovú kategóriu, ktorá je výchovne ešte najviac ovplyvniteľná. žiakov. Dôležitým krokom je oboznamovanie detí s konkrétnymi negatívnymi asociálnymi javmi, agresiou a násilím. Príkladné navodenie postupov, ako reagovať pri strete s agresiou či šikanovaním patrí k veľmi účinným krokom na ceste k predchádzaniu takýchto traumatizujúcich zážitkov v školopovinnom veku. Predpokladom na žiadne či skutočne ojedinelé prejavy výskytu týchto negatívnych javov je v neposlednom rade pozitívne

ovplyvňovanie postojov žiakov a študentov. Tieto postoje sú utvárané v procese sociálneho učenia.

V sekundárnej prevencii je potrebné sa zamerať na žiakov vykazujúcich sklony k agresii a násiliu či prejavujúcich poruchu správania v počiatočnom štádiu. Za veľmi potrebné pokladáme zainteresovať rodičov, učiteľov, psychológa, špeciálneho pedagóga i výchovného poradcu. Zo strany školy je nutné zabezpečiť skutočnú bezpečnosť všetkých žiakov. V rámci sekundárnej prevencie je potrebné pri ohrození žiakov násilným správaním agresora využiť aj všetky inštitúcie - zdravotnícke, ale i náhradné edukačné ústavné zariadenia.

Terciálna prevencia je zameraná na žiakov a študentov u ktorých sa už vyskytlo výrazne narušené správanie, agresia, násilie či šikanovanie v školskom prostredí. Jej úlohou je predovšetkým zabrániť opätovnému výskytu spomínaných javov.

V školských zariadeniach sa uplatňujú preventívne projekty a preventívne programy Kolářov (In: Ondrejko, 2009, s. 480) predstavuje Základný intervenčný program (ZIP), ktorý má nasledovné fázy: diagnostiku, motiváciu k spolupráci, pomoc, intervenciu a záverečné zhodnotenie. Cieľom je:

- vytvoriť pozitívnu klímu v škole
- v školskom poriadku jasne vymedziť pravidlá správania
- zaistiť pedagogický dozor na miestach výskytu šikanovania
- koordinovať prevenciu v škole a prostredníctvom iných odborníkov ako učiteľov
- rešpektovať dôvernú úroveň údajov poskytnutých od žiakov, rodičov či iných svedkov
- pomáhať pri správnom diagnostikovaní
- zachovať anonymitu a diskretnosť zistených skutočností
- neriešiť s agresorom jeho čin tvárou v tvár

Bakošová (In: Ondrejko, s. 482) navyše zdôrazňuje potrebu zabezpečiť solidaritu s deťmi, ktoré sú na okraji spoločnosti, zaujímať sa o rodinné prostredie agresorov a viesť diskusie o mediálnom násilí

4.3 Prevencia v zariadeniach náhradnej ústavnej starostlivosti

Deti a dospelí prichádzajú do detských domovov a reedukačných domovov často z dysfunkčných rodín, v ktorých vykazovali okrem iných sociálnopatologických javov aj agresiu a násilie, xenofóbiu a rasizmus. Spomínané javy sú často formou obrany dieťaťa, ktoré sa cítilo ohrozené. Niekedy vidíme súvis s narušeným sebahodnotením, a sebaúctou. Takýto jedinec svoju pozíciu v skupine často upevňuje agresiou voči ostatným deťom i vychovávateľom.

Proces seba výchovy u detí z DeD v špecializovanej skupine pre poruchy správania vedie k vyššej zrelosti, múdrosti i zodpovednosti, nakoľko je viazaný na vlastné rozhodovanie, úvahy, orientáciu a hodnoty. Vedením jedinca k rozhodovaniu a voľbe z alternatív takéhoto jedinca vedieme k zodpovednosti za vlastné rozhodnutie. U zverených detí je potrebné rozvíjať pozitívne a eliminovať negatívne charakterové vlastnosti a zlozvyky, utvárať vzory, formovať konkrétne životné ciele zverených detí. Podnety pre tento proces je potrebné čerpať z častých rozhovoroch so zverenými jednotlivcami, z vplyvu ostatných klientov i členov výchovného tímu a v neposlednom rade z odbornej literatúry. Vedením k sebareflexii, k seba výchove v súlade s pozitívnymi hodnotami súčasnej a k

schopnosti riešiť záťažové situácie je možné napomáhať k výraznejším zmenám v prežívaní i správaní zvereného jedinca.

Môžeme hovoriť o intervencii a formovaní v nasledovných oblastiach:

V etickej a mravnej oblasti je úlohou naučiť deti a mládež rozvíjať vzťahy medzi vrstovníkmi, v škole, v biologickej rodine, vychovávať k cnostiam ako múdrosť, spravodlivosť, trpezlivosť, vytrvalosť či miernosť. Úlohou vychovávateľov je výchovnými postupmi pestovať kladné a prekonávať negatívne vlastnosti zverených jedincov. Nevyhnutné je vstúpiť mravné a humanistické hodnoty, poukazovať na dôležitosť úlohy funkčnej rodiny, upozorňovať na nebezpečenstvo prejavov rasizmu a xenofóbie a budovať pozitívny vzťah k starším a chorým ľuďom.

V sociálnej oblasti je potrebné zverené deti naučiť kooperovať a vychádzať s inými ľuďmi, prejavovať rovnosť a sociálnu solidaritu so sociálne a kultúrne slabšími skupinami rovesníckeho spoločenstva, riešiť konfliktné situácie bez agresívnych verbálnych i neverbálnych útokov, apelovať na jednotu slova a činu, na slušnosť vo vyjadrovaní a správaní, dodržiavať pravidlá skupiny a naučiť klienta byť empatickým.

V právnej oblasti je dôležité formovanie vzťahu k vlastnému i cudziemu majetku, vedenie k starostlivosti a zodpovednosti za vlastné zdravie, poukazovanie na nebezpečnosť konzumácie návykových psychotropných látok. V neposlednom rade je to vykonávanie prevencie a častých kontrol na konzumáciu návykových látok, nezabudnúť taktiež na formovanie úcty k zákonom a k inštitúciám.

V rámci individuálnej práce s dieťaťom je úlohou odborného tímu nasledovné: :

Psychológ má:

- vyvolať silný emocionálny zážitok motivujúci k naviazaniu dôvery a vzájomnej komunikácie
- zabezpečiť zlepšenie v sebapoznávaní v oblasti emócií a sebahodnotenia
- agresiu a násilie naučiť odbúrať u dieťaťa nám zvereného pomocou rituálu, ktorý pomôže spútať a neutralizovať tak túto ničivú energiu
- skupinové sedenia, komunity, korektné cvičenia, terapia

Špeciálny pedagóg má:

- stanoviť jasné pravidlá, ktoré budú, presadzované, rešpektované a kontrolované
- dohliadnuť na dodržiavanie režimu dňa a vytváranie návykov
- podporovať konštruktívne formy agresie - telesný pohyb, šport, umenie, hudba, realizované krúžkovou činnosťou.

4.3.1 Terapeutické programy v náhradnej ústavnej starostlivosti

Na odbúravanie agresie, násilia a iných negatívnych prejavov v správaní u detí a mládeže v zariadení NÚS sú vhodné rôzne formy terapií. Pozitívnu osobnú skúsenosť s deťmi nám zverenými máme s terapeuticko-výchovnou komunitou, muzikoterapiou, arteterapiou, hipoterapiou, dramaterapiou a terapiou Snoezelen (multisenzorickou terapeutickou miestnosťou)

Podľa Škovieru (2011, s. 56) je terapeuticko – výchovná komunita „pravidelne sa opakujúce demokraticky poňaté stretnutie všetkých klientov a personálu zariadenia, ktoré je

slúži predovšetkým na posilňovanie identity a preberanie dôležitých informácií, riešenie problémov, sociálne a skúsenostné učenie jednotlivých členov spojené s pozitívnym citovým prežívaním“.

V rámci skupinových sedení práce s dieťaťom sa v našom zariadení zameriavame na to, aby deti nám zverené v rámci tohto sedenia mali priestor na vytváranie vlastnej aktivity, prijímali zodpovednosť za svoje správanie. Majú priestor na výmenu názorov, otvorenosť, otázky „na telo“ pomocou ktorých si uvedomujú seba, vlastné správanie, prežívanie. Prostredníctvom skupiny sa tiež učia korigovať sebadeštrukčné názory, sebaregulačné vlastnosti a dané postoje.

„Muzikoterapia je interaktívny liečebný proces, medzi hudbou, muzikoterapeutom a jedným , alebo viacerými klientmi, ktorých uzdravovanie je najvyšším cieľom.“ (Lehtonen 1993 In:: Zeleiová 2002 s.38) Pomocou hudby a tónov sa deti dostanú cez zmyslovú rovinu vnímajúc seba i ostatných ľudí navzájom

Pôsobenie dramaterapie je „evidentné a zvlášť významné v oblasti sebapoznávania, sebahodnotenia, v zlepšení komunikácie a vzájomných vzťahov, v aktivitách pri korekcii správania, rozvíjaní reči, koncentrácii pozornosti.“ (Majzlanová 2004, s.179)

Osobnú skúsenosť v zariadení náhradnej ústavnej starostlivosti v ktorej pôsobíme máme tiež s terapiou vykonávanou v terapeutickú miestnosťou Snoezelen. Tejto terapie sa pravidelne zúčastňujú deti vyžadujúce si zvláštnu pozornosť a to predovšetkým z dôvodu postihnutia, problematického správania, s prejavmi agresie a násillia. Snoezelen je multisenzorická terapeutická miestnosť určená na rozvoj zmyslového vnímania, poznávania, emocionality, komunikácie, kreativity, zníženie agresívneho a autoagresívneho

správania, redukciu stresu a stereotypného správania, zlepšenie vzťahu medzi dieťaťom a terapeutom a uvoľnenia sa. S použitím špeciálneho vybavenia miestnosti, ktorá je ladená do biela, pomocou svetelných efektov, meditačnej hudby sa Snoezelen môže uskutočňovať v kombinácii s inými terapeutickými metódami - muzikoterapiou, ergoterapiou, arteterapiou, dramaterapiou, terapiou hrou podobne. Najdôležitejšou zásadou je však sloboda voľby, voľnosť a dostatok času, ktorou deti v tejto terapeutickú miestnosti disponujú. Terapeut dáva impulz, predstavuje jednotlivé zariadenia, pozoruje a prípadne v nebezpečnej situácii tiež zasahuje. Dieťa nám zverené motivuje samotné prostredie, predmety, materiály, technika a pomôcky, ktoré vedú k aktivácii a stimulácii. Podľa možností si dieťa môže samo zvoliť napríklad zvukovú kulisu, a tým si vytvoriť individuálnu príjemnú atmosféru.

5 EMPIRICKÁ ČASŤ

V empirickej časti sme vykonali prvý prieskum pomocou dotazníka s vlastnými otázkami. Predmetom prieskumu bol výskyt agresívneho správania u detí a mládeže z rôznych typov sociálneho prostredia v súvislosti s dynamickými a seberegulačnými vlastnosťami osobnosti. Druhý prieskum sme sa vykonali pomocou škály, predmetom bolo pozorovanie správania u detí a mládeže z náhradnej ústavnej starostlivosti.

5.1 Ciele prieskumu

Cieľom nášho prieskumu, bolo skúmať príčinné súvislosti, ktoré majú vplyv na výskyt agresie a násilia u detí a mládeže z rôzneho sociálneho prostredia, ich vnímanie vlastnej hodnoty a emocionálne stránku osobnosti agresora. Taktiež dlhodobým pozorovaním zistiť a objektivizovať možné zmeny v trendoch správania detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti umiestnených v špecializovaných skupinách pre poruchy správania

Čiastkové ciele

- zistiť konkrétne prejavy agresie a násilia u detí a mládeže z rôznych typov sociálneho prostredia
- zistiť vplyv rôznych subkultúr mládeže na potenciálne problémové správanie detí a dospelých
- zhodnotiť vplyv rodičovskej kontroly na výskyt agresie a násilia u detí a dospelých
- zistiť prejavy a formy agresie a násilia v školskom prostredí

- sledovať vplyv dynamických a sebaregulačných vlastností osobnosti na výskyt agresie a násilia v prostredí detí a mládeže
- zistiť v rámci respondentov, ktorí boli na výchovnom opatrení v inštitucionálnej starostlivosti, aký počet resp. percentuálne zastúpenie dokázalo eliminovať svoje násilnícke prejavy (vrátane delikvencie a kriminality) aj po návrate do svojho prirodzeného rodinného prostredia

5.2 Prieskumné hypotézy

- H1** Predpokladáme, že u detí a mládeže, ktorých rodičia vykonávajú kontrolu a prejavujú o deti skutočný záujem, je výskyt agresie a násilia nižší, ako u detí o ktoré sa rodičia nezaujímajú.
- H2** Predpokladáme, že v školskom prostredí sa medzi žiakmi vo väčšej miere prejavujú verbálne formy agresie a násilia ako fyzické .
- H3** Predpokladáme, že .u respondentov s prejavmi narušenia vnímania vlastnej hodnoty a narušenou morálno-emocionálnou zložkou osobnosti, bude výskyt agresie vyšší ako u respondentov bez spomínaných prejavov.
- H4** Predpokladáme, že u detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti, je výskyt závažnejších prejavov agresie a násilia vyšší, ako u detí z fungujúceho rodinného prostredia.
- H5** Predpokladáme, že u väčšiny detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti sa výchovným pôsobením zmení disociálne správanie na optimálne.

5.3 Metódy prieskumu

Prípravná etapa prebiehala v mesiacoch máj 2011 – január 2012. Bola zameraná na vyhľadávanie a štúdium literatúry k danej problematike, teda sme použili literárnu metódu na teoretickú analýzu problematiky. Pre potreby našej diplomovej práce sme zvolili dve výskumné metódy.

Prvá metóda - prieskum pomocou dotazníkovej metódy bol realizovaný v mesiacoch december 2011 – február 2012. Zameral sa na zber empirických údajov s využitím metódy dotazníka, ktorý bol anonymný. Pre potreby nášho kvantitatívneho prieskumu sme použili vlastný dotazník pozostávajúci z 28 otázok. Otázky boli uzavreté a polouzavreté. V otázke č. 5 a č. 18 mohli respondenti odpovedať aj viac, ako jednou možnosťou. Za pomerne krátky čas nám dotazníková metóda umožnila získať požadované údaje. Získané údaje sme spracovali s využitím matematicko-štatistickej metódy, analýzy a syntézy. Na interpretáciu a zovšeobecnenie výsledkov prieskumu sme použili metódu generalizácie. Znenie dotazníka prikladáme v prílohách.

Druhá metóda ktorú sme zvolili bola metóda škálovania. Pre náš dlhodobý prieskum sme použili škálu autorov Wilhelmsona a Horňákovej. Pomôcka pre výchovné hodnotenie dieťaťa (Bratislava 1996). Pozorovacia škála je zameraná na sledovanie prejavov správania detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti. Obsahuje 30 situácií bežného života a 6 typov správania. Znenie škály prikladáme v prílohách.

- Výsledky prieskumu pomocou vlastného dotazníka predkladáme prezentované v tabuľkách.
- Výsledky prieskumu pomocou pozorovacej škály predkladáme prezentované v grafoch.

5.4. Charakteristika prieskumnej vzorky

Pri kvantitatívnom prieskume s použitím dotazníkovej metódy prieskumnú vzorku tvorili respondenti stredných a učňovských škôl, klienti detského domova a reedukačného centra. Oslovení respondenti mali vek od 15 do 18 rokov. Jednalo sa o 80 mužov z náhradnej ústavnej starostlivosti a 50 mužov a 26 žien z rodinného prostredia. 4 vyplnené dotazníky od respondentov z náhradnej ústavnej starostlivosti sme museli z dôvodu reliability pre zjavne nepravdivé údaje vylúčiť. Výsledný počet skúmaných respondentov bol 152. Prieskum bol vykonaný v troch stredných školách v Trenčianskom kraji, v detskom domove v Trenčianskom kraji a v reedukačnom centre v Trnavskom kraji.

Pri kvantitatívnom prieskume s použitím metódy škálovania na pozorovanie správania prieskumnú vzorku tvorilo 40 klientov detského domova v Trenčianskom kraji, ktorí boli umiestnení na výchovné opatrenie, alebo ústavnú starostlivosť do dvoch špecializovaných skupín pre poruchy správania.

5.5 Priebeh prieskumu

V dlhodobom prieskume pomocou použitej škály autorov Wilhelmsona – Horňákovej Pomôcka pre výchovné hodnotenie dieťaťa (Bratislava 1996) prebiehal prieskum pozorovania správania pri bežných činnostiach. Pozorovanie sa realizovalo v Detskom domove v Trenčianskom kraji v dvoch špecializovaných skupinách pre poruchy správania. Prieskum trval od októbra 2010 do januára 2012. Jednalo sa o 40 chlapcov vo vekovej kategórii od 12 rokov do 18 rokov.. Chlapci boli umiestnení do týchto špecializovaných skupín na výchovné opatrenia, niektorí aj na ústavnú starostlivosť.

Tabuľka č. 1: Úplná – neúplná rodina

Označenie v tabuľkách: rodinné prostredie, ďalej len (**RP**), náhradná ústavná starostlivosť, ďalej len (**NÚS**)

S kým žiješ v spoločnej domácnosti?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
S obidvomi rodičmi	53	70%	38	49%
S jedným z rodičov	20	26%	24	32%
Ani s jedným z rodičov	3	4%	14	19%

Z tabuľky č. 1 vyplýva, že 53 respondentov z RP žije v spoločnej domácnosti s oboma rodičmi čo predstavuje 53 (70%). Respondentov z NÚS, žije 38 (49%)s oboma rodičmi . S jedným z rodičov z RP žije 20 (26%) respondentov. Z NÚS žije s jedným z rodičov 24 (32%) respondentov. Pri alternatíve nežijem ani s jedným s rodičov odpovedali počtom 3 (4%) respondenti z RP. V tej istej otázke odpovedali respondenti z NÚS počtom 14 (19%).

Tabuľka č. 2: Rozvodovosť rodičov

Sú rodičia rozvedení?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	24	31%	39	51%
Nie	44	58%	27	36%
Sú v rozvodovom konaní	8	11%	10	13%

Z tabuľky č. 2 vyplýva, že počet rozvedených rodičov je v RP 24 (31%). V NÚS respondenti odpovedali, že ich rodičia sú rozvedení v počte 39 (51%). U 18 respondentov z oboch prostredí v blízkej dobe pravdepodobne vznikne neúplná rodina, pretože rodičia už sú v rozvodovom konaní. Vyjadrením v %

z RP je tento počet 8 11% a u respondentov z NÚS je tento počet 10 (13%).

Tabuľka č. 3: Vzdelanie otca

Aké je vzdelanie Tvojho otca?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Bez vzdelania	0	0%	2	3%
ZŠ	1	1%	6	8%
SOU	31	41%	42	55%
SŠ	34	45%	25	33%
VŠ	10	13%	1	1%

Z tabuľky č. 3 vyplýva, že vzdelanie otcov z RP ktorí dosiahli VŠ je 10 (13%). Z NÚS je 1% VŠ vzdelaných otcov. U otcov z NÚS prevažuje vzdelanie učňovské u 42 (55%) otcov. Základné vzdelanie otcov u respondentov z NÚS má 6 (8%) otcov. Bez vzdelania sú 2 (3%) rodičia z NÚS. Najviac vzdelaných so SŠ je u 34 (45%) otcov z RP.

Tabuľka č. 4: Vzdelanie matky

Aké je vzdelanie Tvojej matky?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Bez vzdelania	0	0%	6	8%
ZŠ	1	1%	8	11%
SOU	23	30%	43	56%
SŠ	38	50%	18	24%
VŠ	14	19%	1	1%

Z tabuľky č. 4 vyplýva, že VŠ vzdelanie má 14 (19%) matiek z rodinného prostredia. Z NÚS je iba 1 matka vysokoškolsky vzdelaná a bez vzdelania je 6 (8%) matiek z NÚS. Učňovské vzdelanie dosiahli matky z RP v počte 23 (30%). Matky z NÚS majú učňovské vzdelanie v počte 43 (56%). Stredoškolsky vzdelaných matiek z RP je počtom 38 (50%) a z NÚS je SŠ vzdelaných matiek 18 (24%).

Tabuľka č. 5: Negatívne javy v rodine

Označ javy ktoré s v tvojej rodine vyskytujú	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Nezamestnanosť	22	29%	47	62%
Nepriaznivá finančná situácia	28	37%	45	59%
Alkoholizmus, alebo iná závislosť.	17	23%	52	68%
Duševné ochorenie rodiča	2	3%	10	13%
Fyzické, alebo psychické týranie	3	4%	24	32%
Iné formy zneužívania alebo násilia	0	0%	2	3%
Iný jav	2	3%	6	9%
Žiadny takýto jav sa nevyskytuje	16	22%	0	0%

V tabuľke č. 5 mohli respondenti na otázku ktorý jav sa vyskytuje v ich rodine odpovedať aj viacerými možnosťami, nakoľko niektoré negatívne javy sa mohli vyskytnúť v rodine súčasne. Respondenti z RP, uviedli v najväčšej miere negatívny jav nepriaznivú finančnú situáciu u 28 (37%) z nich. Na druhom mieste u respondentov z RP sa vyskytla v rodine nezamestnanosť v počte 22 (29%). Ďalší v poradí z tohto prostredia bol alkoholizmus alebo iná závislosť v počte 17 (23%). Traja respondenti z tohto prostredia majú skúsenosť s fyzickým, alebo psychickým týraním, čo predstavuje 3 (4%). Na iný jav ktorý sa

vyskytuje u respondentov z RP uviedli 2 (3%) respondenti postihnutie jedného z rodičov a 16 (22%) respondentov z tohto prostredia uviedlo, že sa žiadne tieto javy nevyskytujú. U respondentov z NÚS bol na prvom mieste s počtom 52 (68%) alkoholizmus a iná závislosť, na druhom mieste nezamestnanosť s počtom 47 (62%). Veľký počet respondentov 24 (32%) zažilo fyzické, alebo psychické týranie vo svojom prostredí. Pri možnosti iný jav uviedlo 6 (9%) respondentov, že otec je vo výkone trestu.

Tabuľka č. 6: Subkultúry mládeže

Patríš k niektorej alebo sympatizuješ s niektorou z uvedených skupín mládeže?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Skinheads	4	5%	12	16%
Graffiti, hip –hop, skate	2	3%	4	5%
Emo	8	10%	23	30%
Futbaloví fanúšikovia	12	16%	11	14%
Iné (uveď)	4	5%	8	11%
Nepatrím k žiadnej, ani nesympatizujem	46	61%	18	24%

Z tabuľky č. 6 vyplýva, k akej subkultúre mládeže respondenti inklinujú. Z RP patria alebo sympatizujú s futbalovými fanúšikmi počtom 12 (16%) respondenti a k Emo patrí 8 (10%) respondentov, ku Skinheads patria 4 (5%) respondenti. V odpovedí iné uviedli rôzne mládežnícke spoločenstvá v počte 4 (5%) respondenti z rodinného prostredia. Z náhradnej ústavnej starostlivosti patria k Emo 23 (30%) respondenti. Ku Skinheads sa hlásia 12 (16%). K futbalovým fanúšikom patria 11 (14%). V odpovedi iné uviedli respondenti z tohto prostredia, že sympatizujú s anarchistami 6 a satanistami 2 respondenti.

Tabuľka č. 7: Rodičia – voľný čas detí a mládeže

Poznajú rodičia Tvojich známych partiu, s ktorou tráviš svoj voľný čas?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	58	76%	26	34%
Nie	6	8%	41	54%
Niekedy	12	16%	9	12%

Z tabuľky č. 7 vyplýva, že 58 (76%) rodičov z rodinného prostredia pozná, ako ich dieťa trávi voľný čas. Respondenti z NÚS priznali, že len 26 (34%) z rodičov poznalo partiu a trávenie voľného času svojho dieťaťa.

Tabuľka č. 8: Vplyv médií na deti - kontrola rodičov

Majú tvoji rodičia prehľad o obsahu médií (najmä internetu, televízie) ktoré užívaš?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	23	30%	11	14%
Nie	35	46%	43	57%
Niekedy	18	24%	22	29%

Z tabuľky č. 8 vyplýva vykonávaná rodičovská kontrola o obsahu médií, ktoré respondent používa. Z opýtaných respondentov odpovedalo, že rodičia z RP prehľad o obsahu médií, ktoré ich dieťa používa nemajú v počte 35 (46%) opýtaných. Rodičia detí z NÚS nemali prehľad o obsahu médií, ktoré ich dieťa používalo v počte 43 (57%).

Tabuľka č. 9: Rodičia - kontakt so školou

Majú rodičia pravidelný kontakt so školou, kontrolujú študijné výsledky?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	59	77%	28	37%
Nie	3	4%	32	42%
Niekedy	15	19%	16	21%

Z tabuľky č. 9 sme zistili, ako sa rodičia zaujímajú o svoje dieťa v školskom prostredí. Respondenti z RP uviedli, že pravidelný kontakt so školou má 59 (77%) rodičov. Respondenti z NÚS uviedli že kontakt ich rodičov so školou a záujem o školské výsledky sa pravidelne zaujímalo 28 (37%) rodičov.

Tabuľka č.10: Poškodenie majetku

Stáva sa Ti, že zámerne poškodíš cudzí majetok?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	17	23%	39	51%
Nie	55	72%	9	12%
Niekedy (ak áno, uveď akým spôsobom)	4	5%	28	37%

Z tabuľky č. 10 vyplýva podiel respondentov ktorí zámerne poškodili cudzí majetok. K takémuto skutku sa priznalo 17 (23%) respondentov z RP. Na alternatívu - niekedy sa priznali 4 (5%) respondenti z RP. Spôsob poškodenia majetku uviedli respondenti z RP nasledovné: rozbitie okien, zničenie požičanej veci, rozbitie dverí, postriekanie objektu hanlivými nápismi, rozbitie zariadenia, zničenie smetných košov. Z prostredia NÚS uviedli respondenti, že poškodili majetok v 39 (51%) prípadoch. Na alternatívu – niekedy sa priznalo 28 (37%) respondentov, kde je markantný rozdiel oproti respondentom z RP. Spôsob

poškodenia majetku u respondentov z NÚS je nasledovný: devastácia objektu, zapálenie majetku, rozbitie okien, dverí, nábytku, úmyselné poškodenie motorového vozidla, ničenie verejných priestranstiev, posprejovanie budov, cintorínov hanlivými nápismi, úmyselné zapálenie cudzieho majetku, rozbitie mobilu, vylamovanie dverí spojené s krádežami, ničenie pomníkov a následne krádež drahých kovov.

Tabuľka č. 11: Zámerné fyzické ublíženie

Stáva sa Ti, že niekomu zámerné fyzicky ublížiš, aby si ho umlčal?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	5	7%	18	24%
Nie	70	92%	54	71%
Niekedy (ak áno, uveď akým spôsobom)	1	1%	4	5%

Z tabuľky č. 11 sme zistili zámerné fyzické ublíženie z dôvodu niekoho umlčať. K zámernému útoku z RP sa priznalo 5 (7%) agresorov. V odpovedi niekedy 1 (1%) agresor. Spôsob zámerného ublíženia: facka, kopanec, bitka, zhodenie na zem. U respondentov z NÚS sme zaznamenali rozdiel, oproti respondentov z RP kde sa k zámernému ublíženiu prihlásilo až 18 (24%) agresorov v odpovedi – niekedy sa priznali 4 (5%) agresori z NÚS. Spôsob ublíženia: bitky, zlomenie končatín, rozbitie tváre s vyhľadáním lekárskej pomoci, kopance na celom tele, údery do hlavy, otras mozgu, škrtenie, udieraním predmetu do poškodeného, obliatie tekutinou, ohrozovanie zbraňou najčastejšie nožom, alebo inými ostrými predmetmi.

Tabuľka č. 12: Ublíženie pre zábavu, pobavenie iných.

Stáva sa Ti, že niekomu bezdôvodne fyzicky ublížiš, alebo ho verbálne trápiš (pre vlastnú zábavu, pobavenie iných)?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	3	4%	15	20%
Nie	71	93%	58	76%
Niekedy (ak áno, uveď akým spôsobom)	2	3%	3	4%

Z tabuľky č. 12 vyplýva, že respondenti ublížili niekomu fyzicky, alebo verbálne pre vlastnú zábavu, alebo potešenie. Bezdôvodne ublížili 3 (4%) agresori z RP. V alternatíve niekedy fyzicky, alebo verbálne pre zábavu, ublížili 2 (3%) agresori z RP. Agresori z NÚS v počte 15 (20%) sa priznali, že ublížili bezdôvodne. V alternatíve niekedy fyzicky, alebo verbálne pre zábavu ublížili sa priznali 3 (4%) agresori z NÚS. Spôsob ublíženia, ktorí uviedli respondenti z oboch skúmaných prostredí je nasledovný: priväzovanie spolužiaka o stoličku v triede, na pobavenie spolužiakov, šikanovanie, zneužitie súkromnej nahrávky poškodeného zverejnenie, na internete.

Tabuľka č. 13: Ublíženie na zdraví s vyhľadáním lekárskeho ošetrovania

Ublížil si niekomu zámerne hrubým spôsobom tak že musel vyhľadať lekárske ošetrovanie?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno, opakovane (uveď akým spôsobom)	0	0%	5	7%
Áno, ale len raz (uveď akým spôsobom)	2	3%	11	14%
Nie	74	97%	60	79%

Z tabuľky č. 13 vyplýva z odpovedí respondentov priznanie sa k úmyselnému ublíženiu na zdraví inému tak, že musel vyhľadať

lekársku pomoc. Z respondentov z RP sa k zámernému ublíženiu priznali 2 (3%) agresori. Respondenti z NÚS na otázku odpovedali áno, opakovane ublížil s počtom 5 (7%) agresorov a raz ublížilo 11 (14%) respondentov.

Tabuľka č: 14: Trestné oznámenie

Bolo na Teba (z akéhokoľvek dôvodu) podané trestné oznámenie?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno, opakovane (uved' za aký skutok)	0	0%	11	14%
Áno, ale len raz (uved' za aký skutok)	6	8%	24	31%
.Nie	70	92%	52	68%

Z tabuľky č. 14 sme zisťovali, či na respondentov bolo podané (z akéhokoľvek dôvodu) trestné oznámenie. Odpovedali respondenti z RP áno, len raz u 6 (8%). Dôvody trestného oznámenia: krádeže, šikanovanie podvody. Z prostredia NÚS odpovedalo áno opakovane 11 (14%) respondentov. K alternatíve áno, len raz sa priznalo 24 (31%). Dôvody trestného oznámenia: krádeže, obchodovanie s drogami, výtržníctvo, ublíženie na zdraví, prejavy rasizmu, vandalizmus, vydieranie, šikanovanie

Tabuľka č. 15: Vnímanie fyzického násillia

Čo si myslíš o fyzickom násillí ?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Nedá sa mu vyhnúť, situácia to často vyžaduje.	8	11%	27	35%
Najlepší spôsob ako si udržať rešpekt	9	12%	24	32%
Treba ho použiť len na sebaobranu	35	46%	22	29%
Nepoužil by som ho, viem sa brániť slovne	24	31%	3	4%

V tabuľke č. 15 sme zistili vnímanie fyzického násilia u mládeže. V oboch skúmaných prostrediach sme zaznamenali, že mladý človek inklinuje k násiliu, potrebuje ho na upevnenie moci, rešpektu, kde sa vyjadrilo 32% respondentov z NÚS .

Z tohto sociálneho prostredia sa tiež vyjadrilo 35% opýtaných, že násiliu sa nedá vyhnúť a často si to vyžaduje vzniknutá situácia.

Tabuľka č. 16: Formy útokov v škole

V škole sa pravdepodobne stretávaš s agresiou a násilím medzi spolužiakmi. Aké formy útokov prevládajú?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Verbálne (slovné urážky a provokácie)	31	41%	10	13%
Fyzické (napadnutia, bitky, kopance)	9	12%	22	29%
Verbálne i fyzické rovnako často	36	47%	44	58%
Žiadne útoky sa nevyskytujú	0	0%	0	0%

Z tabuľky č. 16 sme zistili, aké formy agresie a násilia prevládajú v školskom prostredí. V odpovediach respondenti pomerne vysokým % odpovedali, že na školách sa vyskytuje verbálne, ale aj fyzické násilie. Z prostredia NÚS sa 44 (58%) respondentov vyjadrilo, že na škole sa vyskytuje fyzické aj verbálne násilie. Respondenti z RP uviedli výskyt oboch násilí v škole v počte 36 (47%).

Tabuľka č. 17: Osobná skúsenosť s útokom

Zažil si už niekedy (akýkoľvek) fyzický útok na svoju osobu?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	37	48%	62	81%
Nie, nezažil som	12	16%	0	0%
Neviem, či to možno označiť za fyzický útok	27	36%	14	18%

Z tabuľky č. 17 vyplýva, že osobnú skúsenosť s útokom na svoju osobu zažili respondenti z oboch skúmaných prostredí s pomerne vysokým percentuálnym podielom. U respondentov z RP je počet 37 (48%). Respondentov z NÚS zažilo až 62 (81%) útok na svoju osobu.

Tabuľka č. 18: Prostredie útoku

Takýto útok na svoju osobu si zažil v prostredí:	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Školy	35	46%	56	73%
Rodiny	29	38%	61	80%
Vonku	32	42%	43	57%
Inde (uved' v akom prostredí)	10	13%	39	51%
Nezažil som takýto útok	12	16%	0	0%

Z tabuľky 18 vyplýva, že respondenti odpovedali aj viacerými možnosťami, keďže s útokom na svoju osobu sa stretli vo viacerých sociálnych prostrediach. Respondenti z RP uviedli, že osobnú skúsenosť s útokom na svoju osobu zažili v rodine 29 (38%), v škole 35 (46%) a vonku 32 (42%). Respondenti z NÚS

zažili útoky v rodine v počte 61 (80%), v škole 56 (73%), vonku 43 (57%) a možnosti (uved' iné prostredie) uviedli prostredie detského domova, reedukačného centra s výskytom 39 (51%).

Tabuľka č. 19: Pocity pri útoku

Aké pocity si pri útoku na Teba a po ňom pociťoval? (zakrúžkuj možnosť, ktorá to najviac vystihuje):	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Bezmocnosť, strach, obavy	18	24%	6	8%
Hnev, túžbu okamžite útok vrátiť	23	30%	38	50%
Poníženie, túžbu sa neskôr sa pomstiť	17	22%	25	33%
Necítil som nič, len túžbu nech sa to skončí	6	8%	7	9%
Nezažil som taký útok	12	16%	0	0%

Z tabuľky č. 19 sme zistili, aké pocity respondenti pociťovali pri útokoch na ich osobu. V oboch skúmaných prostrediach prvé miesto obsadili hnev a túžba útok vrátiť, na druhom mieste sme vyhodnotili poníženie s túžbou neskôr sa pomstiť.

Tabuľka č. 20: Preferencie verbálneho alebo fyzického útoku

Ak by si mal byť terčom agresie niekoho, ľahšie by si zniesol:	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Fyzický útok	2	3%	11	14%
Verbálny (slovný) útok	74	97%	65	86%

Z tabuľky č. 20 vyplýva, že ak by mal byť terčom agresie niekoho iného opýtaný respondent, ľahšie by zniesol fyzický

útok. Prevažná väčšina by ľahšie zniesla verbálny útok, v RP bol počet 74 (97%) a v NÚS 65 (86%) opýtaných.

Tabuľka č. 21: Pocit pri útoku na iných

Pravdepodobne si aj Ty už niekedy fyzicky zaútočil na iných. Zakrúžkuj možnosť, ktorá vystihovala Tvoje pocity, keď si útočil:	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Zúrivosť, túžba ublížiť mu čo najviac, aby si to navždy zapamätal	4	5%	10	13%
Neistota, bezmocnosť, útočil si, lebo si nevedel reagovať inak	0	0%	3	4%
Radosť, spokojnosť, že konečne dostane, čo si zaslúžil	2	3%	4	5%
Necítil som nič	0	0%	2	3%
Nikdy som na nikoho fyzicky neútočil	70	92%	57	75%

Z tabuľky č. 21 sme zistili pocity potenciálneho agresora. Respondenti z RP pri útoku pociťovali túžbu ublížiť čo najviac v počte 4 (5%), v NÚS bol počet 10 (13%). Druhé miesto v pocite agresora zastupuje pocit radosť, spokojnosť – dostal čo si zaslúžil z RP je počet 2 (3%) a z NÚS počet 4 (5%) respondentov. 75 (92%) respondentov z RP sa vyjadrilo, že nikdy nezaútočili na nikoho. Z NÚS nezaútočilo na nikoho 57 (75%) respondentov.

Tabuľka č. 22: Podnetné prostredie.

V prostredí, v ktorom žiješ sa cítiš milovaný, v bezpečí?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	59	77%	24	32%
Nie	8	11%	39	51%
Niekedy	9	12%	13	17%

Z tabuľky 22 sme zistili, ako sa respondent cíti v prostredí v ktorom žije. Z RP sa cíti milovaný a v bezpečí 59 (77%) respondentov a 9 (12%) iba niekedy. U respondentov z NÚS sme zistili že 24 (32 %) sa cíti v prostredí v ktorom žijú milovaní a v bezpečí. Alternatíva iba niekedy uviedlo 13(17%) respondentov z NÚS.

Tabuľka č. 23: Sebauvedomenie

Myslíš si, že máš veľa dobrých vlastností, rôznych schopností, cítiš sa jedinečný?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	52	68%	24	32%
Nie	17	22%	31	41%
Neviem	8	10%	21	27%

Z tabuľky č. 23 vyplýva vnímanie vlastnej hodnoty opýtaných respondentov. Výrazný rozdiel sme zistili u respondentov z RP, kde 52 (68%) sa vyjadrilo, že má veľa dobrých vlastností a cíti sa jedinečný. Na alternatívu neviem odpovedalo 8 (10%) respondentov z RP. Respondenti z NÚS nepociťovali svoju jedinečnosť a výnimočnosť, až počtom 31 (41%) sa vyjadrilo, že sa takto necítia a 21 (27%) z tohto prostredia nevedelo odpovedať či sú, alebo nie sú jedineční.

Tabuľka č. 24: Sebaobviňovanie

Stáva sa Ti, že sa cítiš nepochopený, máš pocit, že Ti nikto nerozumie, pripadáš si opustený, nenávidíš sa?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	12	16%	58	76%
Nie	49	64%	7	9%
Niekedy	15	20%	11	15%

Z tabuľky č. 24 sme zistili, či respondenti majú dostatočný pocit pochopenia, porozumenia, alebo sa cítia opustení a pociťujú k sebe nenávisť. Respondenti z RP odpovedali v počte 49 (64%), že pociťujú dostatočné pochopenie a porozumenia od okolia, 15 (20%) nevedelo odpovedať a 12 (16%) sa cítili nepochopení, opustení s tendenciami sa nenávidieť. V NÚS sa vyjadrili respondenti až počtom 58 (76%) ,že sa cítia nepochopený, nikto im nerozumie, pripadajú si opustený, nenávidia sa. Iba 7 (9%) z tohto prostredia z prostredia nemajú tieto negatívne pocity

Tabuľka č. 25: Sebariadenie

Stáva sa Ti, že si pripadáš úplne nepotrebný, nevidíš zmysel života a túžiš zomrieť?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	1	1%	7	9%
Nie	73	96%	65	86%
Niekedy	2	3%	4	5%

Z tabuľky č. 25 vyplýva, ako si pripadajú respondenti, či vidia zmysel života, alebo túžia zomrieť. Respondenti z RP v počtom 73 (96%) sa vyjadrili, že majú zmysel života, jeden s respondentov sa vyjadril, že nevidí zmysel života a túži zomrieť, dvaja z respondentov mávajú tieto pocity niekedy. V NÚS je situácia u respondentov podstatne horšia. Až 7 (9%) respondentov zo 76 opýtaných uviedlo, že sa cíti úplne nepotrebný, nevidí zmysel života a túži zomrieť. Niekedy tieto pocity pociťujú 4 (5%) respondenti z tohto prostredia.

Tabuľka č. 26: Sebakritika

Myslíš si o sebe , že si vytrvalý, cieľavedomý, zásadový?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Áno	59	78%	32	42%
Nie	7	9%	16	21%
Neviem	10	13%	28	37%

Z tabuľky č. 26 sme zistili, či si myslia respondenti o sebe, že sú vytrvalí, cieľavedomí, zásadoví. Respondenti z RP odpovedali kladne počtom 59 (78%), Záporné sa hodnotilo 7 (9%) a na otázku nevedelo odpovedať 19 (13%) respondentov. Respondenti z NÚS si v počte 32 (42%) o sebe myslelo, že sú cieľavedomí, zásadoví, vytrvalí. V tomto prostredí sa nevedelo o sebe vyjadriť až 28 (37%) respondentov.

Tabuľka č. 27: Sebahodnota

Ako vnímaš svoju vlastnú hodnotu?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Som horší, ako väčšina ľudí ktorých poznám	14	18%	51	67%
Som lepší, ako väčšina ľudí ktorých poznám	18	24%	6	8%
Som rovnaký, ako väčšina ľudí ktorých poznám	44	58%	19	25%

Z tabuľky č. 27 sme zistili, ako respondenti vnímajú vlastnú hodnotu. Respondenti z RP mali zlý obraz o sebe, že sú horší ako iní ľudia v počte 14 (18%) respondentov, lepší obraz o sebe malo 18 (24%) a 44 (58%) respondentov vnímalo rovnako svoju vlastnú hodnotu, akú majú aj ostatní ľudia. Respondenti z NÚS majú nízky obraz o svojej hodnote čo potvrdzuje počet 51

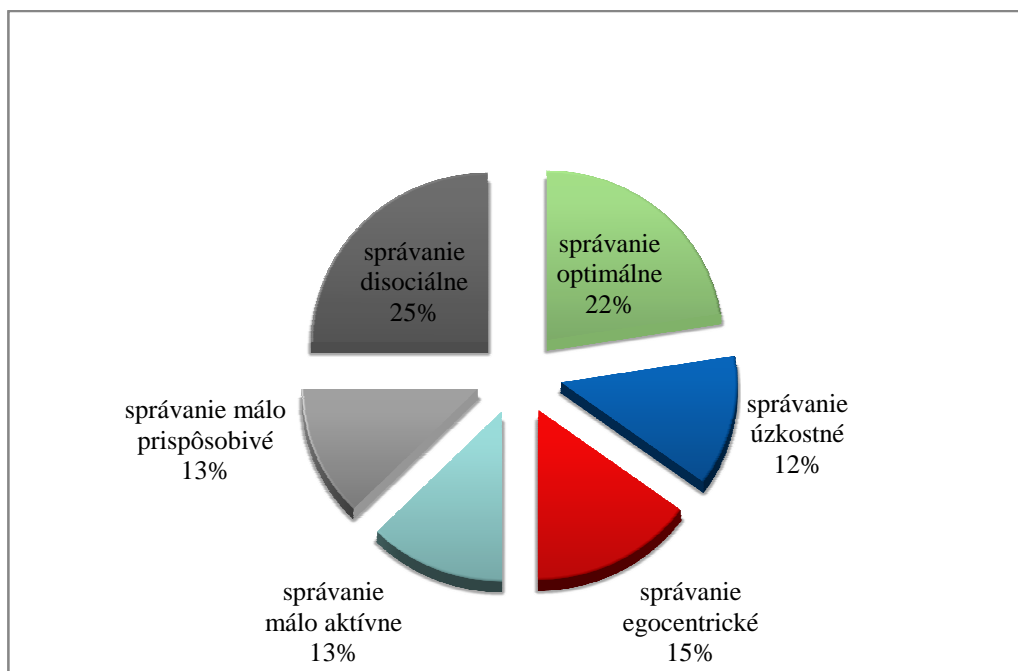
(67%), lepšie, ako ostatní sa videlo 6 (8%) a rovnako dobrí ako ostatní sa videli 19 (25%) respondenti z tohto prostredia.

Tabuľka č. 28: Svedomie

Ako vnímaš svoje vlastné svedomie?	RP		NÚS	
	N	%	N	%
Svedomie je prežitok, zbytočne obťažujúce, robím čo v danej chvíli chcem a potrebujem	16	21%	32	42%
Svedomie mi občas komplikuje život, keby som ho nemal, bolo by mi lepšie, čiastočne ma ovplyvňuje	14	18%	27	36%
Svedomie ma brzdí, keď chcem urobiť niečo zlé, a aj spätne pociťujem výčitky, väčšinou sa ním riadim	46	61%	17	22%

V tabuľke č. 28 sme zistili, ako respondenti vnímajú vlastné svedomie. Svedomie vníma ako obťažujúci prežitok 16 (21%) respondentov z RP. Väčšinou sa riadia svedomím 46 (61%) z tohto prostredia. U respondentov z NÚS sa vyjadrilo, že svedomie zbytočne obťažuje a je prežitok počtom 32 (42%) respondentov, komplikuje život približne 27 (36%) Svedomím sa riadi len 22% opýtaných.

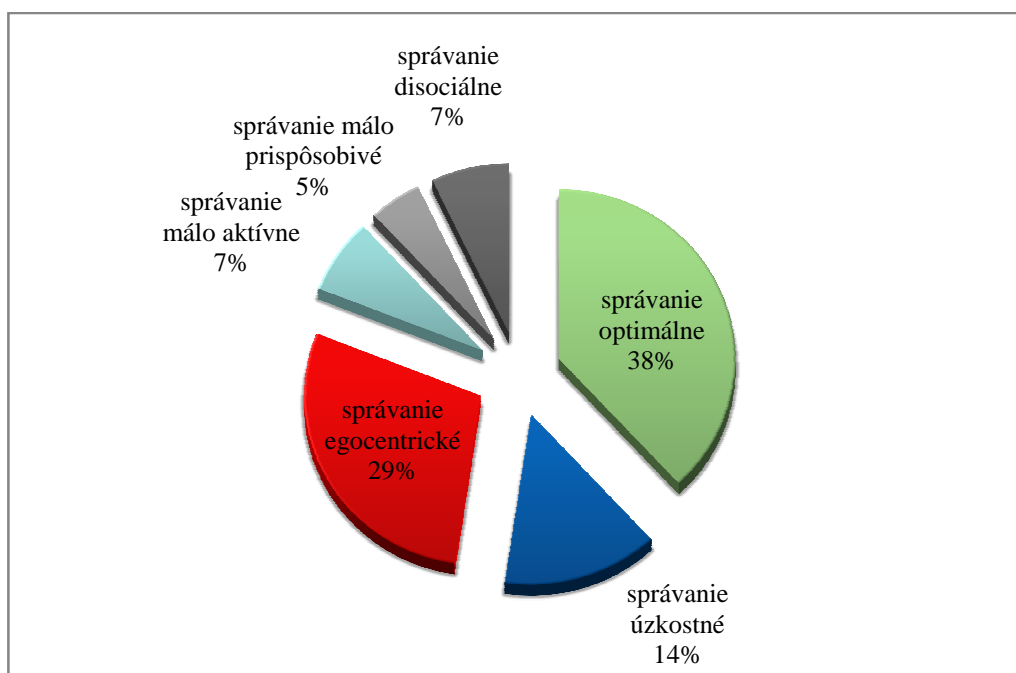
Graf č.1: Správanie detí a mládeže v NÚS pri každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa 1. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 1. - po 1. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 1. mesiaci sa pozorovanie zameralo na celkové správanie, pri rozhovore, pri pokynoch, pri plnení úloh, pri pochvale, pri pokarhaní. Zaznamenané správanie bolo optimálne v počte 9 (22%) respondentov, kde boli prejavy priateľské najviac pri pochvale. V úzkostnom správaní, kde sme zaznamenali počet 5 (12%) kde boli prejavy neisté, zdržanlivé, zranené, plaché najviac pri rozhovore. Egocentricky sa javilo 6 (15%) respondentov, kde spoločné znaky bolo upozorňovanie na seba, vinní boli vždy tí druhí. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 5 (13%) kde prevládali znaky ľahostajnosti so slabším kontaktom s vychovávateľom. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 5 (13%) neprístupnosť a nedôveru pri plnení úloh. Disociálne sa javilo 10 (25%), kde hlavne pri pokarhaní dieťa bolo agresívne, útočilo, bolo odmietavé, tiež pri pochvale sme zaznamenali bezočivosť.

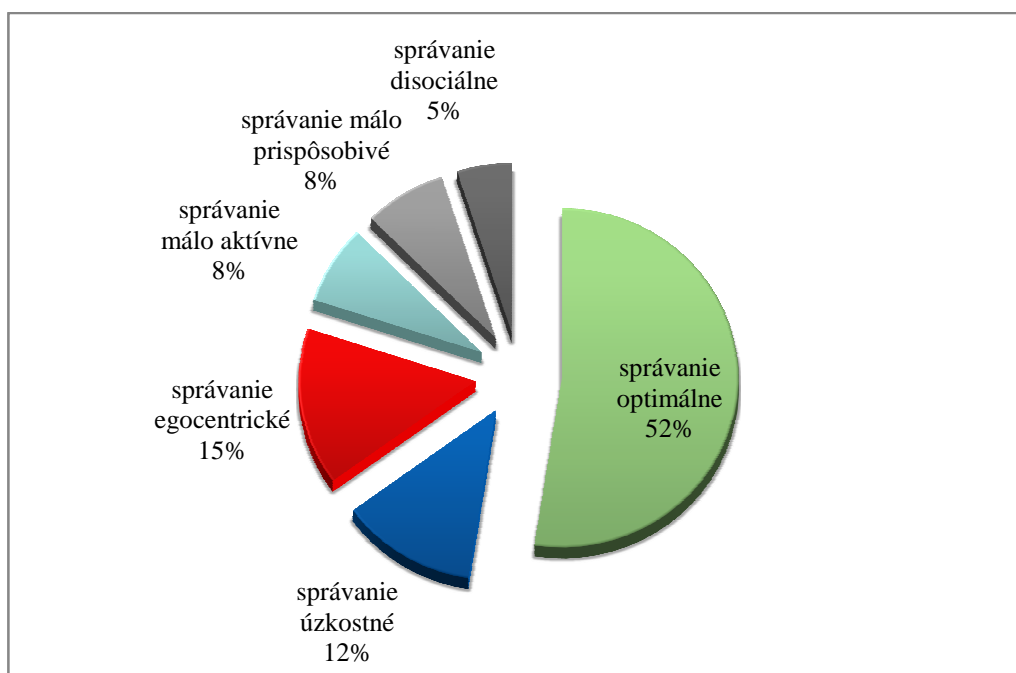
Graf č. 2: Správanie detí a mládeže v NÚS pri *každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa* 3. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 2. - po 3. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie zameralo na celkové správanie, pri rozhovore, pri pokynoch, pri plnení úloh, pri pochvale, pri pokarhaní. Zaznamenané správanie bolo optimálne v počte 16 (38%) respondentov, kde boli prejavy spontánne najmä pri rozhovoroch. V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 6 (14%), kde si deti neverili, boli váhavé, najviac pri rozhovore. Egocentricky sa javilo 12 (29%) respondentov, kde spoločné znaky kde pochvala od vychovávateľa sa deťom zdala malá. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (7%), dieťa splnilo príkaz a nič viac. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 1 (5%) pri rozhovore očakávané ťažkosti, dieťa sa búrilo. Disociálne sa javilo 3 (7%), kde hlavne pri plnení úloh dieťa sa hnevalo nedokončilo, deštruktívne ničilo.

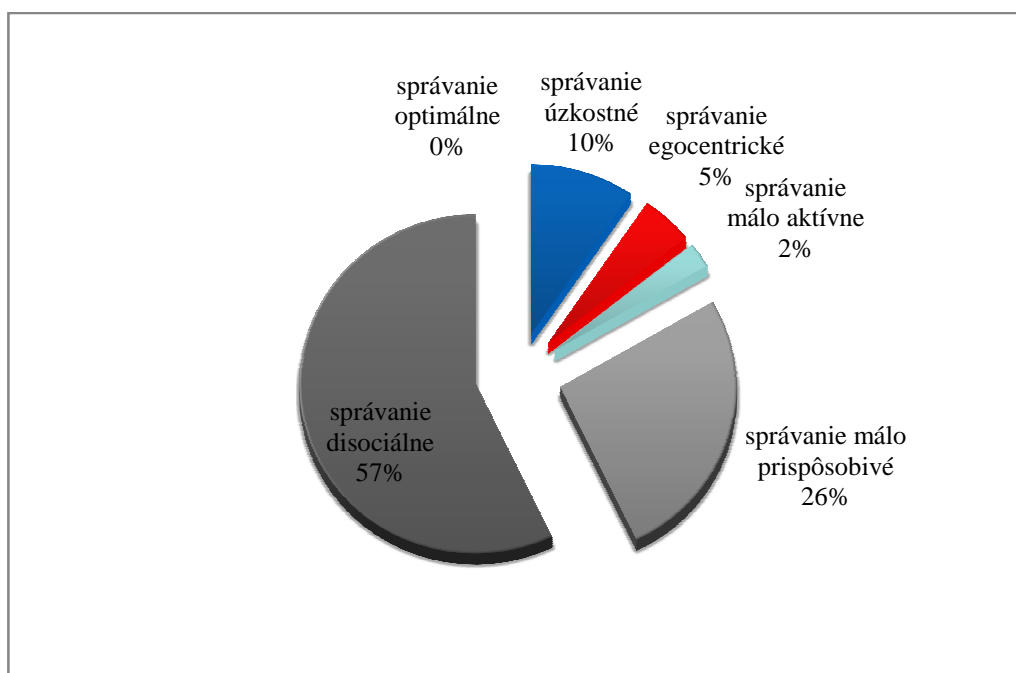
Graf č. 3 :Správanie detí a mládeže v NÚS pri každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa 6. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 3. - po 6. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 6. mesiaci sa pozorovanie zameralo na celkové správanie, pri rozhovore, pri pokynoch, pri plnení úloh, pri pochvale, pri pokarhaní. Zaznamenané správanie bolo optimálne v počte 21 (52%) respondentov, kde pri pokynoch dieťa dokázalo poslúchnuť. V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 5 (12%), pri pochvale deti zostali rozpačité, zahanbené. Egocentricky sa javilo 6 (15%) kde pri pokynoch od vychovávateľa nápadne úslužné, podlízavé. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (8%), pri plnení úloh ho bolo potrebné opätovne vyzvať. Málo prispôsobivé správanie sme u detí zaznamenali 3 (8%) pri pokarhaní sa urazilo, cítilo sa nepochopené. Disociálne sa javilo 2 (5%), kde hlavne pri rozhovore nadávalo, bolo drzé arogantné, vulgárne, posmeškuje.

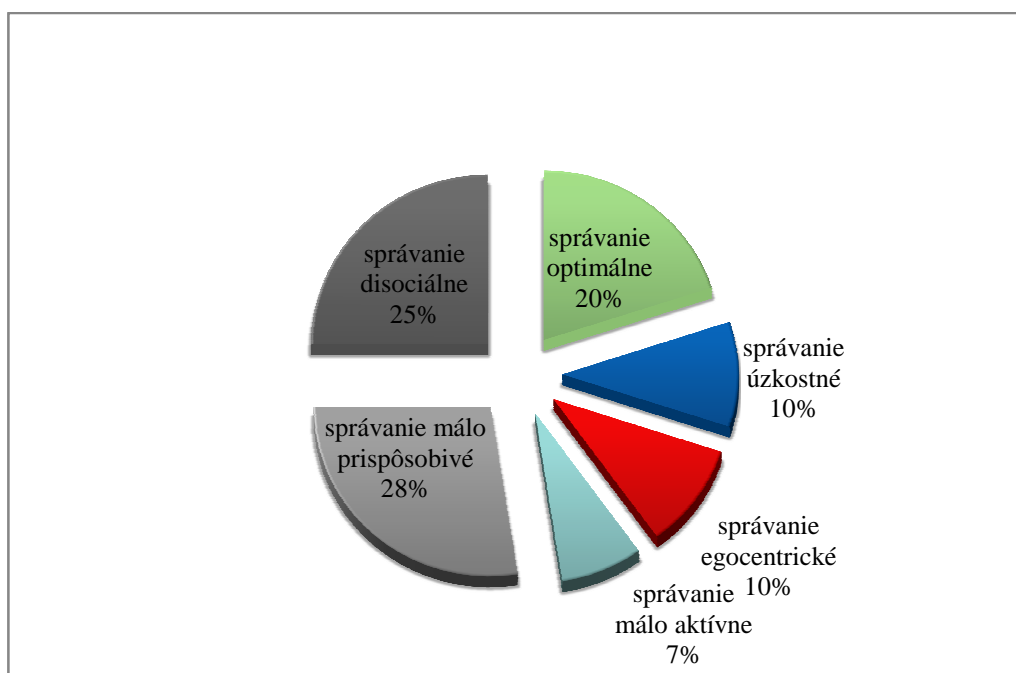
Graf č. 4: Správanie detí a mládeže v NÚS vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch. 1. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 4. - po 1. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 1. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa vo vzťahu k iným deťom celkove pri konfliktoch, vo voľnom čase, ak mu ublížia, jeho priateľské vzťahy, presadzovanie sa. Zaznamenané správanie nebolo optimálne u žiadneho z detí. V úzkostnom správaní, kde sme zaznamenali počet 4 (10%), bol o správanie voči deťom v skupine utiahnuté. Egocentricky sa javilo 2 (5%) vo voľnom čase potrebuje usmernenie. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 1 (2%), kde s ostatnými v skupine bolo často bokom diania. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 11 (26%) pri presadzovaní dieťaťa upozorňovalo na seba problémom. Disociálne sa javilo 24 (57%), kde hlavne pri konflikte sa presadzovalo silou a zúrilo.

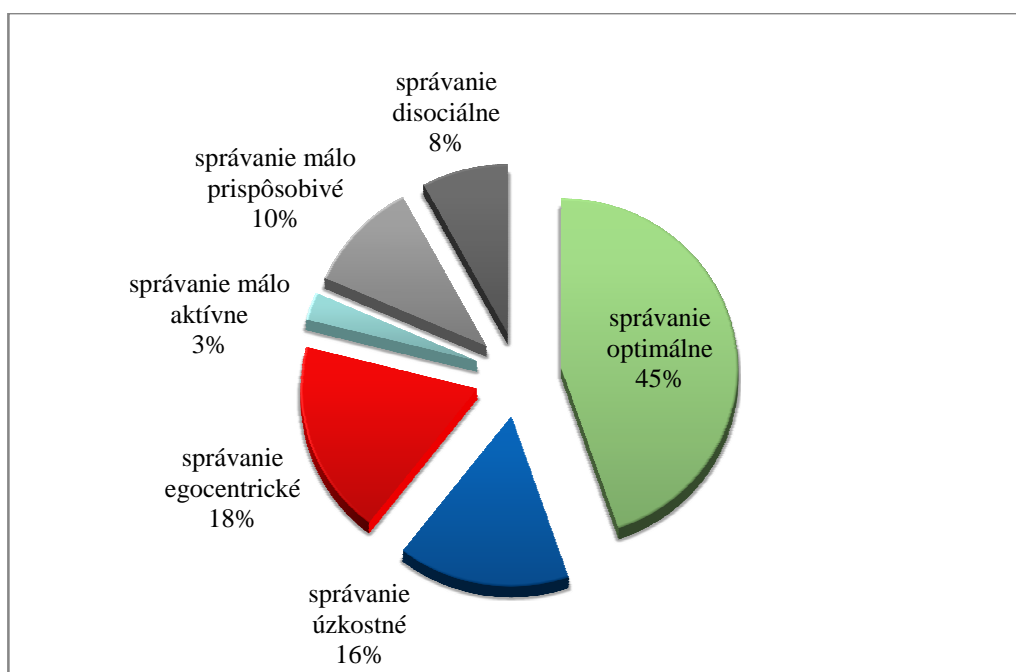
Graf č. 5: Správanie detí a mládeže v NÚS vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch. 3. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 5. - po 3. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa vo vzťahu k iným deťom celkove pri konfliktoch, vo voľnom čase, ak mu ublížia, jeho priateľské vzťahy, presadzovanie sa. Zaznamenané správanie optimálne 8 (20%) vo voľnom čase aktívne, má nápady. V úzkostnom správaní kde sme zaznamenali počet 4 (10%) ak mu ublížia hľadá ochranu ustupuje. Egocentricky sa javilo 4 (10%) v priateľstvách náročné aj odmietavé. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (7%), dieťa sa málo, chabo alebo len občas presadzovalo. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 11 (28%) pri konflikte obviňovalo iných, koná neuvážene. Disociálne sa javilo 10 (25%), kde hlavne vo výchovnej skupine sa javilo ako „hrdina“, postrach, tyran.

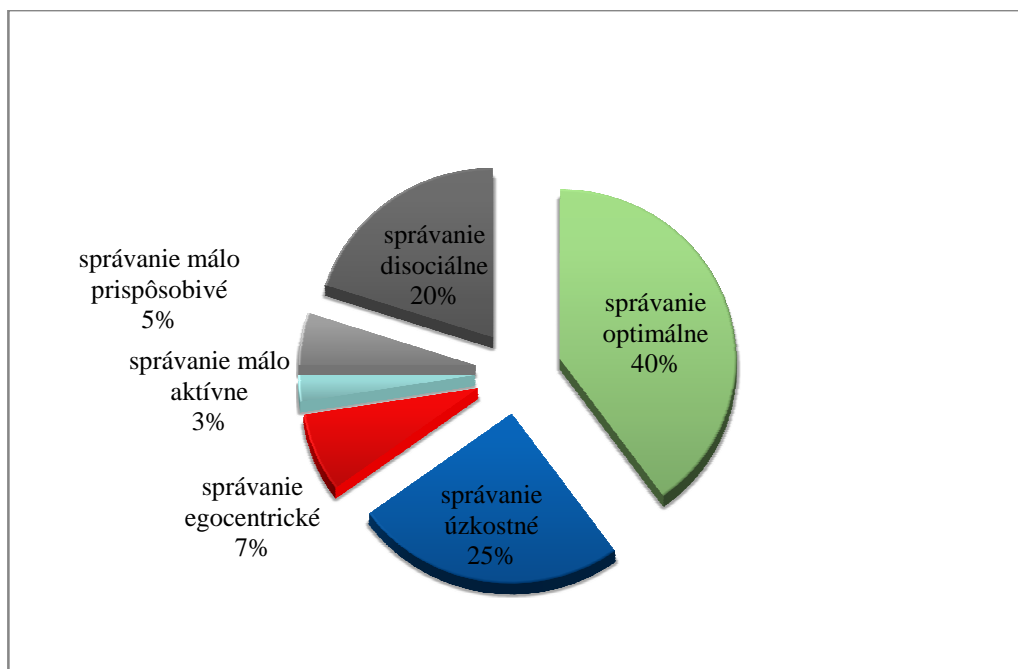
Graf č. 6: Správanie detí a mládeže v NÚS vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch. 6. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 6. - po 6. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 6. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa vo vzťahu k iným deťom celkove pri konfliktoch, vo voľnom čase ak mu ublížia, jeho priateľské vzťahy, presadzovanie sa. Zaznamenané správanie optimálne 17 (45%) vo výchovnej skupine je voči deťom priateľské dohodne sa. V úzkostnom správaní, kde sme zaznamenali počet 6 (16%), presadzuje sa nedostatočne vzdáva sa. Egocentricky sa javilo 7 (18%) ak mu ublížia, ľutuje sa vie sa pomstiť. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 1 (3%), v priateľstvách, kde sa dieťa pasívne podriaďovalo. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 4 (10%) vo voľnom čase zapára a ruší iných. Disociálne sa javilo 3 (8%) vo voľnom čase robí zle mladším, ak mu ublížia vracia údery a kritiku, v priateľstvách vyžaduje oddanosť, trestá.

Graf č. 7: Správanie detí a mládeže v NÚS pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách. 1. mesiac v zariadení

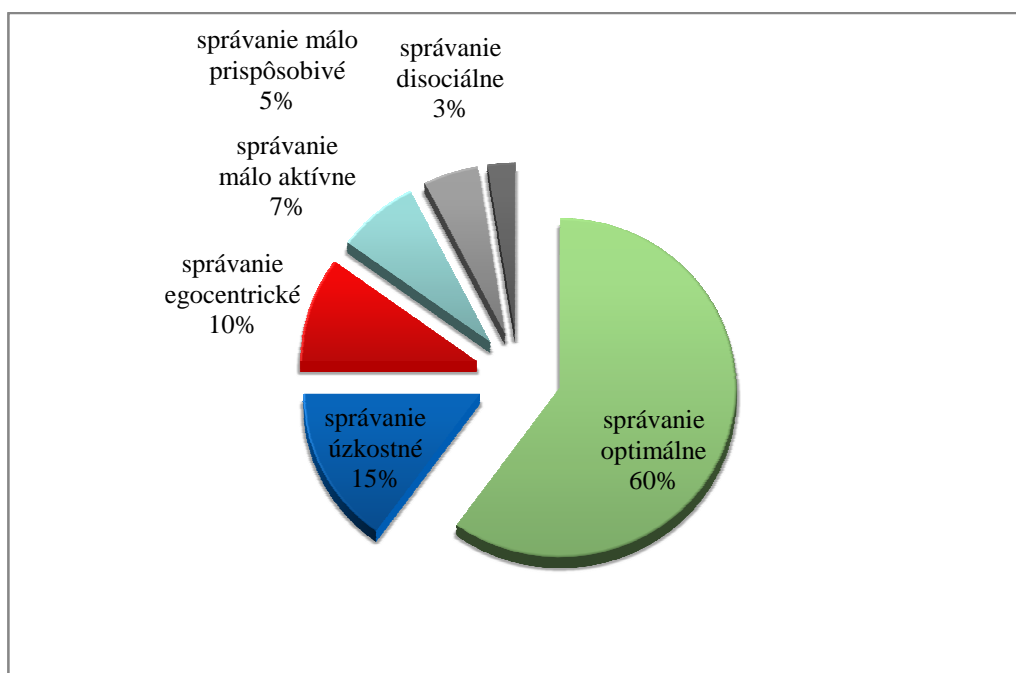

Vyhodnotenie grafu č. 7. - po 1. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 1. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách, pri hre, pri čítaní a sledovaní TV, pri kreslení, pri domácich prácach, ďalej jeho vzťah k osobným veciam a školským úlohám. Zaznamenané správanie optimálne 16 (40%) pri domácich prácach bolo zodpovedné, vedelo si poradiť. V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 19 (25%), pri školských úlohách sa stále dožadovalo pomoci. Egocentricky sa javilo 3 (7%) kde pri čítaní komentovalo, porovnávalo sa. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 1 (3%), pri kreslení chudobná tmavá kresba. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 2 (5%) pri čítaní, pozeraní TV - zriedka ho zaujme, neobsedí. Disociálne sa javilo 8 (20%) malo rado agresívne hry a boje.

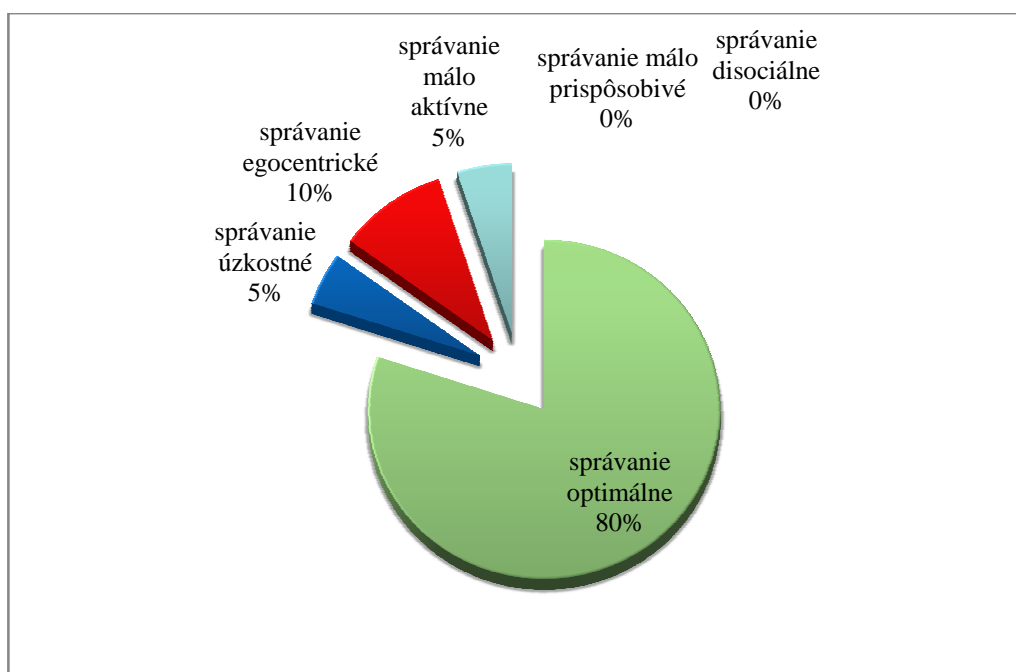
Graf č. 8: Správanie u detí a mládeže v NÚS pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách. 3. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 8. - po 3. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách, pri hre, pri čítaní a sledovaní TV, pri kreslení, pri domácich prácach, ďalej jeho vzťah k osobným veciam a školským úlohám. Zaznamenané správanie optimálne 24 (60%) pri sledovaní TV rado počúva, zaujíma sa. V úzkostnom správaní kde sme zaznamenali počet 6 (15%), pri domácich prácach neisté, chce radu, pomoc. Egocentricky sa javilo 4 (10%) pri školských úlohách rýchle, ale povrchné. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (10%), v domácich prácach je pomalé a málo iniciatívne. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 2 (5%) pri hre sa nevie zahrať, kazí hračky. Disociálne sa javilo 1 (3 %) pri školských úlohách netrpezlivé, odmietavé.

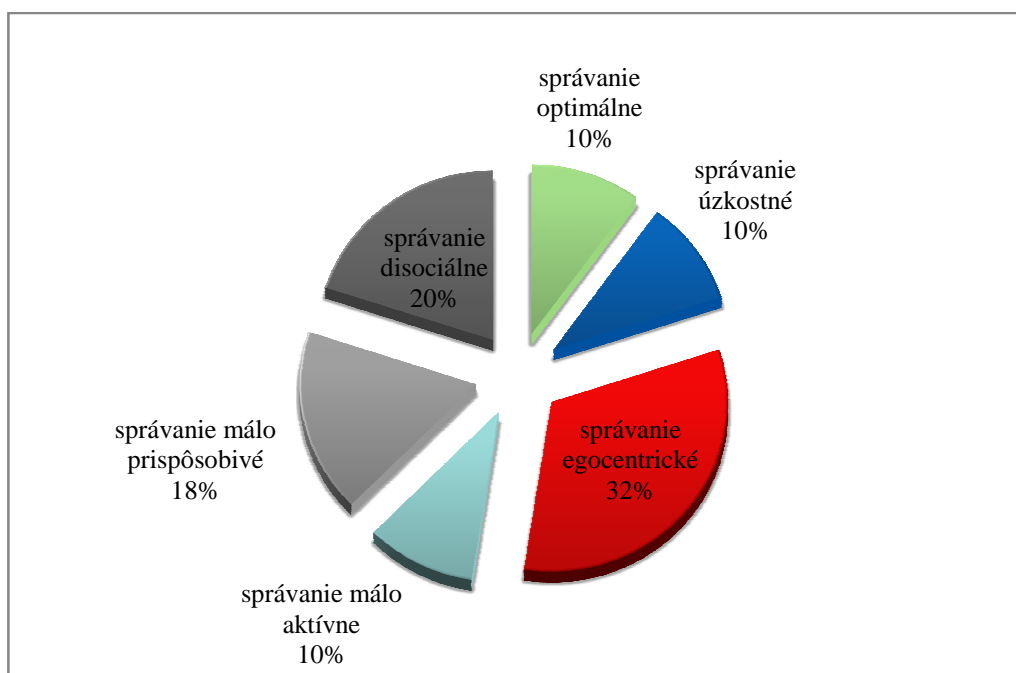
Graf č. 9: Správanie u detí a mládeže v NÚS pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách. 6. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 9. - po 6. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 6. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách, pri hre, pri čítaní a sledovaní TV, pri kreslení, pri domácich prácach, ďalej jeho vzťah k osobným veciam a školským úlohám. Zaznamenané správanie optimálne 32 (80%) pri hre šťastné má nápady. V úzkostnom správaní kde sme zaznamenali počet 2 (5%), pri čítaní a sledovaní TV hlboko premýšľa, plače. Egocentricky sa javilo 4 (10%) pri hre organizuje nevie prehrávať. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 2 (5%), rozptyľuje sa pri školských úlohách. V málo prispôsobivom správaní a disociálnom správaní sme u detí nezaznamenali žiadne negatívne prejavy.

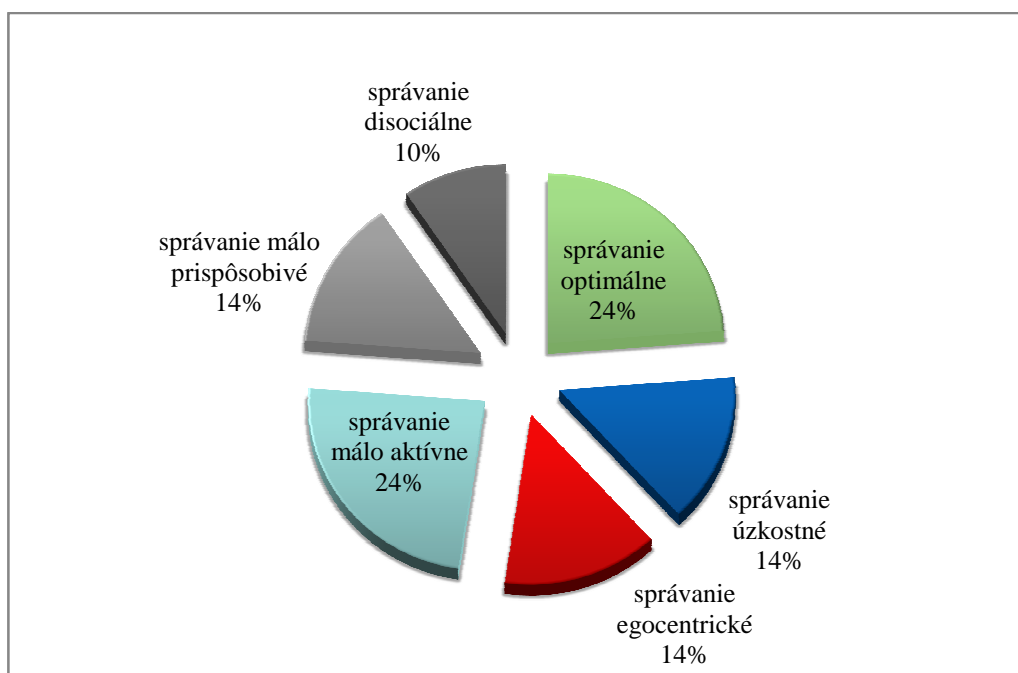
Graf č. 10: Správanie u detí a mládeže v NÚS pri sebaobslužných činnostiach. 1. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 10. - po 1. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa sebaobslužného správania. Pri vstávaní, pri umývaní, pri jedení, na prechádzke, pri športovaní, pri zaspávaní. Zaznamenané správanie optimálne 4 (10%) pri vstavaní samostatné, oblečie sa. V úzkostnom správaní, kde sme zaznamenali počet 4 (10%), kde pri prechádzke sa drží „ochrancu“. Egocentricky sa javilo 13 (32%) pri zaspávaní dlho vyrušuje, prehadzuje sa. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 4 (10%), kde pri športovaní nechce súťažiť, je pohodlné. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 7 (18%), pri umývaní, strieka vodu. Disociálne sa javilo 8 (20%) pri vstávaní zapára kričí protestuje.

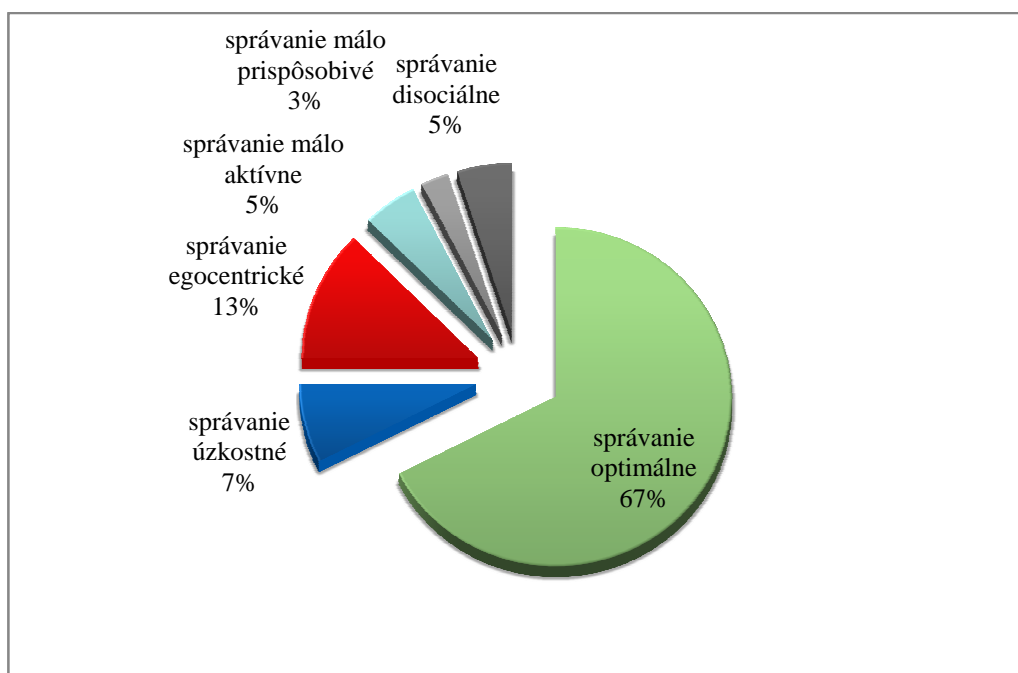
Graf č. 11: Správanie u detí a mládeže v NÚS pri sebaobslužných činnostiach. 3. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 11. - po 3. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa pozorovanie týkalo správania dieťaťa sebaobslužného správania. Pri vstávaní, pri umývaní, pri jedení, na prechádzke, pri športovaní pri zaspávaní. Zaznamenané správanie optimálne 10 (24%) pri športovaní má rado hry a súťaže . V úzkostnom správaní kde sme zaznamenali počet 6 (14%), je ospalé , plačlivé pri vstávaní . Egocentricky sa javilo 6 (14%) pri umývaní zdržiava chce výhody. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 10 (24%), na prechádzke sa vlečie je bez záujmu. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 6 (14%) pri športovaní chce nečestne vyhrať. Disociálne sa javilo 4 (10 %) pri umývaní je hlučné, robí iným deťom zle.

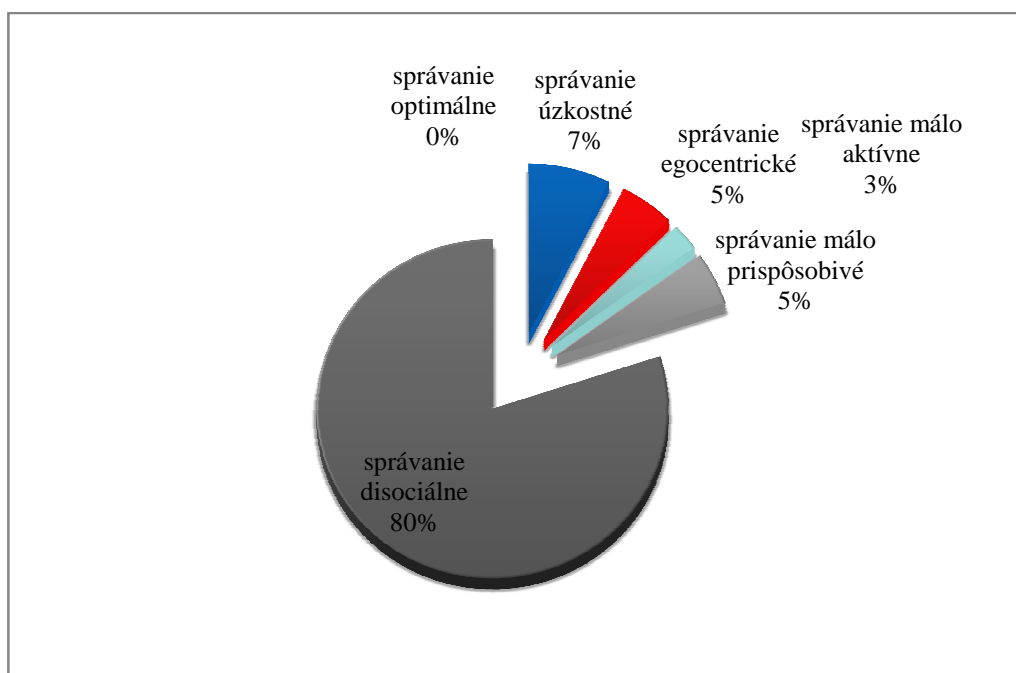
Graf č. 12: Správanie u detí a mládeže v NÚS pri sebaobslužných činnostiach. 6. mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 12. - po 6. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3. mesiaci sa pozorovanie týkalo správania dieťaťa pozorovanie týkalo správania dieťaťa sebaobslužného správania. Pri vstávaní, pri umývaní, pri jedení, na prechádzke, pri športovaní pri zaspávaní. Zaznamenané správanie optimálne 27 (67%) pri prechádzke užíva si baví sa. V úzkostnom správaní kde sme zaznamenali počet 3 (7%), pri športovaní nedôveruje si, často sa vzdáva. Egocentricky sa javilo 5 (13%) pri jedení vždy sa dožadovalo niečoho lepšieho.. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 2 (5%), pri športovaní nechce súťažiť pohodlné. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 1 (3%) pri vstávaní mrzuté, bez nálady. Disociálne sa javilo 2 (5%) pri športovaní nedisciplinované, bije sa, pri prechádzkach uteká, skrýva sa.

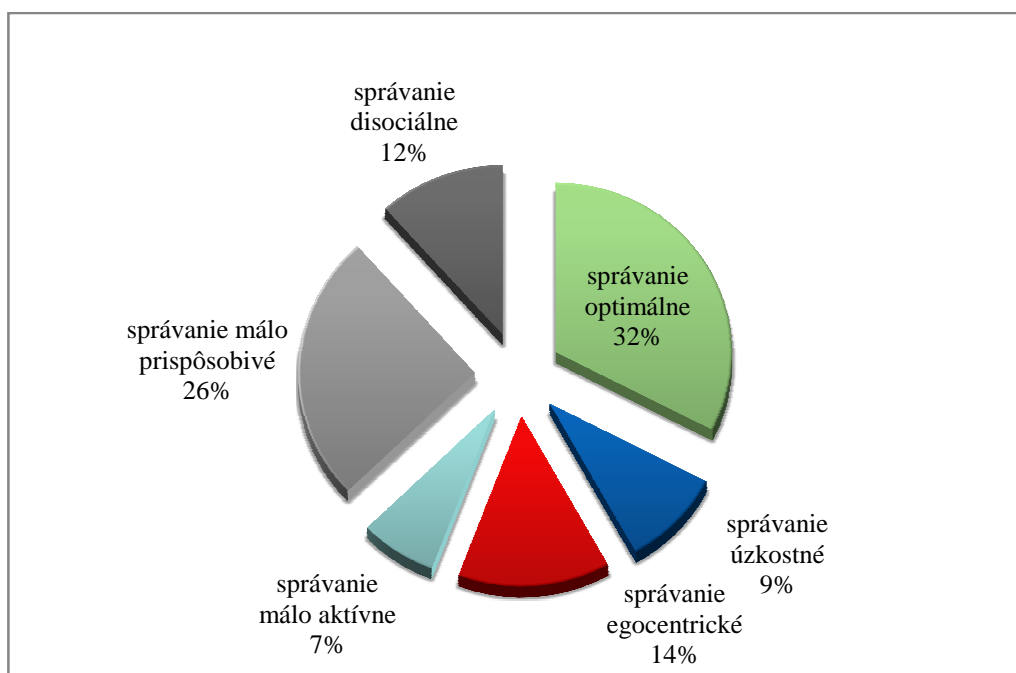
Graf č.13: Vzťah k hodnotám a prijatým normám detí a mládeže v NÚS. 1.mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 13. - po 1 mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 1. mesiaci sa situácie týkali správania detí vo vzťahu k hodnotám a prijatým normám. Pozorovanie bolo zamerané na domáci poriadok, vzťah k zamestnancom DeD, k zariadeniu DeD, vzťah k ľuďom, vzťah k rodičom, bývalým vychovávateľom a ako prežíva pobyt v DM. Zaznamenané správanie optimálne sme nezaznamenali ani u jedného z detí v žiadnych pozorovaných situáciách. Prekvapujúco ani vo vzťahu k svojej rodine, keďže dieťa vinilo práve rodičov za to, že sa ocitlo v DeD. V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 3 (7%), kde dieťa v DeD je dieťa nešťastné nezvyklo si. Egoцентриcky sa javilo 2 (5%) vo vzťahu k rodičom si vymýšľalo, idealizovalo si ich. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 1 (3%), k zariadeniu DeD nevšímavé. V málo prispôsobivom správaní sme u detí zaznamenali 2 (5%) kritika voči zamestnancom, je nespokojné. Disociálne sa javilo 35 (80) nenávisť voči zamestnancom.

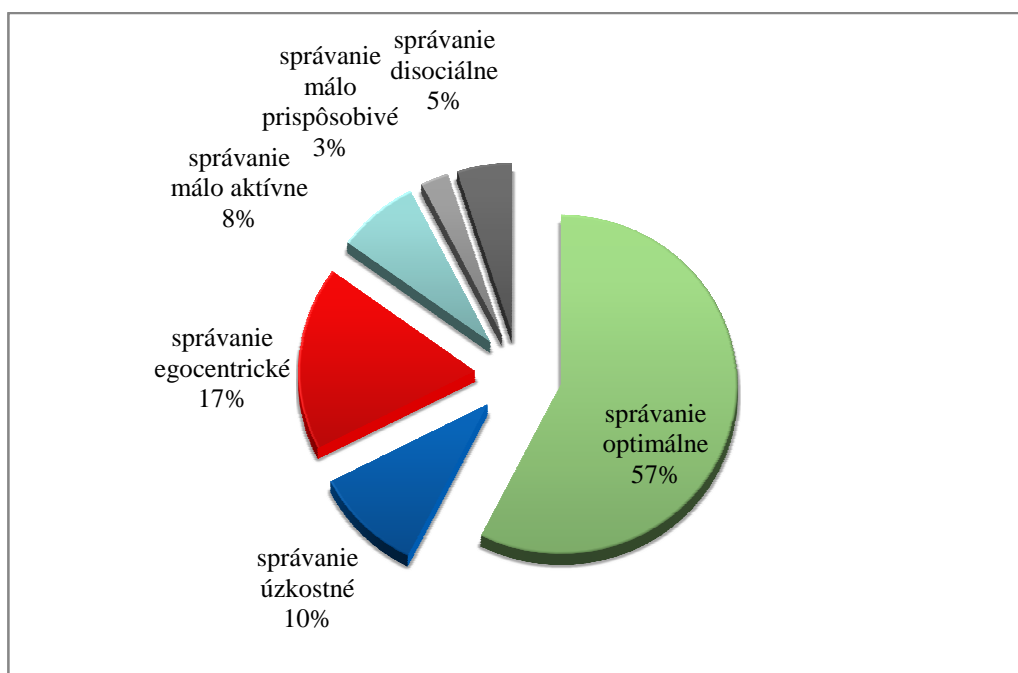
Graf č. 14: Vzťah k hodnotám a prijatým normám u detí a mládeže v NÚS. 3.mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 14. - po 3. mesiaci:

V pozorovaní správania detí a mládeže v NÚS po 3.mesiaci. sa situácie týkali správania detí vo vzťahu k hodnotám a prijatým normám. Pozorovanie bolo zamerané na domáci poriadok, vzťah k zamestnancom DeD, k zariadeniu DeD, vzťah k ľuďom, vzťah k rodičom, bývalým vychovávateľom a ako prežíva pobyt v DeD. Zaznamenané správanie optimálne 14 (32%) k rodičom, bývalým vychovávateľom. Má ich rado, spomína. V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 4 (9%), vo vzťahu k ľuďom neisté, hľadá oporu. Egocentricky sa javilo 6 (14%) k zamestnancom DeD cíti sa nadradené. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (7%), k zariadeniu DeD nevšímavé. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 11 (26%) pobyt v DeD prežíva nespokojne, sťažuje sa. Disociálne sa javilo 5 (12%) úmyselne kazí, ničí zariadenie DM.

Graf č. 15: Vzťah k hodnotám a prijatým normám u detí a mládeže v NÚS. 6.mesiac v zariadení

Vyhodnotenie grafu č. 15. - po 6. mesiaci:

V pozorovaní detí a mládeže v NÚS po 6. mesiaci sa pozorovanie týkalo sebaobslužného správania detí. Pri vstávaní, pri umývaní, pri jedení, na prechádzke, pri športovaní pri zaspávaní. Zaznamenané správanie optimálne 4 (57%) vo vzťahu k rodičom, bývalým vychovávateľom, rád spomína, ma ich rád . V úzkostnom správaní sme zaznamenali počet 4 (10%), k zariadeniu DeD sa rozruší, ak niečo pokazí. Egocentricky sa javilo 7 (17%) vo vzťahu k ľuďom správanie vrtkavé, vypočítavé. Správanie málo aktívne sme zaznamenali u 3 (8%), pobyt v DeD prežíva ako mimo diania, trpí. V málo prispôsobivom správaní sme u detí znamenali 1 (3%) vzťah k ľuďom komplikovaný, náročný. Disocálne sa javilo 2 (5 %) Ku vzťahu k rodine sa priraďuje k negatívnej skupine.

5.6 Interpretácia výsledkov prieskumu

Na základe prieskumu pomocou dotazníkovej metódy sme skúmali prepojenosť rôznych príčinných súvislostí, ktoré majú podiel na výskyte agresie a násilia u detí a mládeže z rôznych typov sociálneho prostredia. Pre skúmanie nášho cieľa sme stanovili štyri hypotézy, ktoré s danou problematikou úzko súviseli. Pomocou metódy škály sme pozorovaním správania overovali piatu hypotézu, ktorá súvisela s možnou zmenou disociálneho správania u detí a mládeže v NÚS.

V **H 1** sme predpokladali, že u detí a mládeže, ktorých rodičia vykonávajú kontrolu a prejavujú o deti skutočný záujem, je výskyt agresie a násilia nižší, ako u detí o ktoré sa rodičia nezaujímajú. Hypotéza sa nám potvrdila. V odpovediach sme vypozerovali súvis dôležitosti rodičovskej kontroly a výrazného záujmu o dieťa vzhľadom k predchádzaniu výskytu negatívnych prejavoch agresie a násilia. V čiastkových cieľoch sme zistili nasledovné: výskyt prejavov násilia a agresie bol percentuálne nižší u detí, ktorých rodičia mali vyššie vzdelanie a žili v úplnej rodine

V **H 2** sme predpokladali, že v školskom prostredí sa medzi deťmi a mládežou vo väčšej miere prejavujú verbálne formy agresie a násilia ako fyzické. Hypotéza sa nám nepotvrdila. Prekvapivý výsledok možno spájať s vybranou vzorkou respondentov, nakoľko práve respondenti z NÚS mali súbežnú skúsenosť s fyzickým aj verbálnym násilím na školách percentuálny výskyt 58 %.

V **H 3** sme predpokladali, že u respondentov s prejavmi narušenia vnímania vlastnej hodnoty a narušenou morálno-emocionálnou zložkou osobnosti, bude výskyt agresie vyšší ako

u respondentov bez spomínaných prejavov. Hypotéza sa nám potvrdila. Napĺňaním čiastkových cieľov sme vyzozorovali konkrétne sebaregulačné vlastnosti, emocionálne prežívanie a otázku svedomia u potenciálneho agresora. Z 28 (18%) agresorov z oboch prostredí, ktorí sa priznali k zámernej fyzickej agresii voči inému človeku, malo 26 (92%) narušené vnímanie vlastnej hodnoty a znížené morálne i vôľové vlastnosti.

V **H4** sme predpokladali, že u detí a mládeže z náhradnej ústavnej starostlivosti, je výskyt závažnejších prejavov agresie a násilia vyšší, ako u detí z fungujúceho rodinného prostredia. Na základe dotazníkového prieskumu môžeme konštatovať, že hypotéza sa nám potvrdila. Deti a mládež v ústavnej starostlivosti majú skúsenosť so závažnými prejavmi agresie a násilia, a to najmä zámerné ťažké ublíženie na zdraví. Na mnohých z týchto respondentov bolo podané trestné oznámenie práve pre tieto činy, spojené často s kriminálnym a delikventným správaním. U detí a mládeže v rodinnom prostredí bol výskyt závažnej formy násilia a agresie percentuálne výrazne nižší. Pri napĺňaní čiastkových cieľov sme zistili, že 18% respondentov z NÚS sa v priebehu 2 rokoch pre závažné negatívne javy v správaní znovu vrátilo do inštitucionálnej starostlivosti

K H 5 uvádzame nasledovné: Predpokladali sme, že u väčšiny detí a mládeže v náhradnej ústavnej starostlivosti sa výchovným pôsobením zmení správanie z disociálneho na optimálne. Na základe pozorovacej škály správania môžeme konštatovať, že hypotéza sa nám potvrdila. Prvý okruh v pozorovacej škály otázok sme zamerali na každodenné výchovné činnosti v interakcii vychovávateľ - dieťa. Zmena v správaní u respondentov po 6 mesiacoch - disociálne správanie sa prejavovalo u 2 (5%) zo 40 pozorovaných

respondentov. Do druhého okruhu sme radili vzťah zvereného dieťaťa k iným deťom celkove pri konfliktoch. Po 6 mesiacoch sme disociálne správanie zaznamenali u 3 (8%) zo 40 pozorovaných respondentov. Tretia oblasť zahŕňala správanie pri výchovných činnostiach a spontánnych aktivitách v skupine. Po 6 mesiacoch sa v tejto pozorovacej kategórii disociálne správanie u respondentov nevyskytovalo. Štvrtá oblasť sa týkala sebaobslužného správania a posledná - piata vzťahu nám zvereného dieťaťa k hodnotám a prijatým normám. V oboch týchto kategóriách sa disociálne správanie zhodne vyskytovalo u 2 (5%) zo 40 pozorovaných respondentov.

5.7 Odporúčania pre prax

- Školské prostredie

Vedenie škôl, by malo od svojich pedagogických zamestnancov požadovať zaradiť do ročného plánu práce pravidelne organizovanie aktivít zameraných na prevenciu negatívnych javov v správaní žiakov a študentov: programy, prednášky súvisiace s agresiou, násilím, šikanovaním, ale aj užívaním návykových látok či iným nevhodným až kriminálnym správaním.

Nevyhnutná je tiež úzka spolupráca medzi školou a rodinou. Učiteľ je osoba prvého kontaktu, ktorá zaregistruje zmeny v správaní žiaka. Včasnou intervenciou je možno predísť výraznejším výkyvom a následkom, aby sa deti a mládež neocitli na „šikmej ploche“, postavení mimo zákona.

Rodičia často sami potrebujú pomoc, keďže sú obeťami útokov svojich detí. Cítia sa ponížení, obviňujú sa za

nezvládnutú výchovu, nevedia na koho sa má obrátiť, kde hľadať pomoc. Práve odborní pracovníci v škole učiteľ, školský psychológ, výchovný poradca, špeciálny pedagóg a sociálny by mal byť pripravení pomôcť problémovým deťom ale tiež ich rodičom. Podat' informácie o zariadeniach, na ktoré sa môžu rodičia spolu so svojimi deťmi obrátiť. Pomôcť rodičom kontaktovať poradenské zariadenia zaoberajúce sa spomínanou problematikou. V každom väčšom meste je Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva, taktiež rôzne terapeutické komunity, skupiny, ktoré pracujú s rodinami a problémovými deťmi vykazujúcimi okrem agresie a násilia i ďalšie negatívne javy. V sociálne slabších rodinách je potrebná spolupráca so sociálnym pracovníkom, ktorého často oslovuje práve škola.

- Rodinné prostredie

Súčasná moderná rodina začína výrazne preferovať ekonomické a zabezpečovacie funkcie pre svoje deti. Prestáva sa výraznejšie zaujímať o svoje deti. A práve u detí a mládeže z rodinného prostredia bez dostatočnej kontroly a záujmu zo strany rodičov sa v správaní objavujú prvky agresie.

V prieskume, ktorí sme vykonali, sme taktiež zistili, že aj u mládeže nevykazujúcej žiadne negatívne javy, pochádzajúcej z úplnej rodiny, majúcej rodičov s vyšším vzdelaním sa vyskytovali pocity nedostatku lásky, nízkej sebahodnoty a dokonca aj túžby zomrieť.

Nutná je pravidelná empatická komunikácia, aby bol včas zachytené prípadné indície poukazujúce na takéto emócie a prejavy. Neskoro zachytené môžu neskôr vyústiť do duševného ochorenia či k tragickému realizovaniu suicídia.

Z nášho prieskumu ďalej vyplýva, že rodičia nepoznajú partiu, s ktorú sa mládež stretáva a trávi voľný čas. Taktiež sme

zistili, aké subkultúry prevažujú medzi mládežou. Mnohé sú zhubné, založené na nenávisti voči inému človeku či celej spoločnosti. Je potrebné pomôcť deťom preklenúť obdobie medzi detstvom a dospelosťou, ísť aj do stretu s deťmi, ktoré sú často násilné a agresívne. Je potrebné sústavne citlivo vysvetľovať, naznačovať, že to nie správna cesta, ukázať iný smer najmä osobným príkladom a prejavovaním bezpodmienečnej náklonnosti a lásky.

Rezignácia rodičov – často práve tých, ktorí ani nevyhľadajú pomoc, má nedozerané následky pre ďalší vývin dieťaťa. Pokladáme za potrebné stanoviť dieťaťu režim, vykonávať sústavnú kontrolu, dbať na dodržiavanie pravidiel, pravidelne kontaktovať školu, a spoločne hľadať potrebné postupy. Rodičia si musia uvedomiť, že riešenie nie je dieťa umiestniť do náhradnej ústavnej starostlivosti, kde výchovu, ako si myslia, vyrieši niekto za nich. V náhradnej ústavnej starostlivosti sa dieťa správa viac menej účelovo, aby sa dostalo čo najrýchlejšie späť do svojej rodiny. Náhradná starostlivosť je len dočasné riešenie, po ktorom sa dieťa opäť vracia do rodinného prostredia. To, či bude toto prostredie pre dieťa podnetné a prínosné, je iba na rodičoch.

- Náhradná ústavná starostlivosť

Náhradná ústavná starostlivosť je dočasná. Ide o kratšie či dlhšie obdobie v živote jedinca, ktorý sa ocitol v zariadení nie vlastnou vinou.

Vychovávateľia a ostatný odborný tím musia za pomerne krátky čas dosiahnuť zmenu v správaní dieťaťa. V našom prieskume sme zistili, že najviac optimálne správanie sa dosahuje pri výchovných činnostiach. Je dôležité, aby pedagogickí pracovníci v inštitucionálnej starostlivosti plne využívali tento čas.

Pokladáme za nevyhnutné naučiť deti v náhradnej ústavnej starostlivosti odbúravať agresiu a násilie športom, aktívnymi činnosťami v skupine, krúžkovými aktivitami a prácou. Úlohou vychovávateľov je k zvereným deťom a dospievajúcim pristupovať empaticky s využívaním láskavej autority. Vyjadriť dieťaťu uznanie, poskytnúť mu výchovnú pomoc pozitívnym príkladom.

Pri úzkostnom správaní jedinca vytvoriť podmienky a poskytnúť zážitky ktoré mu umožnia stať sa vyrovnanejším a sebaistejším. Pri egocentrickom správaní je vytvoriť priestor pre sebarealizáciu, poskytnúť množstvo vhodných podnetov a situácii, v ktorých dieťa dokáže prežívať radosť. Pri pasívnom správaní zapájať dieťa do činnosti v skupine, vyjadrovať dôveru v jeho schopnosti. Pri málo prispôsobivom správaní je potrebné posilňovať dôveru dieťaťa k vychovávateľovi a iným deťom v skupine. Pri disocálnom správaní sa pokúšať meniť narušené sebahodnotenie, pomáhať dieťaťu nadobudnúť sebadôveru a sebaúctu.

ZÁVER

Súčasná spoločnosť je intenzívne vystavovaná agresii i násiliu, ktoré sa stávajú súčasťou nášho každodenného života. Možno sa nás dotýka bytostne, keď sa staneme v rôznych podobách jej obeťami, alebo sme jednoducho jej nezainteresovanými pozorovateľmi. Je rafinovanosť spočíva v tichom a nenápadnom vkrádaní sa do každodenného života rodín, náhradných rodín škôl i celej spoločnosti. Agresívne spôsoby riešenia konfliktov nám zovšedneli, akosi už ani priveľmi nepútajú pozornosť. Ľudia bývajú k sebe agresívni z rôznych pohnútok – zastrášujú iných, aby im neboli konkurenciou, aby dali najavo svoju moc, znížili vnútorné napätie spôsobené náročnosťou doby, zmocnili sa objektu svojho záujmu, odstránili prekážku v svojich plánoch, získali výhody v danej situácii alebo jednoducho urobili niečo, aby narušili jednotvárnosť dňa. Chýbajúce osvojenie základných spoločenských pravidiel a zlyhávanie výchovy sú badateľné na každom kroku.

Ako veľmi vážny vnímame nárast násilia a agresivity u detí a dospievajúcich. Nemáme na mysli opozičný vzor predškolského veku ani agresívne presadzovanie vlastného ja u pubescentov a adolescentov. Výrazný vzostup badáme vo výskyte porúch správania spojených s agresivitou a násilím. Nemalým problémom je napodobňovanie reálnych i imaginárnych vzorov. Deti vedome napodobňujú správanie dennodenne ponúkané masmédiami, ich správanie ovplyvňuje aj podvedomé, neuvedomované vnímanie vzorov správania. Výrazným problémom školského prostredia je šikanovanie. Žiadnou zriedkavosťou nie je ani výskyt novodobého problému – kyberšikania. U dospievajúcich v niektorých subkultúrnych skupinách sa stretávame dokonca s cieľným tréňovaním bitiek

a útokov. Problémom je i násilie u drogovu závislých mladých ľudí – na jednej strane ako prejav ich narušenej osobnosti v dôsledku užívania psychoaktívnych látok, na strane druhej ako prostriedok k získaniu finančnej hotovosti potrebnej k zakúpeniu dávky drogy.

Vymenované fakty sú len malou ukážkou kaleidoskopu problémov súvisiacich s agresivitou a násilím ako prejavmi vysokej úrovne agresie v spoločnosti. Považujeme za potrebné túto realitu nielen vnímať, ale tiež zaujať stanovisko a to na osobnej úrovni jednotlivca, rodiny, vzdelávacích a výchovných inštitúcií i celej spoločnosti. Musíme zabrániť snahám potlačiť slušne vychovaných empatických jednotlivcov. Dôležité je tiež nepripustiť emočnú a sociálnu depriváciu detí a dospelujúcich v rôznych typoch sociálneho prostredia, narúšanie sociálnych noriem a prehlbujúce sa pocity frustrácie.

Agresívny jedinec je časovanou bombou. Nevidieť ho, nezabezpečiť mu odbornú pomoc sa viac ako nevypláca.

Na záver snáď už len jednu myšlienku:

*„Jedine výchovou môžeme zmeniť svet
a odvrátiť katastrofu sebazničenia ľudstva“*

(Tomko In: Zelina 2004, s.5)

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 104s.
ISBN 80-7178-808-2

ATKINSON, R.L. *Psychologie*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003, 752s.
ISBN 80-7178-640-3

BECHYŇOVÁ, V.- KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. 1. vyd.
Praha: Portál, 2008, 152s. ISBN 978-80-7367-392-5

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2000, 378s. ISBN 80-7239-060-0

ČECH, J. *Sociální psychologie pro učitelov* 1.vyd. Praha: UJAK 2008, 292s. ISBN 978-80-86723-59-4

ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999, 204s. ISBN 80-902614-1-8

DANEK, J. *Prevenencia kriminality v prostredí dětí a mládeže* 1.vyd. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2007, 279s.
ISBN 978-80-89220-94-6

DÉMUTHOVÁ, S. *Mladistvý delikvent*. 1.vyd. Pusté Úľany: Schola Philosophica, 2006, 171s. ISBN-978-80-969637-2-0

DINKA, P. *Slovenské masmédiá. Metódy manipulácie*. 1.vyd. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2008, 293s. ISBN 978-80-8061-328-0

EMEROVÁ, I. Informačný bulletin zameraný na prevenciu sociálnopatologických javov v rezorte školstva. *Prevenca*. r.12, č. 1, s. 32-37. ISSN 1336-3689

FISCHER, S. - ŠKODA, J. *Sociální patologie*. 1.vyd. Praha: Grada, 2009, 224s. ISBN 978-80-247-2781-3

HANULIAKOVÁ, J. - HOLLÁ, K. Agresívne správanie sa žiakov a ich vplyv na klímu triedy. *Vychovávateľ*, apríl 2008, r. 56, č. 8. ISSN 0139-6919

HAMER, D. – COPELAND, P. *Geny a osobnosť*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003, 264s. ISBN 80-7178-779-5

HARTL, P.- HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 776s. ISBN 80-7178-303-X

HAVLÍK, R. – Kořa, J. *Sociologie výchovy a školy*. 1.vyd. Praha: Portál, 2002, 174 s. ISBN 80-7178-635-7

HERETIK, A. *Základy forenzní psychologie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1994, 224s. ISBN 80-08-01870-4.

HORŇÁKOVÁ, M. Pomôcka pre výchovné hodnotenie dieťaťa. Bratislava: PdF UK, 1996 20 s.

HRONCOVÁ, J. - KRAUS, B. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. 1. vyd. Banská Bystrica: UMB PF, 2006, 252s. ISBN 80-8083-223-4

HURBAN, R. Agresívne dieťa v škole. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1997, r.32, č.1, ISSN 055-5574

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 288s. ISBN 80-7178-535-0

JEDLIČKA, R. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál 2011, 246s. ISBN 978-80-7367-788-6

KAST ZAHN, A. *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize* 1.vyd. Brno: Computer Press, 200, 160s. ISBN 978-80-251-1557-2

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanovaní ve školách*. 2.vyd. Praha: Portál, 2000, 128s. ISBN 80-7178-409-5

KOZOŇ, A. *Sociálne zručnosti komunikácie k tréningu sociálnych rolí*. MTF STU Trnava, 1996, 72s.

KUNÁK, S. *Vybrané možnosti prevencie negatívnych vplyvov na deti a mládež*. 1.vyd. Bratislava: Iris, 2007, 145s. ISBN 978-80-89256-10-5

LABÁTH, V. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha: Slon, 2001, 157s. ISBN 80-85850-664

LOVAŠ, L. *Agresia a násilie*. 1.vyd. Bratislava: Ikar, 2010, 197s. ISBN 978-80-551-1752-2

LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2009, 211s. ISBN 978-80-224-1051-9

MACEK, P. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. 144s. ISBN 80-7178-747-7

MAJZLANOVÁ, K. *Dramatoterapia v liečebnej pedagogike*. 2.vyd. Bratislava: IRIS, 2004, 196 s. ISBN 80-89018-65-3

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 152s. ISBN 978-80-247-2310-5

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvencie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 340s. ISBN 80-7178-771-X

MIKLOŠKO, J. *Náhradná starostlivosť*. 1. vyd. Bratislava: VŠZ&SP sv. Alžbety, 2008, 94 s. ISBN 978-80-89271-36-8

NÝVLTOVÁ, V. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. 1.vyd. Praha: UJAK 2008. 228s. ISBN 978-80-86723-48-8

ONDREJKOVIČ, P. et. al. *Sociálna patológia*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2000. 270s. ISBN 80-224-0616-3.

ONDREJKOVIČ, P. et. al. *Sociálna patológia*. 1.vyd. Bratislava: Veda 2001, 310s. ISBN 80-224-0685-6.

ODREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. 3.vyd. Bratislava: Veda, 2009, 580s. ISBN 978-80-224-1074-8

PRŮCHA, J. et. al. *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 936s. ISBN 978-80-7367-546-2

PRŮCHA, J. - WALTEROVÁ, E. - MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6.vyd. Praha: Portál, 2009, 400s. ISBN 978-80-7367-647-6

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikanovanie medzi deťmi*. 1.vyd. Praha: Educatio, 1998, 85s. ISBN 80-967532-2-3

ROGGE, J. *Výchova dětí krok za krokem*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. 264s. ISBN 978-80-7367-249-2

SEIČOVÁ, E. *Deti a mládež ako obeť násilia*, Bratislava: Album, 2001, 208s. ISBN 80-068667-0-2

SCHUSTEROVÁ, I. *Násilie, jeho variabilita, obeť a možnosti riešenia*. 1.vyd. Trnava: FFTU, 2010, 131s. ISBN 978-80-8082-411-2

SMÉKAL, V. *Pozvaní do psychologie osobnosti*. 1.vyd. Brno: Barrister – Principal, 2007, 523s. ISBN 80-86598-65-9

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007, 224s. ISBN 978-80-7367-250-8

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. 1.vyd. Praha: Eurounion, 1996, 134s. ISBN 80-85858-30-4

- ŠIMEGOVÁ, M. *Šikanovanie v školskom prostredí*. 1.vyd. Banská Bystrica: UMB PF, 2007, 106 s.ISBN 978-80-8083-383-8
- ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasizmu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 273s. ISBN 978-80-7367-182-2
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*.1. vyd. Praha: Portál 2007, 143s. ISBN 978-80-7367-318-5
- ŠKOVIERA, A. *Prevýchova- Úvod do teórie a praxe*. 1.vyd. Bratislava: FICE 2011, 133s. ISBN 978-80-969-2534-6
- TRÉLAUN, B. *Prekonávaní konfliktů v rodině*. 1.vyd. Praha: Portál 2005, 143s. ISBN 80-7178-935-6
- TIRPÁK, P. *Rodinná výchova*. 1.vyd. Prešov: PU GTF, 2010, 146s. ISBN 978-80-555-0142-0
- TURČEK, K. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. 2. vyd. Bratislava: IRIS, 2003. 168s. ISBN 80-88778-99-9
- VEREŠOVÁ, M.- Kolektív autorov. *Sociálna psychológia*. 1vyd. Nitra: Enigma, 2007, 278s. ISBN 978-80-89132-47
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870s. ISBN 978-80-7367-414-4
- ZELEIOVÁ, J. *Muzikoterapia - dialóg s chvením*. 1. vyd. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2002. 310s. ISBN 80-968279-6-0
- ZELINA, M. *Teórie výchovy - Hľadanie dobra*. 1.vyd. Bratislava: Mladé letá 2004, 231s. ISBN 80-10-00456-1
- ZÁKON o rodine č. 36/2005 ,Z.z.
- ZÁKON o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele č. 305/2005, Z.z.

ZOZNAM TABULIEK

- Tabuľka č. 1: Úplná – neúplná rodina
- Tabuľka č. 2: Rozvodovosť rodičov
- Tabuľka č. 3: Vzdelanie otca
- Tabuľka č. 4: Vzdelanie matky
- Tabuľka č. 5: Negatívne javy v rodine
- Tabuľka č. 6: Subkultúry mládeže
- Tabuľka č. 7: Rodičia – voľný čas detí a mládeže
- Tabuľka č. 8: Rodičia - vplyv médií na deti kontrola
- Tabuľka č. 9: Rodičia - kontakt so školou
- Tabuľka č. 10: Poškodenie majetku
- Tabuľka č. 11: Zámerné fyzické ublíženie
- Tabuľka č. 12: Ublíženie pre zábavu, pobavenie iných
- Tabuľka č. 13: Ublíženie na zdraví s vyhľadáním lekárskeho ošetrovania
- Tabuľka č. 14: Trestné oznámenie
- Tabuľka č. 15: Vnímanie fyzického násillia
- Tabuľka č. 16: Formy útokov v škole
- Tabuľka č. 17: Osobná skúsenosť s útokom
- Tabuľka č. 18: Prostredie útoku
- Tabuľka č. 19: Pocity pri útoku
- Tabuľka č. 20: Preferencie verbálneho alebo fyzického útoku
- Tabuľka č. 21: Pocity pri útoku na iných
- Tabuľka č. 22: Podnetné prostredie
- Tabuľka č. 23: Sebauvedomenie
- Tabuľka č. 24: Sebaobviňovanie
- Tabuľka č. 25: Sebariadenie
- Tabuľka č. 26: Sebakritika
- Tabuľka č. 27: Sebahodnota
- Tabuľka č. 28: Svedomie

ZOZNAM GRAFOV

Graf č.1: Správanie detí a mládeže v NÚS *pri každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa* 1. mesiac v zariadení.

Graf č.2: Správanie detí a mládeže v NÚS *pri každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa* 3. mesiac v zariadení

Graf č.3 Správanie detí a mládeže v NÚS *pri každodenných činnostiach v interakcii vychovávateľ – dieťa* 6. mesiac v zariadení

Graf č.4: Správanie detí a mládeže v NÚS *vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch.* 1. mesiac v zariadení

Graf č.5: Správanie detí a mládeže v NÚS *vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch.* 3. mesiac v zariadení

Graf č.6: Správanie detí a mládeže v NÚS *vo vzťahu k iným deťom, celkove pri konfliktoch.* 6. mesiac v zariadení

Graf č.7: Správanie detí a mládeže v NÚS *pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách.* 1. mesiac v zariadení

Graf č.8: Správanie u detí a mládeže v NÚS *pri výchovných činnostiach a spontánných aktivitách.* 3. mesiac v zariadení

Graf č.10: Správanie u detí a mládeže v NÚS *pri sebaobslužných činnostiach.* 1. mesiac v zariadení

Graf č.11: Správanie u detí a mládeže v NÚS *pri sebaobslužných činnostiach.* 3. mesiac v zariadení

Graf č.12: Správanie u detí a mládeže v NÚS *pri sebaobslužných činnostiach.* 6. mesiac v zariadení

Graf č.13 : Vzťah k hodnotám a prijatým normám detí a mládeže v NÚS. 1.mesiac v zariadení

Graf č.14: Vzťah k hodnotám a prijatým normám u detí a mládeže v NÚS. 3.mesiac v zariadení

Graf č.15: Vzťah k hodnotám a prijatým normám u detí a mládeže v NÚS. 6.mesiac v zariadení

ZOZNAM POUŽÍVANÝCH SKRATIEK

NÚS	Náhradná ústavná starostlivosť
RP	Rodinná prostredie
SŠ	Stredná škola
ÚPSVaR	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
VŠ	Vysokoškolské vzdelanie
ZR	Zákon o rodine
Z.z.	Zbierka zákonov
UMB PF	Univerzita Mateja Bela - Pedagogická fakulta
SR	Slovenská Republika
DeD	Detský Domov
DM	Detské Mestečko
ZŠ	Základná škola
SOU	Stredné odborné učilište
PdF UK	Pedagogická Fakulta Univerzity Komenského

ZOZNAM PRÍLOH

PRÍLOHA A – Dotazník	I
PRÍLOHA B - Wilhemlisenova škála - Prehľad správania	VIII
PRÍLOHA C - Záznamový hárok správania	IX
PRÍLOHA D - Hippoterapia v DeD	X
PRÍLOHA E - Snoezelen v DeD	XI

PRÍLOHY

Príloha A

Vážený respondent,

obraciame sa na Teba s prosbou o spoluprácu pri prebiehajúcom prieskume zameranom na správanie mládeže. Tvojou úlohou bude priložený dotazník pozorne prečítať a vyplniť (formou zakrúžkovania, prípadne dopísania správnej odpovede). V otázke č.5 a č. 18 môže byť aj viac, ako jedna odpoveď. Prosíme o zodpovedný prístup a pravdivé odpovede na pripravené otázky. Vyplnením tohto dotazníka sa nevystavuješ absolútne žiadnemu riziku, jeho anonymita je zaručená. Vopred ďakujeme za venovaný čas a prejavenu dôveru.

Dotazník

1. S kým žiješ v spoločnej domácnosti

- a. s obidvomi rodičmi
- b. s jedným z rodičov
- c. ani s jedným z rodičov

2. Sú rodičia rozvedení?

- a. áno
- b. nie
- c. sú v rozvodovom konaní

3. Aké je vzdelanie Tvojho otca?

- a. bez vzdelania (neukončená povinná školská dochádzka)
- b. základné (ukončená povinná školská dochádzka)
- c. učňovské (ukončená stredná škola bez maturity)
- d. stredoškolské (ukončená stredná škola s maturitou)
- e. vysokoškolské (ukončená vysoká škola)

4. Aké je vzdelanie Tvojej matky?

- a. bez vzdelania (neukončená povinná školská dochádzka)
- b. základné (ukončená povinná školská dochádzka)
- c. učňovské (ukončená stredná škola bez maturity)
- d. stredoškolské (ukončená stredná škola s maturitou)
- e. vysokoškolské (ukončená vysoká škola)

5. Označ javy, ktoré sa v tvojej domácnosti vyskytujú:

- a. nezamestnanosť
- b. nepriaznivá finančná a majetková situácia
- c. alkoholizmus alebo iná závislosť
- d. duševné ochorenie rodiča
- e. fyzické alebo psychické týranie
- f. iné formy zneužívania alebo násilia
- g. iný jav (uveď).....
- h. žiadny takýto jav sa nevyskytuje

6. Patríš k niektorej alebo sympatizuješ s niektorou z uvedených skupín mládeže?

- a. skinheads
- b. graffiti, hip-hop, skate
- c. emo
- d. futbaloví fanúšikovia
- e. iné (uveď) .....
- f. nepatrím k žiadnej, ani so žiadnou nesympatizujem

7. Poznajú rodičia Tvojich známych, partiu, s ktorou tráviš svoj voľný čas?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

8. Majú rodičia prehľad o obsahu médií (najmä internetu, televízie) ktoré užívaš

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

9. Majú rodičia pravidelný kontakt zo školou, kontrolujú tvoje študijne výsledky a domácu prípravu na vyučovanie?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

10. Stáva sa Ti, že zámerne poškodíš cudzí majetok?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

ak áno, uveď akým spôsobom.....

11. Stáva sa Ti, že niekomu zámerne fyzicky ublížiš, aby si ho umlčal?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

ak áno, uveď akým spôsobom.....

12. Stáva sa Ti, že niekomu bezdôvodne fyzicky ublížiš alebo ho verbálne trápiš (pre vlastné zábavu, pobavenie iných, len tak)

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

ak áno, uveď akým spôsobom.....

13. Ublížil si niekomu zámerne hrubým spôsobom tak, že musel vyhľadať lekárske ošetrovanie?

- a. áno, opakovane
- b. áno, ale len raz
- c. nie

ak áno, uveď akým spôsobom.....

14. Bolo na Teba (z akéhokoľvek dôvodu) podané trestné oznámenie?

- a. áno, opakovane
- b. áno, ale len raz
- c. nie

ak áno, uveď za aký skutok.....

15. Čo si myslíš o fyzickom násilí?

- a. nedá sa mu vyhnúť, situácia to často vyžaduje
- b. najlepší spôsob ako si udržať rešpekt
- c. treba ho použiť len na sebaobranu
- d. vôbec ho nepoužívam, viem sa brániť slovne

16. V škole sa pravdepodobne stretávaš s agresiou a násilím medzi spolužiakmi. Aké formy útokov prevládajú?

- a. verbálne (slovné urážky a provokácie)
- b. fyzické (napadnutia, bitky, kopance)
- c. verbálne i fyzické rovnako často
- d. žiadne útoky sa nevyskytujú

17. Zažil si už niekedy (akýkoľvek) fyzický útok na svoju osobu?

- a. áno
- b. nie, nezažil som
- c. neviem, či to možno označiť za fyzický útok

18. Takýto útok na svoju osobu si zažil v prostredí:

- a. školy
- b. rodiny
- c. vonku
- d. inde (uveď v akom prostredí).....
- e. nezažil som takýto útok

**19. Aké pocity si pri útoku na Teba a po ňom pociťoval?
(zakrúžkuj možnosť, ktorá to najviac vystihuje):**

- a. bezmocnosť, strach, obavy, čo bude ďalej
- b. hnev, túžbu okamžite útok vrátiť
- c. poníženie, túžbu neskôr sa pomstiť
- d. necítil som nič, akurát túžbu, nech sa to skončí
- e. nezažil som takýto útok

**20. Ak by si mal byť terčom agresie niekoho, ľahšie by si
zniesol:**

- a. fyzický útok
- b. verbálny (slovný) útok

**21. Pravdepodobne si aj Ty už niekedy zaútočil na iných.
Zakrúžkuj možnosť, ktorá vystihovala Tvoje pocity, keď si
útočil:**

- a. zúrivosť, túžba ublížiť mu čo najviac, aby si to navždy zapamätal
- b. neistota, bezmocnosť, útočil si, lebo si nevedel reagovať inak
- c. radosť, spokojnosť, že konečne dostane, čo si zaslúžil
- d. necítil som nič
- e. nikdy som na nikoho fyzicky neútočil

22. V prostredí, v ktorom žiješ sa cítiš milovaný, v bezpečí?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

23. Myslíš si, že máš veľa dobrých vlastností, rôznych schopností, cítiš jedinečný?

- a. áno
- b. nie
- c. neviem

24. Stáva sa Ti, že sa cítiš nepochopený, máš pocit, že Ti nikto nerozumie, pripadáš si opustený

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

25. Stáva sa Ti, že si pripadáš úplne nepotrebný, nevidíš zmysel života a túžiš zomrieť?

- a. áno
- b. nie
- c. niekedy

26. Myslíš si o sebe, že si vytrvalý, cieľavedomý, zásadový?

- a. áno
- b. nie
- c. neviem

27. Ako vnímaš svoju vlastnú hodnotu?

- a. som hroší, ako väčšina ľudí ktorých poznám
- b. som lepší ako väčšina ľudí ktorých poznám
- c. som rovnaký ako väčšina ľudí ktorých poznám

28. Ako vnímaš svoje vlastné svedomie?

- a. svedomie je prežitok, zbytočne obťažujúce, robím čo v danej chvíli chcem a potrebujem
- b. svedomie mi občas komplikuje život, keby som ho nemal, bol by mi lepšie, čiastočne ma ovplyvňuje
- c. svedomie ma brzdí, keď chcem urobiť niečo zlé, a aj spätne pociťujem výčitky, väčšinou sa ním riadim

Príloha B: Wilhelmsen – Hornáková (škála – prehľad správania)

správanie dieťaťa	I. optimálne	II. úzkostné	III. egocentrické	IV. málo aktívne	V. málo prispôsobivé	VI. disocálne
1. celkové správanie	zdvorilé, priateľské	neisté, zdržanlivé	upozorňuje na seba, náročné	tiché, ľahostajné, slabý kontakt	nedôveruje, je neprístupné	je vyzývavé, odmietavé
2. pri rozhovore	spontánne, pozerá do očí	plaché, uhýba očami	dôležité, prostorek	pomalé, bez záujmu	očakáva ťažkosti, búri sa	odvráva, nadáva, posmeškujú
3. pri pokynoch	poslúchne, dohodne sa	úzkostlivo sa snaží	nápadne úslužné, podliavavé	treba ho opätovne vyzvať	urobí, len ak musí, bez záujmu	robi naopak, neposlúchne
4. pri plnení úloh	spoľahlivé, snaživé	váhavé, neverí si	nedôsledné, unáhlené	splní príkaz a nič viac	je nedbalé, odbieha, uniká	nedokončí, hnevá, kazí
5. pri pochvale	teší sa, je povzbudené	rozpačité, zahanbené	zdá sa mu malá, neteší sa	rýchlo zľahostajnie	stáva sa náročné	stáva sa bezočivé
6. pri pokarhaní	smutné, ospravedlní sa	zranené, ešte úzkostnejšie	vinní sú iní, vyhovára sa	ešte viac sa utiahne	urazí sa, cíti sa nepochopené	agresívne, útočí, mstí sa
7. vo vých. skupine je voči deťom	priateľské, dohodne sa	utiahnuté, závislé	nadradené, vychvaľuje sa	často bokom diania	hádavé, často urazené	"hrdina", postrach, tyran
8. pri konflikte	vysvetľuje, urovnáva	hľadá ochranu, plače	zatrpknuté, prudko reaguje	ustúpi, nebojuje za seba	obviňuje iných, koná neuvážene	presadzuje sa silou, zúrí
9. vo voľnom čase	aktívne, má nápady	pridáva sa k smelším	potrebuje usmernenie	nevie, čo má robiť, snívá	zapára, ruší iných	robi zle malým, ničí veci
10. ak mu ublížia	bráni sa primerane	hľadá ochranu, ustupuje	futuje sa, vie sa mstiť	veľa vydrží, utiahne sa	ťažko odpúšťa, silno to prežíva	vracia údery aj kritiku
11. v priateľstvách	vzťahy tvorí, má ich stále	vzťahy prijíma, očakáva	náročné, aj odmietavé	pasívne sa podriaďuje	nespoľahlivé, chce ústupky	vyžaduje oddanosť, trestá
12. presadzuje sa	primerane, berie ohľad	nedostatočne, vzdáva sa	občas za každú cenu	chabo a len občas	upozorňuje sa seba problémom	silou, podvodom
13. pri hre je	šťastné, má nápady	utiahnuté, netruhá si	organizuje, nevie prehrať	málo sa hrá, nemá nápady	nevie sa hrať, kazí hračky	má rado agresív. hry, boje
14. pri čítaní, sledovaní TV	rado počúva, zaujíma sa	hlboko premýšľa, plače	komentuje, porovnáva sa	malý záujem až ľahostajnosť	zriedka ho zaujme, neobsed	ruší, komentuje, chce "action"
15. pri kreslení	rado kreslí, farby primerané	slabý tlak, malé tvary, mreže	často nedokončí, pokazí, nie je spokojné	chudobná, kresba, tmavá, málo farebná	kolísavé výkony, je nespokoj, kazí	kreslí boje, zbrane, krv, násilie
16. pri ručných prácach	zodpovedné, poradí si	neisté, chce radu, pomoc	veľké ciele, malá výdrž	pomalé, málo iniciatívne	chce inú úlohu, nechce sa mu	vyhýba sa, odvráva, zabúda
17. vo veciach má	poriadok, vie ich nájsť	nemá prehľad, stráca veci	viní iných za stav svojich vecí	nedbá o veci, nemá poriadok	narozkladá, hromadí veci	rozhadzuje, dbá o symboly moci
18. pri škol. úlohách	je snaživé, samostatné	stále sa dožaduje pomoci	rýchle ale povrchné	rozptyľuje sa, je pomalé	vyrušuje, vzdáva sa	netrepeživé, odmietavé
19. pri vstávaní	samostatné, oblečie sa	je ospalé, plačlivé	nechá sa hneď počuť	musí sa opakovane budiť	mrzuté, bez nálady	zapára, kričí, protestuje
20. pri umývaní	riadne sa umyje	odstrkujú ho	zdržiava, chce výhody	pomalé	strieka, provokuje	hlučné, robí deťom zle
21. pri jedení	chutí mu, slušne je	preberá, je pomalé	chce niečo lepšie	babravé, bez chuti, pomalé	prejedá sa alebo naopak nejé	rozhadzuje jedlo, kritizuje
22. na prechádzke	užíva si ju, baví sa	drží sa "ochrancu"	ide s dospelým, veľa rozpráva	bez záujmu, vlečie sa	strká sa, žaluje, chce mať pravdu	uteká, skrýva sa, robí nezbedy
23. pri športovaní	má rado hry, súťaže	nedôveruje si, vzdáva sa	vystatuje sa, obviňuje iných	nechce súťažiť, pohodlné	chce vyhrať, je nečestné	nedisciplinované, bije sa
24. pri zaspávaní	leží pokojne, spí kľude	nevie zaspáť, budí sa	dľho vyrušuje, prehadzuje sa	hneď zaspí	dožaduje sa pozornosti	protestuje, vyvoláva spory
25. domáci poriadok	pozná a dodržiava	úzkostne dodržiava	dbá, aby ho dodržiavali iní	je mu to jedno	má výhrady, prekáža mu	odmieta, nerešpektuje
26. vzťah k zamestnancom DeD	rešpektuje, váži si ich	obchádza, bojí sa ich	cíti sa nadradené, mimo	nehľadá kontakty	kritizuje, je nespokojné	robi im prieky, nenávidí
27. k zariadeniu DeD	je šetrné, má rado pekné	rozruší sa, ak niečo pokazí	žiarli na veci, ukradne	nenáročné, nevšímavé	nezodpovedné, kazí náhodne	kazí veci úmyselne
28. vzťah k ľuďom	dôveruje, má rado	je neisté, hľadá oporu	je vrtkavé, vypočítavé	nemá výrazný vzťah	náročné, závislé, obtiažné	nedôverčivé, nenávisť
29. vzťah k rodič., bývalým vychov.	má ich rado, spomína	je smutné, ale nespomína	idealizuje, vymýšľa ľži	je sklamané, smutné	má nereálne predstavy	priraduje sa k negat. skupine
30. pobyt v DeD prežíva	vyrovnané, prispôbilo sa	je nešťastné, neprívyklo si	zdôrazňuje svoju spokojnosť	je akoby mimo diania, trpí	nie je spokojné, sťažuje sa	je nešťastné, chce utiecť, má pocit krivdy

Príloha C: Záznamový hárok správania

Správanie :		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
pri každodenných vých. činnostiach v interakcii vychovávateľ - dieťa	1. celkové správanie						
	2. pri rozhovore						
	3. pri pokynoch						
	4. pri plnení úlohy						
	5. pri pochvale						
	6. pri pokarhaní						
vo vzťahu k iným deťom celkovo, pri konfliktoch	7. vo vých. skup. je voči deťom						
	8. pri konflikte						
	9. vo voľnom čase						
	10. ak mu ublížia						
	11. v priateľstvách						
	12. presadzuje sa						
pri vých. činnostiach a spont. aktivitách	13. pri hre je						
	14. pri čítaní, sledovaní TV						
	15. pri kreslení						
	16. pri ručných prácach						
	17. vo veciach má						
	18. pri škol. úlohách						
sebaobslužné správanie	19. pri vstávaní						
	20. pri umývaní						
	21. pri jedení						
	22. na prechádzke						
	23. pri športovaní						
	24. pri zaspávaní						
vzťah k hodnotám - a prijatým normám	25. domáci poriadok						
	26. vzťah k zamestnan. DeD						
	27. k zariadeniu DeD						
	28. vzťah k ľuďom						
	29. vzťah k rodič., býv. výchov..						
	30. pobyt v DeD prežíva						
		optimálne - je očakávané a považuje sa za ideálnu normu	úzkostné - ťažkosti v soc. kontakte, narušené sebahodnotenie, neurot. por.	egocentrické - upozorňuje na seba, hľadá vysvetlenia, bráni sa, je príliš náročné	málo aktívne - je pasívny, ľahostajný, rezignujúci až depresívny	málo prispôsobivé - je spojené s por. správania, vynucovanie si pozornosti - "volanie o pomoc"	disociálne - je správanie agresívne, otvorene zamerané proti iným ľuďom, hodnotám a vzťahom

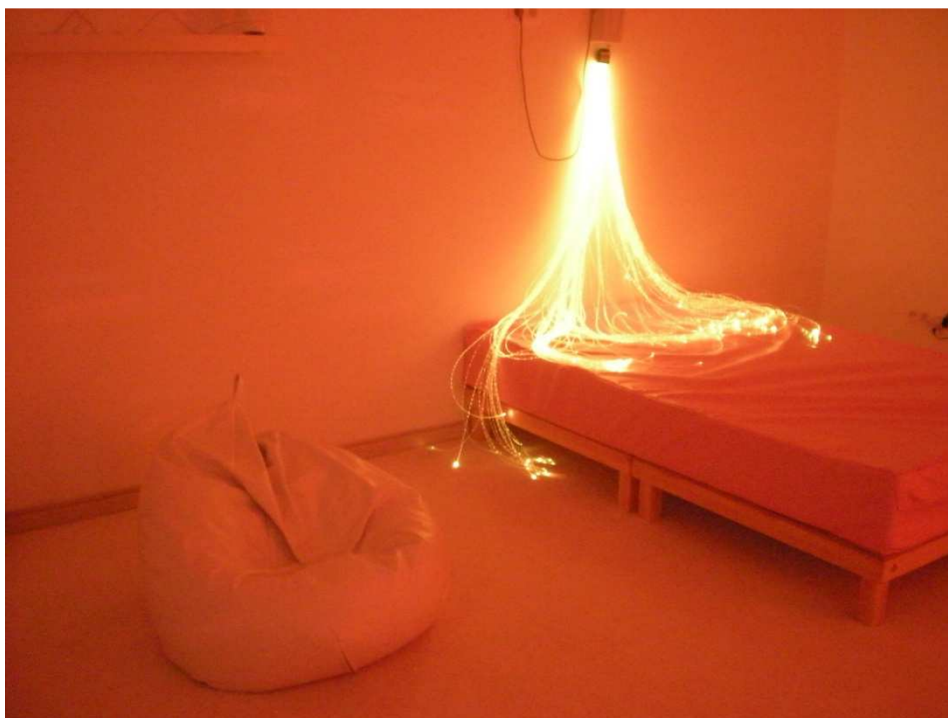
Príloha D

Foto: Hippoterapia v DeD

Príloha E

Foto : Snoezelen v DeD

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno: Marta Dubinová

Odbor: Špeciálna pedagogika - učiteľstvo

Forma štúdia: kombinovaná

Názov práce: Agresia a násilie z rôznych typov sociálneho prostredia

Rok: 2012

Počet strán bez príloh: 113

Celkový počet strán príloh: 12

Počet titulov použitej literatúry a prameňov: 59

Vedúci práce: Doc. PhDr. Kornel Čajka, CSc.